

زنجیره‌ی
فیزیکی
سردرم

SMART DEVICES AND
THE CURRENT GENERATION

03

مندی اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

نامیڑی زیرهك و مندالی سردرم

رپیهری کرداره‌کی بۆ پهره‌رده‌کاران

ناماده‌کردنی:
نوره بنت مسفر القرنی

وهرگپراننی:
نالان عومهر سلیمان

نامیږی زیرهك و مندالی سهردهم

رڼیهری کردارهکی بو پورهدهکاران

ئاممىرى زىرەك و مندالى سەردەم

رېبەرى كىدارەكى بۇ پەرۋەردەكاران

ئامادە كىردى: نۇرە بنت مەسفر القىرنى

ۋە رەگىپانى: ئالان عومەر سەلىمان

مافى لە چاپدانەۋە پارىژراۋە بۇ نوۋسىنگە تەفسىر
چاپى يەكەم ۱۴۴۵ك - ۲۰۲۴ز

ئوسىلگە تەفسىر

بۇ باۋۇردەلەۋە رەگەپالدىن

ھەۋەلەر . شەقامان ۳۰ مەلەرى تەبىشت مەلەرى چۆلى

+964 750 818 08 65

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

tafseeroffice \

ئامادە كىردى پىرست- نوۋسىنگە تەفسىر

القىرنى، نۇرە بنت مەسفر

ئاممىرى زىرەك و مندالى سەردەم، رېبەرى كىدارەكى بۇ پەرۋەردەكاران، نۇرە بنت مەسفر القىرنى (ئامادەكار). ئالان

عومەر سەلىمان (ۋە رەگىپ)

۱۷۶ لاپەرە،

۲۱ *۱۴ سم

بابەت، فىكىرى، پەرۋەردەى

ISBN: 978-9922-690-47-6

لە بەرپۇدە بەرپە تەبى گشتى كىتەبخانە گشتىيەكان/

ھەرىمى كوردستان، ژمارە سەپاردى (۲۱۶) ى سالى (۲۰۱۹) پىدراۋە.

"بىرۋېچۈۋنى ئەم كىتەبە، مەرج نىيە ھەمان بىرۋېچۈۋنى نوۋسىنگە تەفسىر بىت"

دىزايىن، نوۋسىنگە تەفسىر

ئامېرى زېرەك و مندائى سەردەم رېيەرى كىدارەكى بۇ پەروەردەكاران

نووسىنى:
نورە بنت مسفر القرني

وەرگېرانى:
ئالان عومەر سلېمان

ناساندنى زنجيره كە

گەنجى موسلمان بە گشتى و كۆمەلگاي كوردەۋارى بە تايىبەت؛
پۇژانە پروپرووى بىرۆكەى نوپى ناباو دروستكراو، پتر ئارپاستەكراو
دەبنەۋە. مەبەست لەم بىرۆكە ئارپاستەكراۋانەش، تىكدان و سەرگەردان
كردنى مەرۇف بە گشتى و چەند كۆمەلگايەك بە تايىبەت؛ بۇ مەرامى
بلاو كوردنەۋەى چەندەھا بىرۆكەى بىژمارە.

لەم سۆنگەيەۋە نووسىنگەى تەفسىر ۋەك كارى ھەمىشەيى خۇي بە
ئەركى زانىۋوۋە بە پرووى ھەر بىرۆكەيەكى ناباو ھەلبشاخى كە ئارپاستەى
كۆمەلگاكەمان دەكرىت.

لەم پروۋوۋەش، ھەلساين بە ۋەرگىپران و نووسىنى زنجىريەك كىتېبى
سادە و پەۋان، بەجۆرلىك خورنەرانى قۇناغى پىشكەۋتوۋى بنەپەتى و
ئامادەيى بتوانن بە ئاسانى ھەرسى بىكەن و تەننەت زنجىرە كىتېبەكە
بەجۆرلىك دىزاين كراۋە؛ كە خورنەكارانى زانكو و مامۇستا و پسپۇرانىش
سوۋدى گەۋرەى لى بىينن و بىن بە ھەۋىنى سەرچاۋە گرنگەكانيان.

دەروازە...

كاتىك ئاراستەى تويۇنەنە پەرۋەردەيەكان بەرەو چارەسەركردنى نەخۇشەيەكان دەپۇنك، نەك نىشانەى نەخۇشەيەكان، ئەوكات ئىمە لەسەر پىگەيەكى دروست دەپۇين بۇ چارەسەركردنى پرسە پەرۋەردەيەكان و كىشەكان لە بنج و بناوانيانەوہ.

ئەم تويۇنەنەيەيش يەكىك لەو تويۇنەنەوہ پەرۋەردەيانەى روالەت تىدەپەرىنەت بۇ ئەوہى بگاتە قولايەكان، بگاتە دل و عدقل، بۇ ئەوہى فىترەتى مىندال بەئاگابەننەتەوہ و بە پەرۋەردىگارى مەزنى بەستەتەوہ، تا بەھۆيەوہ خاوەنەكى لەسەر تاموچىزى چاودىرىکردن و شىرىنى ئارامگرتن لە بەرامبەر ئارەزووہ زۆرەكان بۇى.

ئەوہى ئەم تويۇنەنەوہ جىادەكاتەوہ، ئەوہىە، كە كۆمەلەك پىشنىارى كىدارىسى لەخۆگرتوون بۇ دەستپىكىردنى ئەم پرسە پەرۋەردەيە (بەھىزکردنى خۇچاودىرىکردن لای مىندال)، ئەمەيش بۇ ئەوہى بىتە پالپشتىك بۇ دايكان و باوكان بە مەبەستى دەستپىكىردن بەم جۆرە پەرۋەردەيە.

نەخىر بۇ خۇبەدەستەوہدان بۇ ئامىرە ئەلىكتۇنىيەكان... ھىچ شتىك قورس نىيە.. ھىچ شتىك ئەستەم نىيە.. تاكە چارەسەر

بريتييه له: كارکردن و دەستپيكردن له ئىستاوه، چونكه هەر
دواكهوتنىك لىم كارە بەروبوومىكى پىرايه خمان لە دەست دەدات، كه
ئوميدمان هەيه له ژيانى منداڵەكاندا بيبين.

خوای گەوره بە بينىنى منداڵەكانان، ئۆقرەيى و ئاسوودەيى بە
چاوى هەموان بەخشيت...

د. على بن محمد بن إبراهيم الشبلي

ئەندامى دەستەى خوێندن لە زانکۆى (تىمام)

تۆيۆر و پرايىنەرى خيژانى و پەروردەيى

دهستپيك...

بابهتی خۇچاودىرىکردن له لای مندال له بابته ههره گرنگهكان
 نهژمار دهكریت، كه كۆمهلگه زۆر پىويستی پىيهتی. مهبهست له
 خۇچاودىرىکردن بریتییه له: چاندنی ئەو بههیانهی، كه وا له مندال
 دهكەن خۆی چاودىریی پەفتارهكانی خۆی بكات.

له گرنگترین ئەو بههیانهی كهسایهتی مندالی موسلمان
 دروست دهكات، ناسینی خوای پەروەردگارە، كه ئەو زاته
 دەمانبىنیت و دەمانبىستیت. مندال لهناو ئەم جۆره دهستهواژانه و
 دوبارهههونههوان له مێشكیدا، گهوره دهپیت.

رێگهكانی خۇچاودىرىکردن مندال چەند جورێكن، لهوانه
 راستهوخۆ، ههیشیانە ناراستهوخۆ، وهك: نامۆزگاری به چیرۆك و
 سوودهرگرتن له پووداوهكان، خۆتندنهوه و پراھیتان ئەنجامدان.

بۆ نمونە: پراھیتانی مندال لهسەر پۆژووگرتن، بهخشین،

يەرمەتىدەنى ھەژاران، ھاۋىكارىكىردنى ھاۋىپىيان، ئارامگرتى،
 لىبۇوردەيى، ۋەلامدانەۋەي خراپە بە چاكە و زالبۇون بەسەر توۋرەيى
 و... ھتد.

لە ئىستادا جىھان لە ھەموو كاتىك زياتر پىۋىستى بە
 گەشەپىدان و راھىنانى مىندال ھەيە لەسەر بابەتى خۇچاۋدېرىكىردن،
 چونكە پىشكەۋتنى خىراي زانست و تەكنەلۇژيا بۇ ئامىرەكانى
 پەيۋەندىي كۆمەلەيتى، ئاسان دەستگەيشتى مىندال و ھەرزەكاران
 پىيان و بەدەستەيتىنى زانىيارىيەكان، لەۋانەيە كارىگەرييەكى
 ئىجگار خراپيان ھەيىت ئىتر چ لەسەر لايەنى ئايىنى بىت، يان
 لەسەر لايەنەكانى تر ۋەك: پەۋشتى، پەروردەيى، دەروۋنى،
 كۆمەلەيتى و تەندروستى.

ژمارەيەكى زۆر توۋىنەۋە ھەن، كە باس لە لايەنە خراپ و
 باشەكانى ئەم دياردەيە دەكەن، لەۋانە توۋىنەۋەيەكە زاناکانى
 زانكۆي (بۆستەن)ى ئەمريكى بە لە پىكەۋتى ۱۳ى كانوۋنى دوۋەمى
 ۲۰۱۵ ئەنجاميان داۋە و لە گۇڭقارى (پزىشكى مىندالان) بە
 ناۋىشانى (فىرکردنى ئامىرەكان لاي مىندالان) بلاۋبوۋەتەۋە.

تويۇنەنەۋەكە باس لە بەكارھىننەنى مندالان بۇ تەكنەلۇژيا دەكات لە
 نمونەى مۇبايل و ئامپىرى تر، سەربارى ئەۋەى جەخت لەسەر گرنگىيى
 فېربوونى ئەم ئامپىرانە دەكاتەۋە بۇ مندالان، بەلام ئاماژە بە
 مەترىيەكانى بەكارھىننەنىان دەكات، كە تاكو ئىستا بە پروونى
 دەرەكەۋوتوون. لە دىيارترىن لايەنە نەرىنيىيەكانى بەكارھىننەنى
 مۇبايل، كە دەكرىت كار بىكاتە سەر مندال بەر لە قۇناغى چوونى بۇ
 قوتابخانە، برىتيىە لەۋ نارىكى و ناتەۋاۋىيەى لە گەشەى كۆمەلەيەتى
 و دەرۋونىى مندالدا پروودەدات، كار دەكاتە سەر كارلىكى دەرۋونى
 لەگەل كەسە نزيك و ھاۋرىكانى. تويۇەرەن ئاماژە بەم پۇلە خراپەى
 دەكەن، كە ئەم جۇرە ئامپىرانە لەسەر وريايى مندال ھەيانە، بە
 شىۋەى نىمچە خۇكار (مىكانىكى) كارىگەرييان لەسەريان دەبىت.
 لە زۆربەى كاتدا ئەم جۇرە بەرنامانەى لەناۋ ئامپىرەكاندا ھەن و
 مندال بەتەنيايى بەكاريان دەھىننىت - ئىنجا بۇ فېركرەن بن يان بۇ
 يارى - پەيوەندى گرەيدانى راستەقىنەى لەگەل ھاۋرىكانى لەدەست
 دەدات. وپراى ئەۋەى تويۇنەنەۋەكان پروونى دەكەنەۋە تا ماۋەى
 بەسەربردنى مندال لە بەرامبەر شاشەكان - ئىنجا تەلەفزيۇن بىت
 يان ھەر شتىكى تر - زۆرتر بىت، گەشەى ژىريى ئەۋەندە كەمتر

دهبیّت، به جۆریکی ئەوتۆ شیکرنهوهی راستهوخۆی بۆ واتای شتهکان له دهستدهدات.

تویژه‌ران - به پێچهوانهوهی پێشبینی باوان - ئاماژه بهوه دهکهن دهکریت نامیری مۆبایل و جۆرهکانی تر کاریگه‌رییان هه‌بیّت له‌سه‌ر که‌مکردنه‌وهی زیره‌کی و داهیتان لای منداڵ، به‌جۆریک له‌و نامیرانه‌دا وه‌لامی ئاماده‌کراوه‌ن و به‌یه‌ک کلیک دینه‌سه‌ر شاشه‌، که‌ ئەمه‌یش کاریگه‌ریی له‌سه‌ر گه‌شه‌ی سۆز و ده‌روونی منداڵ ده‌بیّت، سنوور بۆ داهیتان و بێکردنه‌وه‌ له‌ هه‌مبهر چاره‌سه‌ری کێشه‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رنامه‌بۆدارپێژراو داده‌نیت.

سه‌رباری ئەمه‌یش، بوونی که‌نالی ئاسمانی و ئینته‌رنیّت به‌و پۆشنه‌یه‌ جۆراوجۆره‌ی له‌خۆیانیا‌ن گرتوه‌، که‌ باش و خراپ و چروک و گرانبه‌هایان تێکه‌ڵ کردوه‌ “ترس هه‌یه‌ کاریگه‌رییان له‌سه‌ر زۆریک له‌و به‌ها و بنه‌مایانه‌ هه‌بیّت، که‌ پۆله‌ی ولاتی موسلمانان له‌سه‌ری په‌روه‌رده‌ ده‌بن.

بۆیه‌ پێویسته‌ تویژه‌ر و په‌روه‌رده‌کاران بایه‌خ به‌ پرسه‌ی خۆچاودێریکردن له‌ ته‌مه‌نی بچووکیه‌وه‌ بده‌ن و گه‌شه‌ی پێ بده‌ن، چونکه‌ هه‌ر ئەمه‌ به‌رپرسیاره‌ له‌ به‌رگریکردن له‌ بنه‌ما و په‌وشت و

رەفتارىيان، سەربارى ئەۋەى بە تەۋاۋى بىرۋايانەۋە دەستى پىۋە بگرن.
 كاتىك ئىمە مندالە كانان قول دەكەينەۋە لەناۋ خۇشەۋىستىي
 خوا و ملكەچىبون بۆى و بۆ پىغەمبەرەكەى ﷺ، ھەرۋەھا فىرى
 ھەقىقەتى باۋەرىيان دەكەين، ئەۋكات لەسەر ھەستىكردن بە
 چاۋدىرىكردى پەرۋەردگار بۆ ھەموو شتىكى بچووك و گەۋرە و ترس
 لى پەرۋەردە دەبن، خۇيان بەدوۋردە گرن لە خراپەكارىي كۆمەلەيەتى
 و ۋەسۋەسەى دەرۋونى و بەدكارىي رەۋشتى.

لىرەدا دلخۇشم، كە دەلىم: بەراستى خاتۋونى تۈيۋەر، (نورە)ى
 كچى (مىسەر القرني) لە ھەلبۇاردنى ئەۋ بابەتە سەركەۋتوۋ بوۋە، كە
 تىيدا لىكۆلىنەۋەى لە دىاردەيەكى گرنكى كۆمەلگە كر دوۋە، بەلكو
 من پىمۋايە لەبەر مەترسىي زۆرى ئەم بابەتە و بلاۋبونەۋەى و
 قوللى كارىگەرەيەكەى پىۋىستى بە تۈيۋىنەۋەى زىاتر ھەيە لە
 ھۆكار و چارەسەرەيەكان، كە ئەم كارە بۆ گەشەپىدانى
 خۇچاۋدىرىكردن لاي مندال" يارمەتىي پەرۋەردەكاران و كۆمەلگەى
 خىزانى دەدات.

لە پەرۋەردگار دەپارىمەۋە سەركەۋتنى زىاترى پى بەخشىت و
 ھەۋل و ماندوۋبونى سوۋدبەخش بىت.

وصلی الله علی سیدنا محمد، وعلی آل وصحبه أجمعین، وآخر
دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

د. الجوهر بن سلیمان السلیم

بدریوه‌بدری کارگیزی گشتی بز توئینه‌وی پروهرده‌یی

له وه‌زاره‌تی پروهرده و فیترکردنی پیشوو

م ۲۰۱۸/۲/۱۶

پېشەكى...

ھەرگىز جىھان ۋە كۈنىستى پېشەكتى تەكنەلۇڭىيە بىم شىۋەيە بەخۋىيە ۋە نەبىنىيە، ئەمەش لى دەئەنجامى شورشى تەكنەلۇڭىيە ۋە كراندەيەكى ئىجگار گەۋرەدا پرويداۋە، تا ۋاي لى ھاتۋە دۇنيا بۈۋە گۈندىكى بچۈك ۋە كۈدەتايەكى گەۋرە لى بۈۋە بەھاكەن بەرپا كۈدۈۋە ۋە گۈرپانكارى لى چەمكەكاندا كۈدۈۋە، ئەمەش پەنگدانەۋە لى سەر كۆمەلگە بە گۈشتى ۋە خىزان بەتايىت ھەيە. ئەم تەكنەلۇڭىيە بۈۋە بەشەكى دانەپراۋ لى ژيانمان، بەلگۈ لى ژيانى پۇژانەمان، ۋاي لى ھاتۋە دەستخستى ئاسان بىت، مىندال ۋەك گەۋران ھەلئىدە گۈرپە. ناتۋان نىكۈلى لى لايەنە ئەرتىيەكانى تەكنەلۇڭىيە بىكەن، بەۋپىيە بۈۋە سەرچاۋەيەكى ھەرە گۈرگ لى سەرچاۋەكانى زانىارى ۋە ئامرازى فېرگۈرە مىندالان، بۈۋە ھەيەك بۇ كاتەسەرىردن ۋە چىۋەرگۈرەن، بەلام پۈتۈيگۈرە مىندالان بۇ ئەم ئاممىرە ۋاي كۈدۈۋە كېشە ۋە گۈرپە لى زۆرەي بۈۋەكاندا دۈرۈست بىت. لىرەدا بەرپىسارىتتى خىزان بۇ پۈۋەپۈۋەۋەۋە ئەم كېشەنە زىاتەر دەبىت، ئەمانەتى پەرۋەردە كۈرە مىندالانى ۋە ئامادە كۈرەنەنە لى پۈۋە دەرۋەنى ۋە پۈۋەيە ۋە كۈتۈۋە سەر، كە پۇللى خىزان بۇ ھەمۈ پېشەكتى ۋە پېشەكتىكى جىگە ئۈمىدە. لى بەرزەرتىن

ئەرکە پەرۋەردەھىيەكان، كەكەوتوۋەتە سەر شانى خىزان و پىۋىستە پىيى ھەلبىستىت برىتىيە لە: چاندنى بىرى خۇچاۋدىرىكردن و بەھىزكردنى لە لای مندال، ئەم كارەيش سەرەتا بە پىشتەستىن بە خۋاى پەرۋەردگار دەبىت، پاشان بەكارھىننى تەۋاۋى ھۆكارەكان، كە دەمانگەيەننە ئامانچ...

ئاراستەكردن و پەرۋەردەكردنى خىزان پۇللىكى گەۋرە دەبىنىت لە دارىشتى كەسايەتتى مندال و پىدانی تايىبەتەندى باش پىي، كە لە بنيادنانى كەسايەتتى كەيدا يارمەتتى دەدات.

لىرەدا بەتايىبەتتى مەبەستمان بەھاي خۇچاۋدىرىكردنە، كە بە ھەستىكى ھەلقوللاۋ لە ناخەۋە ئەژمار دەكرىت، ۋەك دەسەلاتى ناۋەۋە واىە، ويژدان تىيدا بەئاگا دەبىت“ ھەستكردن بە رىزگرتن و پابەندبوون و بەرپرسيارىتتى لە لای قوول دەبىتەۋە بەبى پىۋىستى بوون بە چاۋدىرىى دەرەكى، لە كۇتايىدا پۇللىكى گەۋرە دەبىنىت لە رىكخستى پەفتارەكانى و ئاراستەكردنى بە شىۋەيەكى راست و دروست.

جا ئەگەر ئەم بەھايە لە لای مندال چىنرا و لە دەرۋونىدا گەشەي كرد، ئەۋكات سەرىپچىكردن و خۇلىگىلكردن ئەستەم دەبىت، ھىللى يەكەمى بەرگرى و كانىاۋى سەرەككىيە لە پۈبەپۈۋوبوۋنەۋەي پۈوداۋە يەك لە دۋاى يەكەكانى كۆمەلگەدا. بۆيە، تا ئەو جۈرە چاۋدىرىيە لە لای مندال بەھىزتر بىت، زياتر بە شىۋەيەكى ئەرىنى ئاۋىتەي

كۆمهلگه ده بېت، نهمه يش له روانگه ي نهو باوه رهي له ناخيدايه، كه پالې پټوه دهنېت بۆ نه وه ي بېټه كه سيكي به سوود بۆ خوي و دهروربه ري.

نهم كټېبه دابه شكراره بۆ سي به ش:

- به شي يه كه م، كه به شي وه ي زاره كييه، دوو لايه ن ده گرېته وه:
- يه كه م: خوجاودتري كردن، كه چندين شيواز بۆ به هيژكردني چاودتري كردنه كه له خۆده گرېت، له گه ل بووني ناسته نكه كان و ريگه كانى زالبون به سهريدا، كه - به پشتيواني خوا - له بواري به هيژكردني خوجاودتري كردني مندا لدا يارمه تى پهروره ده كار ده دات.

- دووهم: تاييه تمه ندييه كانى قوناغى مندا لى، كه تيدا ههنديك تاييه تمه ندى هوشى و هه لچوون و كۆمه لايه تى مندا ل له خۆده گرېت، كه - به پشتيواني خوا - يارمه تى پهروره ده كار ده دات بۆ زياتر ناشنابووني به مندا له كه ي.

- به لالم به شي دووهم: برىتييه له كۆمه له چالاكييه كي جؤراوجؤر، كه ده كريت بۆ به هيژكردني خوجاودتري كردن لاي مندا ل به كاربه يترين.

- سه باره ت به به شي سييه م: كۆمه له پرسيار و كي شه و گرفتېكن، كه له لايه ن دايكانه وه بۆم هاتوون كاتېك هه وليان داوه خوجاودتري كردن لاي مندا ل به هيژ بكن، منيش به و زانياريانه ي

خوای گەورە پيیداوم وەلامم داوئەتەو، ئەگەر راستم کردبیت ئەمە
لە لایەن خواوەیە و سوپاس و ستایش بۆ خۆی "خۆ ئەگەر هەلەیشم
کردبیت، ئەوا لە خۆم و شەیتانەوێە.

لە خوا دەپاڕتەوێە ئەم هەولە سادەییەم سوودبەخش بێت و
بەرەكەتی تی بڤات، بیکاتە کاریکی دڵسۆزانە بۆ زاتی خۆی، سوپاس
و ستایش بۆ پەرورەدگاری جیهانیان.

نورة بنت مسفر سعد القرني

ماستەر لە پەرورەدە و پێنمایی پەرورەدەیی

جەدەدە / ۱۳ی جەمادی یەكەمی ۱۴۳۹ی کۆچی

بهشی یه کهم

یه کهم: خوجاودتیریکردن:

کۆمه‌لگه‌ی هاوچه‌رخ‌ی موسلمانان له پروی قوولایی و ناراسته‌کان و ده‌رنه‌نجامه‌کان، گۆرانکاری فراوان و گه‌وره‌به‌خۆیه‌وه ده‌بینیت، سه‌رباری پیشکه‌وتنی سه‌رسوورهیته‌ری هۆیه‌کانی په‌یوه‌ندیبه‌ستنی سهرده‌میانه (ته‌کنه‌لوژیا)، که سنووری کات و شوینی و کلتووری تیپه‌راندووه، به کۆمه‌لک نالنگارییه‌وه هاتووه‌ته مه‌یدان. ئەم ته‌کنه‌لوژیایه - به‌زه‌به‌لاحی خۆیه‌وه - هه‌لگری سیستمیکی رۆشنه‌بیری و زانیاری و فیکری و سیاسی و ئابورییه، که کاریگه‌ریی گه‌وره‌ی هه‌یه له دروستکردنی ململانیی نیوان به‌ها په‌سه‌نه‌کان و به‌ها هاوچه‌رخه‌کان، له‌گه‌ڵیدا کیشی گه‌وره سه‌ره‌له‌ده‌ات، بۆ نمونه: شه‌ژان و شه‌رزه‌یی، هاوسه‌نگی له‌ده‌ستدان، خراپ گونجانی کۆمه‌لایه‌تی، یاخه‌بوون له‌به‌ها و دابونه‌ریته‌کانی کۆمه‌لگه، به‌زاندنی هه‌له سووره‌کان بۆ گه‌یشتن به بیروباوه‌ره چه‌سپه‌وه‌کان، لادانی ره‌فتاری و ره‌وشتی. بۆیه بی‌هیچ گومانیک پتویسته خوجاودتیریکردن له لای منداڵ هه‌بیته، بۆ ئه‌وه‌ی

بەرەو پىڭگەيەكى باش رېنويىنى بىكات و لە خراپە دوورى بختەو،
 ھەرۋەھا بۆى بېيىتە ھىزىكى ناوخۆى، كە پىويستى بە ئاراستە كىردن
 و لىپرسىنەو ھى دەرەكى نەيىت.^(۱)

كەواتە خۇچاودىرىكىردن چىيە و گىرگىيەكەى چىيە؟ چۆن لاي
 مندال بە ھىز دەيىت؟

• چەمكى خۇچاودىرىكىردن:

برىتىيە لە ھەستىكى ناوخۆى و پىكخەرى مندال، لە باوھىپوون
 بە بوونى چاودىرى خىۋى گەورە و ئاگابوون لە كىرەوھەكانىيەو
 سەرخاۋە دەگىت. ئەم ھەستە بۆ بەدەستەينانى پەزەمەندى خىۋى
 گەورە، داۋاي لى دەكات سوورىيىت لەسەر كارى چاكە، بۆ
 خۇپاراستىش لە سزاكەى، خۆى لە خراپە بەدوور بگىت“ لە ئاكامدا
 مندال پابەند دەيىت بە لىپرسىنەو ھى بەردەوام لە خۆى، نەوكات
 لايەنى ئاشكرا و پەنھانى چوونىك دەيىت و لەگەل بەھا
 رەۋشتىيەكان و پىۋەرە ئىسلامىيەكاندا گونجاۋ دەيىت.

^(۱) الرقابة الذاتية وعلاقتها بالقيم الاجتماعية (ص ۴).

• گرنگیی خوجاودتیریکردن:

له ژیر سایه‌ی شه و کرانه‌وه ته‌کنه‌لوژیا و پیشکه‌وتنه‌ی، که نه‌مرو هه‌یه، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل بالاده‌سته‌بون‌ی هه‌یه‌کانی راگه‌یاندن و شوپشی په‌یوه‌ندیه‌کان، گرنگیی خوجاودتیریکردن زیاتر دهرده‌که‌ویت. شه‌م بارودوخه‌ وای کردووه‌ به‌هوی دهرنه‌نجامی ململانی‌ی نیوان ده‌سته‌رداربون له‌ به‌ها ئیسلامیه‌کان و پاریزگاریل‌یکردنیان، جوریک له‌ شیرزه‌یی و پشیوی له‌ لای تاك دروست بیټ. با شه‌وه له‌ بیر نه‌که‌ین، که شه‌م کرانه‌وه‌یه سوودی زوری هه‌یه، له‌وانه: ناسان ده‌ستگه‌یشتن به‌ زانیاریه‌کان و کرانه‌وه‌ی دهرگای زانست له‌سهر پشت، به‌لام - به‌هوی خراب به‌کاره‌ینانیان و نه‌بون‌ی ناموژگاریکار و په‌روه‌رده‌کار - شه‌م شه‌پوله‌ گوپانکاریه‌ هاوپ‌ بووه له‌گه‌ل کو‌مه‌لیک نیشانه‌ی ترسناک، که له‌ توانایاندایه شه‌م ته‌کنه‌لوژیا به‌ سزا و توورپه‌یی سه‌ره‌ونخوون بکه‌نه‌وه، به‌تایه‌ت کاتیك ده‌بیته هه‌کاری پروخانی به‌ها په‌روه‌رده‌یی و په‌وشتییه ئیسلامیه‌کان، نه‌وکات چه‌مکه‌کان ده‌گوپین و شوپنه‌واری ده‌روونی و په‌فتاری و کو‌مه‌لایه‌تی له‌سهر منداډ جیده‌هیلټ، که له‌وانه‌یه جیهانی بیگه‌ردی منداډ ناوټه‌ی تاوانکاری بیټ، که به‌دنیایه‌وه شه‌م دیارده‌یه له‌ هه‌ندی له‌ ولاتان زور ترسناک بووه و په‌ره‌ی سه‌ندووه و پیوستی به‌ ده‌ستوهردانی خیرا هه‌یه بو‌ چاره‌سه‌رکردنی. لی‌ره‌دا نه‌رکه له‌سهر هه‌موو په‌روه‌رده‌کاران گرنگیی به‌ چاندنی بیرى خوجاودتیریکردن و به‌هیزکردنی بدن له‌ لای منداډ له‌ ته‌مه‌نی

زووهوه، چونكه ئەم تەمەنە مەترسیندار و یەكلاکەرەوهیە بۆ دروستبوونی ھۆشیاریی پەروەشتی لای منداڵ، کە وا لە منداڵ دەکات بتوانێت باش و خراپ لە یەك جیا بکاتەو. ھەرشتیکیش لەم تەمەن و قوناغەدا لای منداڵ دروست بێت، لە تەمەن و قوناغی دواتردا لابردن و گۆڕینی ئەستەم دەبێت!

ئەوکات منداڵەکە دەبێتە چاودێر بەسەر خۆی و بەسەر زمان و سەر جەم ئەندامەکانییەو، بەبێ پێویستبوون بە لێپرسینەوێ دەرهکی، بۆ خۆی لێپرسینەوێ لە خۆی و کار و کردەوێکانی دەکات، بەرێرەکانی لە گەڵ ئارەزووێکانی دەکات "ھەرشتیک زیان بەو ئاداب و بنەما ئیسلامییانە بگەیەنێت، کە لەسەریان گەورە بوو، خۆی بەدوور دەگرێت لێیان. ھەر کاتیکیش خۆچاودێریکردن لە لای دروست بوو، ئەوکات سوور دەبێت لەسەر ئەنجامدانی کاری چاکە، ھەول دەدات کارەکان بە پێکوپێکی ئەنجام بدات" ئیتر ئەگەر کارەکە دنیایی بێت، یاخود دینی، بەگوێرەی فەرماشتی پەرورەدگار، کە دەفەر مویت: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ (البقرة: ۱۹۵).

واتە: "ھەمیشە خێر و چاکە ئەنجام بدەن و چاکەخواز بن، چونکە بەراستی خوا چاکەکارانی خۆش دەوێت"، سوورە لەسەر ئەوێ ئەرك و بەرپرسیاریتییەکان لە گەڵ یەكتر بسازێت و بیانگوێنێت، باشتەری کارەکان دەکات و چاوەڕێی پاداشتی خوای پەرورەدگار دەبێت لە دنیا و ئاخیرە" ئەوکات لە ئۆقرەیی و ئارامیدا دەژی، گەر ھەلەیشی کرد داوای لێخۆشبوون دەکات و دەگەرێتەو،

ئەمەيش وەك جىبەجىكردى فەرمانى خواى مۆتەعال: ﴿قُلْ يٰعِبَادِى
الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيَّ اَنفُسِهِمْ لَا تَقْطَعُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ (الزمر: ۵۳).

واتە: "(ئەى پىغەمبەر!) پىيان بلى: خوا دەفەرمۆيت: ئەى
بەندەكانم! ئەوانەى كە خۆتان گوناھبار كەردووە و ھەلەتان زۆرە،
نائۆمىد مەبن لە پەحمەتى خوا، چونكە بەراستى نەگەر ئىو تەوبەى
راست و دروست بكەن، ئەوە خوا لەھەر ھەموو گوناھ و ھەلەكانتان
خۆش دەيىت".

• ئەو ھۆكارانەى يارمەتىي خۆچاودىرىكردن دەدەن:

۱- لەمیانەى شىكردنەوہى ئەم ناوہ پىرۆزانەى خواى گەورە
(العليم - زانا، السميع - بيسەر، البصير - بينەر، الرقيب -
چاودىر) منداڵ ھەست بە (لەگەلبوون)ى خوا و چاودىرىكردنى
دەكات. ھەركەسىك ناوہكانى خواى پەروەردگار بناسيىت و واتا
راستەقىنەكانيان تىبگات، ئەوكات بە پىگەى مەدح و سەناكردن و
پىرۆزكردن و بەگەورەزانينى، ئەو زاتە دەناسيىت و ھەست بە نزىكى و
لەگەلبوونى خوا دەكات.

- (العليم) زانا:

ئەو زاتەى، كە زانستەكەى دەورى ھەموو شتىكى ديار و ناديار

و ناشكرا و پهنهانی داوه، جیهانی سهرهوه و خوارهوه، پابردوو و ئیستا و داهاتوو، هیچ شتیکی لیّ ون ناییت، به زانست و زانیاریه که ی گه مارۆی هه موو شتیکی داوه، هه موو شتیکی لای ئه و زاته به ژماره نه ژمار کراوه.^(۱)

(ابن القيم) (په جمهتی خوی لیّ بیت) باسی ئه وه ده کات، که خوی پهروهردگار: "زانایه به هه موو شتیك، به هۆی که مائی زانسته که یه وه به هه موو شتیکی خه لک به ناشکرایی و شاراهه بیان ده زانیت، که لایه ک ناکه ویت، مه گهر به ئاگاداری ئه و نه بیت، هیچ که رده له یه ک جووله ناکات مه گهر به ویستی ئه و نه بیت".^(۲)

پهروهردگار ده فره مویت: ﴿وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾ (الأنعام: ۸۰)

واته: "زانست و زانیاری پهروهردگارم هه موو شتیکی گرتوته وه، ئایا ئه وه بیرناکه نه وه و یاداوه ری وهرناگرن؟"

ههروه ها ده فره مویت: ﴿رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا﴾ (غافر: ۷)

واته: "پهروهردگارا! په جمهت و میهره بانیی تو، زانست و زانیاری تو، هه موو شتیکی گرتوته وه".

^(۱) فقه الاسماء الحسنی (ص ۱۳۴).

^(۲) سهیری (شرح ابن القيم لاسماء الله الحسنی) بکه (لا ۷۸).

جا کاتیک مندال له زانستی خوی پهروهردگار ټینگه‌یشت و زانیی هیچ شتیک له کار و کرده‌وه‌کانی له لا ون نابیت و چاودیریان ده‌کات، نه‌وکات هه‌ول ده‌دات هیچ شتیک پیچه‌وانه‌ی فهرمانی خوا نه‌نجام نه‌دات، پهروهردگار ده‌فهرمویت: ﴿قُلْ إِنْ تُخَفُّوْا مَا فِي سُدُورِكُمْ أَوْ تُبْذَرُوْهُ يَعْزِمُ اللهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ (آل عمران: ۲۹)

واته: "پټیان بلې: نه‌ګر نه‌وه‌ی له سینه‌تاندا جی‌ګیره بیشارنه‌وه، یاخود ناشکرای بکه‌ن، نه‌وه خوا پټی ده‌زانیت، هرچیش له ناسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه هه‌ر پټیان ده‌زانیت و خوا ده‌سه‌لاتی به‌سهر هه‌موو شتیکدا هه‌یه."

- (السمیع) بیسره:

نه‌و زاته‌یه گوټیستی سهرجه‌م ده‌نگه‌کانه، ده‌نگی هیچ‌کام له دروستکراوه‌کانی لی ټیکه‌ل نابیت، گوټیستی بو ده‌نگیک سهرقالی ناکات له‌وه‌ی ناگای له ده‌نگیک تر نه‌بیت "سهرباری جوړاوجوړی ده‌نگه‌کان و به‌رزوزمیان هه‌ر ده‌یان‌بیستیت^(۱)، قسه‌ی ناشکرا و په‌نهان لای نه‌و چوونیه‌که، وه‌ک ده‌فهرمویت: ﴿سَوَاءٌ مِّنْكُمْ مَنْ اَسْرَأَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّیْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ (الرعد: ۱۰)

واته: "نه‌ګر که‌سیکتان قسه‌ی بیشارته‌وه، یان بیلیت و ناشکرای

^(۱) سمیری (شرح ابن القیم لأسماء الله الحسنى) بکه، (لا ۸۰).

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿ (البقرة: ۱۲۷)

واته: "پهروهردگار! ئەم کاره‌مان لێ وه‌ربگره و له‌ پیزی چاکه‌کانماندا تۆماری بکه، چونکه به‌راستی تۆ خوایه‌کی زۆر بیسه‌ر و زانایت".

پهروهردگار فەرمانمان پێ ده‌کات له‌ کاتی تووشبوون به‌ وه‌سوه‌سه و خه‌تووره و خه‌یالی شه‌یتان داوای یارمه‌تی له‌و بکه‌ین و په‌نای پێ بگرین، وه‌ك ده‌فهرمویت: ﴿وَمَا يَزَعْنَكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿ (فصلت: ۳۶)

— (البصير) بینهر:

هه‌ر ئەو زاته‌ پاک و بێگه‌رده‌یه، که می‌روله‌یه‌کی ره‌ش له‌ شه‌ویکی تاریک و نه‌نگه‌سته‌چاودا ده‌بینیت، جا له‌ ده‌شت بیت، یان له‌ شاخ. بینهر ئەو زاته‌یه له‌ ژێر هه‌وت چینی زه‌ویدا شت ده‌بینیت، وه‌ك چۆن له‌ سه‌رووی هه‌وت ئاسمانه‌وه ده‌بینیت.^(۱) په‌روهردگار ده‌فهرمویت: ﴿أَلَمْ يَلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَرَى ﴿ (العلق: ۱۴)

واته: "نایا نازانیت، که خوای گه‌وره به‌دنیایه‌وه ده‌بینیت؟"

هه‌روه‌ها په‌روهردگار ده‌فهرمویت: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ يَحْدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿ (البقرة: ۱۱۰)

ئەم نایه‌ته به‌لێنیکێ له‌ لای خوای مه‌زنه‌وه تێدايه، به‌وه‌ی ئەو

^(۱) سه‌یری (فقه‌ الاسماء الحسنی) بکه (لا ۱۲۹).

زاته هیچ شتیکی باوه‌ردار به زایه نادات، لهو کرده‌وه باشانه‌ی بۆ خۆی کردوون، به‌دلنیا‌یه‌وه بینهره پینان و له‌سهر ئهم کرده‌وانه‌یش پاداشتی گه‌وره‌یان ده‌داته‌وه.

ئه‌گهر مندان هه‌ستی کرد خوای گه‌وره بینهره پیتی و ئاگاداریه‌تی، ئه‌وکات لیتی ده‌پارێته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی به‌ جوانی بیه‌رستی، هه‌روه‌ك چۆن لیتی ده‌پارێته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی له‌ خراپه‌ دووری ب‌خاته‌وه “ئه‌مه‌یش پله و پایه‌ی چاکه‌یه (الاحسان)، وه‌ك پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمویت: (چاکه‌ بریتییه له‌وه‌ی خوا بپه‌رستی وه‌ك ئه‌وه‌ی ده‌بینیت، گهر تۆیش ئه‌و نه‌بینیت، بیگومان ئه‌و تۆ ده‌بینیت).^(۱)

– (الرقیب) چاودێر:

ئهو زاته چاودێر و ئاگاداره به‌و شتانه‌ی له‌ دل و ده‌روونه‌كان شاردراونه‌ته‌وه، ئاگاداره به‌ هه‌رکە‌سی، که‌ چیی کردووه. دروستکراوه‌كان ده‌پارێزیت، به‌ جوانترین شیوه‌ پاداشتیان ده‌داته‌وه، چاودێری شته‌ بینراوه‌کانه، هیچ شتێک له‌ بینینی ئه‌و ون نابیت “چاودێره به‌ شته‌ بیستراوه‌کان، توانای بیستینی هه‌موو شتیکی گرتووه‌ته‌وه. به‌ زانسته‌که‌ی، که‌ ده‌وری هه‌موو شتیکی داوه،

^(۱) سه‌حیحی بوخاری، الايمان (۵۰).

ئاگادارى سهرجهم دروستكراوه كاتيبه تى. ^(۱) پهروهردگار ده فهرمويت:
﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا﴾ (الاحزاب: ۵۲)

واته: "هميشه و بهرده وام خوا چاوديرى همموو شتيك
دهكات".

ههروهها ده فهرمويت: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء: ۱)

(تېن كه سیر) (په همه تى خواى لى بيت) ده لیت، واته: "ئو زاته
چاوديرى سهرجهم كار و كرده وه و بارودوخه كانتانه". ^(۲)

جا نه گهر منداډ هه سستی به (له گه لېوونى) خوا ﷻ كرد به
زانست و بېستنه كهى - له حالتيكدا ئو له سهر عهرشه پېرۆزه كهيه تى
- بۆ ههر شونيك بچيت و له ههر جيگه يهك بيت له گه ليدايه
ههروهها چاوديره له سهرى و ئاگادارى نهينيه كانى دهروونيشيه تى،
ئووكات هيتى شهرمى لى دروست ده بيت، شهرم دهكات خوا له
حاليكدا بيبينيت، كه پى ناخوشه، ياخود شتيكى لى بيبستيت،
كه ههزى پى ناكات" يان شتيك له دليدا بشاريته وه ئو زاته تووره
بكات، له دهرئه نجامدا جووله و كرده وه و نه نديشه كانى به گويزه
تهرازووى شهرع ده بيت. ^(۳) فرمانه كانى جيبه جى دهكات و خويشى
له قه دهغه كراوه كانيش به دوورده گريت، ئو سنووره نابزه زينيت، كه

^(۱) فقه الاسماء الحسنی، (لا ۱۵۹).

^(۲) شهرحى ناوى پېرۆزى (الرقیب)ى خوا، (محمد ويلالى) له مالپهرى (الاولوكة).

^(۳) شهرحى (ابن القيم) بۆ ناوه پېرۆزه كانى خوا (لا ۲۳).

فهرمانی پی کردوو و پرووخته تی پیداو، نهه کارهیش به پیروژ
 سهیرکردنی خوا و شکۆ و ریزگرتنی نهه زاتهی پی ده به خشیت“ هر
 نهه میشه پیغه مبهری خوا ﷺ تییدا نامۆزگاری نامۆزاکهی
 (عبدالله)ی کوری (عباس) ﷺ ده کات و پیی دهه رمویت: (نهه لاوا
 من چند وشه یه کت فیتر ده کهم، نایین و سنووره کانی خوی گه وه
 بیاریزه، نهه ویش ده تپاریژیت. نایین و سنووره کانی خوی گه وه
 بیاریزه، له کاتی پتووستیدا خوی گه وه له بهرام بهرتدا ده بینیت.
 نهه گهر پاراپته وه له خوا بیاریزه وه، نهه گهر داوای پشتیوانیت کرد له
 خوا داوا بکه. بیشزانه، نهه گهر هه موو خه لک کۆبهنه وه بۆ نهه وهی
 سوودیکت پی بگه یه نن، هیچ سوودت پیناگه یه نن مه گهر خوی
 گه وه بۆی نووسی بیت، خۆ نهه گهر هه موو خه لکیش کۆبهنه وه بۆ
 نهه وهی زیانیکت پی بگه یه نن، هیچ زیانت پیناگه یه نن مه گهر خوی
 گه وه بۆی نووسی بیت. قه له مه کان بهرز کرانه وه و پهراوه کانیش وشك
 بوونه وه).^(۱)

– تیبینی:

له وانهیه که سی پهروه ده کار پروو به پرووی هه نديک پرسپاری
 مندالان ببیته وه له باره ی خوی پهروه دگار و بیستن و بینینی، یان
 له وانهیه نهه پرسپاره له شیوه ی وینه ی کیشراودا ناراسته ی
 بکریته وه، که هاوشیوه ی وینه ی چاو و گوئی مروژ بیت! لیته دا

^(۱) الرقابة الذاتية في عمل المحتسب (لا ۴۰).

پتویسته پوره‌رده‌کار نهم بابه‌ته پشتگوی نه‌خات، به‌لکو ده‌بیټ بۆ
منداله‌که پروون بکاته‌وه، که ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ﴾ (الشوری: ۱۱)

واته "هیچ شتیك نییه له وینه‌ی نه‌و زاته، هیچ شتیك له‌و
ناچیت و هه‌ر نه‌ویش بیسه‌ر و بینایه".

ئینجا با به منداله‌که بلیت: "خوا وه‌کو ئیمه نییه، هیچ
شتیکیش وه‌ك نه‌و نییه، من و ئیوه و سه‌رجه‌م خه‌لکی
دروست‌کردوه، ته‌نانه‌ت دره‌خت و ده‌ریا و هه‌موو شته‌کانی نهم
دونیا‌یه‌ی دروست‌کردوه. نه‌و سه‌رچاوه‌ی هیژه، نه‌گه‌ر بیه‌ویت
شتیک بکات، به‌شته‌که ده‌لیت (ببه) راسته‌وخۆ ده‌بیټ. خوا‌ی
په‌روه‌ردگار له‌ مروّفه‌کان جیا‌یه، خوا قسه‌ ده‌کات و ده‌بیستیت و
ده‌بینیت، به‌لام نه‌ك وه‌ك بینین و قسه‌ی ئیمه، چونکه خوا جیا‌وازه له
دروست‌کراوه‌کانی، نه‌و زاته هه‌موو شتیك ده‌بیستیت و هه‌موو شتیك
ده‌بینیت، به‌لام بیستن و بینینی به‌ بیستن و بینینی دروست‌کراوه‌کانی
ناچیت، چونکه هی دروست‌کراوه‌کان که‌موکوری و لاوازیی
تیدا‌یه".^(۱)

بۆ نموونه: ده‌کریت په‌روه‌رده‌کار منداله‌که‌ی تی‌بگه‌یه‌نیت، که نه‌و
بینینه‌ی خوا‌ی گه‌وره پیتی به‌خشیووین، توانا‌که‌ی لاوازه و ناتوانیت
زۆریت له‌ شته‌کان بینیت، بۆیه ده‌بینین مروّف نامیری گه‌وره‌کردن و

^(۱) سه‌یری (اسئلة الاطفال ایمانیة) بکه (لا ۱۱۹، ۱۲۷).

مایکرو سکۆب به کار ده هیئت "ئه مه ئه گهر مرۆڤ نه توانیت شتی دروستکراو ببینیت ئهی چۆن ده توانیت خوای به دیهینهر ببینیت! شتگه لیکێ زۆر هه ن ناتوانین بیانینین، به لام بوونیشیان ههیه " ئیمه دهنگ ده بیستین، که چی ناتوانین ببینین.. ههوا نابینن، که چی ههستی پێ ده کهین.. چاره کاغان ناتوانن له دنیادا خوای گهوره ببینن، که چی له به ههشت - به ویستی خوا - چاوی نه وتۆمان ده بیئت، که له توانایدا ده بیئت پرووی جوانی خوا ببینیت.^(۱)

۲- دانبه خۆداگرتن و کۆنترۆڵکردن:

تویژه ران (دانبه خۆداگرتن) به توانای مرۆڤ پێناسه ده که ن له کۆنترۆڵکردنی سۆز و په وشت و ئاره زوو هه کانییدا، به تایبته لهو بارودۆخه دژوارانه ی پێویست ده کات هه لۆیستێک له بهرامبه ریدا بگه ردریته بهر، ئه مه یش له پێناو به ده سه تهینانی (پاداشت له داها توو)، بۆیه دانبه خۆداگرتن خۆی له توانای (به رپوه بردنیکێ چالا کانه بۆ داها توو) دا ده بینیت هه.^(۲) تا ئه مه جۆره توانای دانبه خۆداگرتنه یش لای مندا ل زیاتر بیئت، زیاتر پێویستی به کۆنترۆڵکردنی ده ره کی نابییت، که له سه رچاوه ی ده ره کییه وه بۆی بیئت، به م شیوه یه ده بیته چاودێر به سه ر په فته ره کانی خۆیه وه، چاودێرییه کی نه وتۆ، که له ناخیدا هه لده قولیئت.^(۳)

^(۱) سهیری (أسئلة الاطفال الإيمانية) بکه، (لا ۱۳۱).

^(۲) سهیری (الطفل على ضبط النفس، أحمد خضر) بکه، له مالهیری (الألوكة).

^(۳) سهیری (أبنائنا في مرحلة البلوغ) بکه، (لا ۵۹).

پاھىننان لەسەر کارامەيى (دانبەخۇداگرتن) لە سالاھى كانى زووى مندالىدا دەست پى دەكات، بەھىيەى منداڭ لەو تەمەنەدا بەتەواوى پشت بە دەوروپەرى دەبەستىت. منداڭ لەسەر بنەماي پەيوەندىي خۇي لەگەڭ پەروەردەكار (دايك يان باوك)، ئەو ماددەيە دروست دەكات، كە دەتوانىت بە ھۆيەو پىروپۇچوون و پەفتار و سۆز و ئەندىشەكانى لە داھاتوودا رىك بخت، بۆيە دەبىت پەروەردەكار نمونەيەكى پىشەنگ بىت بۆ منداڭكەي، كە لەسەر دانبەخۇداگرتن و جىبەجىكردى فەرمانەكانى خوا و نەكردنى قەدەغەكراوەكانى رابىھىت ئەم كارەيش نايەتەدى، مەگەر بە پاھىننان و پاھاتن بەشىنەيى، كە بەھوى فىركردن و چاودىرىيەو پەروەردە دەبىت. جا ئەگەر ھىزى دانبەخۇداگرتنى لا بەھىز بوو، زۆر كارى جوان و باش ئەنجام دەدات و خۇيشى لە كارى خراپە و ناشىرىن دوورەدەخاتەو، بەلام ئەگەر ئەم ھىزە لە كار كەوت و بەكارنەھات، لە ئاكامدا ھەز و ئارەزووكان ئازاد دەبن و ھىچ رىكخەرىكىش بوونى نامىنىت و خاوەنەكەي دەگەيەنیتە سەرئەنجامىكى ئەوتۆ ھەرگىز بەرگەي ناگرت. ^(۱)

ئەمانەي خوارەو ھەند جۆرىكن لە شىۋازەكانى (دانبەخۇداگرتن)، كە منداڭ لەسەريان رادەھىت:

— پاھىنانى لەسەر دانبەخۇداگرتن و ئارامگرتن لەسەر

^(۱) سەيرى (ضبط النفس في التربية الإسلامية) بکە، (لا ۳۲).

فەرمانەكانى خوا، ۋەك: نوڭز و پۇژوو و چاكە لە گەل داىك و باوك.

- رايەتنامى لەسەر ئەو قەدەغە كراوانەى خواى گەورە پىگىرى
لى كىردوون، ۋەك: كار و گوشتار (غەيبەت، فەسادى، بوختان
و... ھتد)

- رايەتنامى لەسەر پەوشتە بەرزەكان، ۋەك: دەستگرتن بە
ھەموو جۆرە پەوشتىكى جوانەو، كە موسلمان لە گەل براكەيدا
مامەلەى پىو دەكات لە چەشنى راستگۆيى، دەستپاكى، رىزگرتن،
بەردەوامبوون لەسەريان و بەرەوپىشەردىيان "ھەروەھا وازەيتان لە
ھەر شتەى، كە نەريىيە و دژيەكە لە گەلەى.^(۱) ئەمە جگە لە زالبوون
بەسەر پەفتارە خۆرسكەكاندا، ۋەك: زالبوون بەسەر توورەيى، لە
بەرامبەردا خواردنەوئەى توورەيى و ۋەلامدانەوئەى چاكە بە خراپە.^(۲)

۳- ھەلبۆاردنى ھاوپى باش:

بوونى ھاوپى لە نیشانە ديارەكانى پىشكەوتنى مندالە لە پرووى
كۆمەلەيتى و دەروونيەو. مندال، تا گەورەتر بىت بۆ تىركردنى
زۆرىك لە پىريستىيەكان ۋەك ھاوسەنگىي خودى، ھەستكردنى بە
بوونى ئىنتىما و گەشەكردنى لايەنى سۆزدارى و زمانەوانى و
كۆمەلەيتى، پىويستى بە ھاوپى ھەيە. ھاوپىيەتى لەسەر چەند

^(۱) سەيرى (ضبط النفس في التربية الإسلامية) بکە، (لا ۷۴).

^(۲) سەيرى (دور الرقابة الذاتية، ياسر بكار) بکە، لە مالىەرى (اللوكة).

بنه مایه ك دروست ده بیټ، له وانه: قه بولكردن، ږه زامه ندی، پشت به یه كتر به ستن، ږیككه وتن له سهر به ها و بیرو باوه ږه كان، سهر سامی ه اوبه ش به پالنه وانان و... هتد. بویه هه لېژاردنی هاورپی باش كاریگه ری له سهر كه سایه تی هاورپكه ی ده بیټ، وهك له فهرمووده دا هاتوه، كه پیغه مېهر ﷺ ده فهرمویت: (نمونه ی هاورپی باش و هاورپی خراب وهك نمونه ی فروشیار میسك و ناسنگه ری كوره ی ناگر وایه“ فروشیار میسك یان بؤت پی ده دات، یان لی ده كړیت، یان بؤنی خوځی لی ده كه یت، به لام ناسنگه ر“ یان پؤشاكه كت ده سوتینیت، یان بؤنیکي ناخوځی لی ده كه یت).^(۱)

نهم فهرمووده یه گه وره یی هاورپی باش دهرده خات، كه وهك فروشیار میسك وه سفی ده كات، به وپییه ی هاورپی ده بیټ بیټه پشتوپه نا بؤ هاورپكه ی، نه گهر پتویستی پی هه بو“ هه روا ههرچی له توانیدا هه یه له مال و سامان و كاتی خوځی بؤی سهر ف بكات، ه اوبه شی خه م و كیشه كانی بكات و دلنه وایی بكات، له كاتی خوځیدا به شداری دلخوځییه كانی بكات“ ږینوینی هاورپكه ی بكات بؤ په رستن و به ندایه تی، ته نانه ت ده ستی بگریټ بؤ نهم كاره، گهر چالاك بوو به شدار بیټ له گه لی، گهر كه مو كوپیشی هه بیټ به یادی به ینیت هه وه. هه رگیز غه یبه تی هاورپكه ی نه كات، نه ینیه كانی ناشكرا نه كات، به گویره ی توانا هاو كاری پتشكه ش بكات، گهر قهرزی لی وه رگرت نارامی له سهر بگریټ“ گهر

^(۱) سه حیحی موسلیم (۲۶۲۸).

كەموكورپىيەكى بەرامبەر دايك و باوكى لى بىيىت، بىدەنگ نەيىت - بۇ نمونە - بەردەوام چاكەكردن لەگەل دايك و باوكى و پەيوەندىي خزمەيەتتىي بە بىر بەيىتتەو، لەپىناو خزمەتكردنى ئايىن و ئومەت ھانى بدات بۇ خويىندن و بەدەستەيتىنانى پروانامەي بەرز، لە بەلا و ناخوشيدا سەرەخوشىي لى بىكات و ئۆمىدى لە لا دروست بىكات.

ئەگەر كەسىك ئەمە سيفەتەكانى بو، ئەوا ھاورپىيەتتىي ئەم كەسە باشترىن جۆرى ھاورپىيەتتى دەيىت، ۋەك (ابن القىم) دەيىت: "ۋەك ئەو خۇراكە وايە، كە ھەر دەيىت بوونى ھەيىت"^(۱)

۴ - پاراستنى كات و بايەخپىدانى:

كات ژيانى مروۋە، تاكە كاللى بىھاوتايە بە ھەموو خەللى دراو، بۆيە پىويستە بىپاريزىن و بايەخى پى بدەين، ئا ئەمەيە، كە پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانى پى كردووين و دەفەرمويت: (لە پۇژى دوايىدا بەندە ھەنگاو ھەئناھيىتتەو، تا پىرسىار لەبارەي تەمەنى لى نەكرىت لە چىدا سەرفى كردوۋە، لەبارەي زانستەكەي لە چىدا بەكارى ھىناۋە، لەبارەي مال و سامانەي چۆن بەدەستى ھىناۋە و لە چىدا بەخشيويەتتى، لە بارەي جەستەيەو لە چىدا بەكارى ھىناۋە).^(۲) ئەم فەرمودەيە پرونى دەكاتەو، كە كات بەرپىسارىتتىيەكى گەورەيە و پىويستە كەسى موسلمان بىپاريزىت، لە پۇژى دوايىشدا

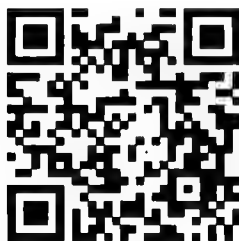
^(۱) سەبرى (صدىقى الصالح أن مشروعي، أميرة عمود) بىكە لە مالىەرى (الأكوكة).

^(۲) الترمذى (۲۴۱۷).

لېپرسىنەۋەي لەگەل دەكرىت لەسەرى. ئەو بەندايەتییانەي خۋاي گەورە لەسەرى فەرز كەردووين، بە كاتى ديارىكرائو بەستراۋنەتەۋە، خۋاي پەرۋەردگار دەفەرموئەت: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ (النساء: ۱۰۳)

واتە: "بەراستى نوێژ لەسەر ئىمانداران فەرزە و دەبێت لە كاتى ديارىكرادا ئەنجام بەدرێت". لەبەر ئەوەي كات وەك سامانە، بۆيە ھەردووکیان (كات و سامان) پێويستە بپارێزرێن و لە سەرفكەردنيان زیادەپۆیى نەكریت، بەلام سامان بەو لە كات جیا دەكرێتەو، كە دەتوانرێت كۆبكریتەو و لە شوئینیك دابكریت و گەشەي پێ بەدریت، بەپێچەوانەي كات، كە ھەر چركە و خولەكینكى بپروات ھەرگیز ناگەرێتەو. بۆيە لەسەر ھەموو كەس پێويستە بە باشتەين شیۋە بەكارى بەیئیت و زیادەپۆیى بە كەم و زۆرییەو نەكات، بزانییت لە چیدا بەسەرى دەبات؟ چۆن بەسەرى دەبات؟ باشتەين كاریك بۆ مرۆڤ، كە بتوانییت كاتەكانى تێدا بەسەر ببات بەندايەتى و پەرستنى خۋاي بەرز و بێھاوتايە، ھەر كاتێك لەم بوارەدا سەرف بكریت، ھەرگیز لێى پەشیمان نابیتەو. ھەر بۆيە پێويستە لەسەر كەسى پەرۋەردەكار مندالەكەي فێر بكات - ھەر لەتەمەنى زوۋەو - رێژ لە كاتەكانى پەرستن، ناخواردن، نووستن، يارىكەردن و كاتەكانى خۆنەندن بگريیت "لەگەل ئەوەيشدا دەكریت بە باشە سوود لە ئامیزەكانى تەكنەلۆژيا و ھەرگيریت بۆ رێنیشاندانى مندال بۆ رێكخستنى كتیبخانەي

ٺهلیکترۆنی بۆ خۆی^(۱)، یان به کارهینانی بهرنامه کانی فیژکردن وهک: بهرنامه کانی وینه و گوئیستببون له چیرۆکه کان و دووباره تۆمارکردنه وهیان، یان به کارهینانی پرۆگرامه جۆراوجۆره کانی کۆمپیوتهر له نمونهی بهرنامهی نووسین (Word) و بهرنامهی خشته دروستکردن (Excel) و بهرنامهی نمایشکردن (pp) بۆ شیکردنه وهی ئهرکه کانی، به تیپه ربوونی کات توانای منڊال بۆ به کارهینانی ئهم بهرنامه نه زیاتر ده بیٽ^(۲)“ ههروه ها ده کریٽ ته کنه لوژیا بۆ کاتبه سهردنی منڊال به کارهینریٽ به گویرهی ته مهن و ههزه کانی، ده کریٽ سوود لهو پرۆگرامانه وه ربگیریت، که مامۆستا (عبدالعزیز الحمادی) له ژیر ناوینیشانی (رپیهری بهرنامه کانی منڊالان) دا کۆیکرد و نه ته وه، که زیاتر له ۷۰ نه پلیکه یشن و مالپهری جۆراوجۆر له هه موو بواره کاندای بۆ منڊالان له خۆده گریٽ.

^(۱) سهیری (الوقت وأهميته في حياة المسلم) بکه، (لا ۷).

^(۲) سهیری (طفل الروضة في عصر تكنولوجيا المعلومات) بکه (لا ۷).

۵- به هیژکردنی ئەو پەفتارە ئەرتینیانی لە خۆچاودێریکردنی
مندالدا دەردەکەون:

لەوانەیە مندال بە بارودۆختێکدا تێپەر ببێت، کە خۆچاودێریکردن
تییدا دەریکەوێت، لێرەدا پێویستە پەرەردەکار مەدح و ستایشی
بکات، تەنانەت گەر ئەم هەلۆیستانە بچووکیش بن "بۆ ئەوەی ورە
مندال بەرز ببێت و ئەو بەهایە لە لا بچەسپێت. لێرەدا چەند
نمونە یەک هەن:

- (هیند) مندالێکە لە پۆلی شەشەمی بنەرەتی، دەڵێت:
"پۆژێکیان دەستەخوشکەکانی قوتابخانە کەم بانگیان کردم بەیەکەو
بچینە دەرەوە بۆ خواردنگەیەکی نزیک، بەلام من پەتم کردەو -
سەرباری ئەوەی هیچ کەسیک لە ئەندامانی خێزانە کەم ناگای لێ
نەبوو، تا لێی بترسم - پاشان کچەکانی تر پاشگەزبوونەو و یەک لە
دوای یەک پەتیان کردەو، تا لە دوایدا تەنیا خاوەن بیرۆکە
مایەو، ئەویش لە کۆتاییدا پەشیمان بوووە!"

- (حەنین) کچیکی ترە لە پۆلی پێنجەمی بنەرەتی و دەڵێت:
"لە یەکەم پۆژی مانگی پەمەزان - یەکەم پەزامەنم بوو تییدا
بەرپۆژوو دەبووم - بینیم برا بچووکە کەم بە بەرچاومەو و ئاوەخواتەو
- منیش زۆر تینووم بوو - نەفسم پێی و تم ئاوەخواتەو، بەلام
سوپاس بۆ خوا پەشیمان بوومەو و پۆژوو کەم تەواو کرد."

- (مونتتها) له پۆلی سییه می بنه پرتیه و ده لیت: "بینیم ملوانکویه کی زیر له خاتوونیکه مامۆستام کهوت، له کاتیکدا نهو له قوتابخانه دهرده چوو، منیش چوومه لای و پیمدايه وه".^(۱)

هر له گه ل بیستنی پهروه ده کار بو شه هه لۆیستانه ی مندا ل، پیویسته راسته خو پشته بگریت و پتی بلیت: "کاریکی جوانه، من سه رسام به هه لۆیسته کهت، کاره کهت به لگه یه له سه ر بیرکرنه وه ی دروستت". به کاره یانی دهسته واژه ی هاوشیوه به ئاوازی، که نیشانه ی دهر برینی سه رسامی بیت، زهرده خه نه یه ک به لگه بیت له سه ر ره زامه ندی، جووله ی سه ر وه ک رازیوون. هر کاتیک مندا له که گوپیست و بینهری شه جو ره مه دح و سه نایانه بوو، راسته وخو هه ستی خو شه ویستی و دلخو شی و پروابه خو بوون له دهر وونیدا دروست ده بیت، که پالی پیوه ده نیت بو شه غامدانی کار باشی زیاتر.

۶- له خو پرسینه وه و راستکرنه وه ی هه له:

(پیویسته له سه ر موسلمان - له هر پله وپایه و ناستیکدا بیت - هر کاتیک به ته نیا بوو، دوور بوو له ژاوه ژاوی ژیان، ئاوړیک له کرده وه کانی و ره فته ره کانی بداته وه، که کردوونی "لیپرسینه وه له خو ی بکات له هر که موکوړپیه ک، یان زیاده ره وپیه ک کردبیتی. شه مه یش بو شه وه ی بگاته پله ی که مال و ره وشته رزی).^(۲)

^(۱) شه یاده وه رییانه ی کیژۆله کان له بابته ی پروگرامی خو چاودیری کردن، بو جیلی نامیره زیره که کان ده گپینه وه.

^(۲) سهیری (ملاح التریبه الذاتیه) بکه، (لا ۶۳).

ئىمامى ماۋەردى لەبارەى لەخۆپرسىنەۋە دەفەر مويت: "پىۋىستە مەرۋ شەۋانە لاپەرەى كىردەۋەى رۆژە كەى ھەلبداتەۋە، ئەگەر كاروبارە كانى باش بوون لەسەريان بەردەۋام بىت و ھاوشىۋەيان زىاتىر بىكات، خۆ ئەگەر خراپىش بوون وازيان لى بەيىت و دووبارەيان نەكاتەۋە".^(۱)

پىشەۋا (عمرى كورى) (خطاب) ﷺ دەفەر مويت: (لپرسىنەۋە لە خۇتان بىكەن بەرلەۋەى لپرسىنەۋەتان لى بىكرىت، كىردەۋە كانى خۇتان بىكىش بەرلەۋەى بىكىشرىن، چۈنكە گەر ئەمپۇ لپرسىنەۋە لە خۇتان بىكەن، ئەۋە لپرسىنەۋەى بەيانىتان بۆ ئاسان دەيىت. خۇتان جوان بىكەن بۆ رۆژە گەرەكە، ئەۋ رۆژە نىشان دەدرىن و ھىچ شىك لە نەيىنىيە كانتان شاراۋە نايىت).^(۲)

• مندال چۆن لپرسىنەۋە لە خۆى بىكات؟

قۇناغى سى سالى لە تەمەنى مندال، بە سەرەتاي سەربەخۆى مندال و ھەستىكرىن بە بوونى خود دادەنرىت، لە ھەمان كاتدا قۇناغى لاسايىكرىنەۋەيشە. ھەر لەۋ قۇناغەدا كىردارى جىاكرىنەۋەى مندال بۆ راست و ھەلە، باش و خراپ دەست پى دەكات، ھەموو ئەم كارانەيش بەشىنەى لەمىانەى قۇناغە كانى ژيانى رۆژانەيدا فىريان دەيىت. جا كاتىك مندال دايكى دەيىنىت ماندوۋە، گويىستى بانگ

^(۱) سەبىرى (محاسبة النفس) بىكە، (لا ۱۱).

^(۲) حديث موقوف، محاسبة النفس، ابن أبي الدنيا.

دهبیټ، وهلامی ده داته وه، پاشان کاره که ی جیده هیئت و ده بیټ نوټ ده کات“ له وانه یه منداله که یش وهك شه وهلامی بانگه که بداته وه و له گه لی بیټ نوټیټکی لاساییکراوه شه نجام بدات، به هه مان شیوه به ها ره وهشتیه کانی تریش. بویه باشتین یاسا، که ده کریت به هیوه وه مندال فیټر کریت، ثم یاسایه یه: (شه بکه، که من ده بکه)، چونکه پیشه نگی فوونه یی کاریگه ری گه وه ی هیه له سهری.

ههروه ها بایه خدان به فیټر کردن له ریگه ی یاری و چیرۆکه وه، به لام ده بیټ ره چاوی شه بکریت یاده وه ریی مندال یارمه تی نادات بو له بهر کردنی ریټمای و بنه ما ره وهشتیه کان، توانایشی بو گشتاندنی شه و شانه ی فیټری ده بیټ له دۆخیکه وه بو دۆخیکه تر سنوورداره، بویه ده بیټ خوراگر بین له مامه له کردن له گه ل مندال“ تا شه ی بیروکه ی راست و هه له له لای دروست ده بیټ، که بزانیټ شه ی شه مرۆ هه له یه بو هه موو پرۆزه کانی تریش هه هه له ده بیټ.

له قوناغی پیټنجه می ته مه ندا، گفتوگۆ کردن له گه ل مندال ده بیټ له باره ی خۆشه ویستی خوی میهره بان بیټ بو بهنده کانی، ههروه ها قسه کردن له باره ی هه ندی له ناوه پرۆزه کانی خوا، وهك:

(الخالق: به دیه ینهر): (شه زاته ی کۆمه له شه ندامتیکی بو دروستکردووین: چاو، لووت، دهست، ئاژهل و پروه کی بو دروستکردووین، تا سوودیان لی وه ربگرین).^(۱)

^(۱) سهیری (تنهیه المفاهیم الاجتماعیه والدینیة والأخلاقیه فی الطفولة المبکرة، حنان العناني)

(الرزاق: رۆزیده‌ر): (ئەو زاتەى خواردن و خواردنەوهمان پى
دەبەخشیت).^(۱) لەگەڵ خۆسەدوورگرتن لە شىوازی وتاردان، یان
شىوازی ترساندن و تۆقاندن و پەخنەى توند.

لە قوناغى ھەوتەمى تەمەندا دەکریت لە پى تابلى وینەى
ئاسانکراووە بۆ ئەو پەفتارانەى پەسەندن بۆى تىبگەسەنریت،
ھەروەھا بەکارھێنانى چىرۆكى كورت، لەگەڵ ستايشکردن بۆ کردەوہ
و وتارە جوانەکانى و یارمەتیدانى بۆ راستکردنەوہى ئەو ھەلانەى
دەیانکات، زیاتر ھان بدريت کاتیک ھەلەکان پاست دەکاتەوہ،
ئەمەيش بۆ ئەوہى ئەرکەکەى لەسەر قورس نەبیت و ھەست بە
زەحمەتى کارەکەى نەکات. ھەر کاتیک مندالەکە زیاتر گەشەى کرد،
دەبیت زیاتر بۆ خۆلپرسینەوہ ھانى بدەین، بەتایبەت لە تەمەنى دە
سالىدا، لەسەر نوێژکردن و گەشەکردنى ویژدان زیاتر ھان بدريت.
دەکریت خشتەيەك بۆ لپرسینەوہى پۆژانە دابنیت، کە کۆمەلە
بەرنامەيەكى ھاوسەنگ لەخۆبگریت و مندال پۆژانە بیانکات، لە
سەرەتادا بەندایەتییەکانى وەك نوێژکردن و قورئاخویندن لە
خۆبگریت، ئایا ئەنجامى داوون؟ ئایا کەموکورپیان تیدا بوو؟ سەرچەم
پەوشتە جوانەکانى وەك پاستگۆیى، یارمەتیدان، چاکە لەگەڵ دایک و
باوک، پەيوەندى خزمایەتى“ پاشان سەیرى پەوشتە ناشرینەکان
بکات، ئایا لەم پۆژەدا ھىچى کردووہ وەك درۆکردن، دزیکردن و...

(العناني) بکە، (لا ۱۵۹).

^(۱) سەیرى (منهج بناء الشخصية الإسلامية، مؤسسة المربي) بکە، (لا ۱۰۵).

هتد، له گهل هاندانی بۆ شهوی له دواي ههر خراپه يهك داواي
ليخوشيبوون و تهوبه بكات و كاري چاكه نه نجام بدات: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ
يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (هود: ۱۱۴)

واته: "بهراستی كردهوه چاكه كان، كردهوه خراپه كان لاده بهن و
گوناوه كان ده شورنهوه". له كۆتاييدا بهرلهوهي بجهويت سهيري
خشته كهي بكات، سهر بكات چهنديك قازانجي كردووه و چهنديك
زيان، له پاشاندا به تهواوي پروابه خو بوونهوه كه موكورپسه كاني نهم
رۆژه تيبپه رينييت. نهم ريگه يهيش به هاو كاريي دايك و باوك ده بيت.

بهلام زۆر گرنگه، كه زياد له نه اندازه فشار نه خريته سهر مندال،
به تايهت كاتي ته مهني بچووكتر بيت شتي به دهر له تواناي خوئي
نه خريته سهر شان، له گهل برا و هاو پيكاني بهراورد نه كريت، چونكه
نهو شتهي بۆ منداليك ده گونجيت بۆ يه كيكي تر ناگونجيت "نهو
مندالهي ده توانييت كاريك له قوناغي ته مهنيكي دياريكراودا بكات
يه كيكي تر ناتوانييت. بويه ئيمه لي ره دا مندال له سهر خو ليپرسينهوه
هان ده دهين و پايده هينين، لي ره دا توورپه بوون و سهرزه نشتكردن و
هاوار كردن و هه لساخان به سه ري دا جينگه يان نابيتتهوه. كاره كه زۆر
ناسان نيبه، به لكو پتيويستي به خو راگري و بهردهوامي و تيكوزشان و
پشتبه ستن به خوا هيه، با له گه يشتن به نه نجام و به رو بووم په له
نه كه ين.

۷- بىر خستىنەۋە و ئامۇڭگارىيە كىردى بە گىرنگىيە خۇچاۋدېرىيە كىردى:

دەۋىرىيە: (باشتىن بېرىگە بۇ فېرىبون، فېرىكەندە)^(۱)، كاتىك
مندالىك يەككىيە دىكە فېرىدە كات، ئەۋكات ئەم كارە دەپتە ھۆي
چەسپاندنى زانىرىيە كان لە لاي و ھەلگۈلنى لە دەروونىدا. دوا بە
دواي زانىنى مندال بۇ واتاي خۇچاۋدېرىيە كىردى و گىرنگىيە كەي،
ھەستە كىردى بە چاۋدېرىيە خوا لەسەرى، تېگەشتى لە ناۋە پىرۋە كانى
پەروەردگار و بەدەل گەلدا ژيان، ئىنجا دەۋاننى چۈن لېپىسىنەۋە
لە گەل خۇي بىكات و ھەلە كانى خۇي راست بىكاتەۋە و پرايىنانى
لەسەر بىكات. دواي ئەۋەي ھەلۋىستى جوانى خۇچاۋدېرىيە كىردى لە لاي
مندال دەرەكەۋت، لېرەدا پىۋىستە پەروەردە كار مندالە كەي ئامادە
بىكات، بۇ ئەۋەي ئامۇڭگارىيە كەسە نىزىكە كانى خۇي بىكات و بىريان
بىخاتەۋە، ئەم ھەلۋىستە دەپتە ھۆي سەربەرزى و شانازىيە كىردى بە
خودەۋە لە لاي مندالە كە لەپاي ئەۋ بە ھايەي ھەيەتى “ھەروەھا
بەھىز كىردى پەفتارى جەۋھەرى وا دەكات زىاتەر دەست بە
خۇچاۋدېرىيە كىردەۋە بىگىت و بەردەۋام بىت لەسەر ئەۋەي فېرى بوۋە،
دەۋاننى لەۋ پىۋەۋە يارمەتتى ھاپىر مندالە كانىشى بدات بۇ
بانگەشتە كىردىيان و بىر خستىنەۋەيان، بەم رىگەيە:

مندالىك رابىسپىردىت، تا بانگەشتى ھاپىرەي بىكات و
ئامۇڭگارىيە بىكات و بەدۋادچوۋنى لەسەر بىكات، ئەم كارەش لە

^(۱) سەيرى (المرشد العملي للتربية على القيم) بىكە، (لا ۲۰۰۰).

پئی ناردنی کارتی بانگه‌یشتنامه، یان ره‌وانه‌کردنی نامه‌یه‌کی
 نه‌لیک‌ترۆنی “یان مۆبایل، یاخود سازدانی چالاکیه‌ك له‌سهر ئاستی
 خیزان، یان قوتابخانه، ئینجا ته‌کلیم له‌ منداله‌که بکریت
 سه‌ره‌ر‌شیتی ئهم چالاکیه‌ بکات. ده‌کریت له‌ میانه‌ی ئهم
 چالاکیه‌دا چیرۆک و به‌سه‌ره‌اتی هه‌ندی له‌ پیشینانی پیاوچاک
 بخوینریته‌وه، که پروودای خوچاود‌یریکردن تییدا زه‌ق کراوه‌ته‌وه و
 ده‌رخستنی سووده‌کانی. یان نووسینی باب‌ه‌تیک له‌سه‌ر
 خوچاود‌یریکردن و گرنگیه‌که‌ی، هه‌روه‌ا دانانی پلانیك بۆ زالبوون
 به‌سه‌ر کۆسپ و ته‌گه‌ره‌کانی به‌رده‌م خوچاود‌یریکردن، که له
 کۆمه‌لگه‌دا ده‌وری مندالیان داوه، یاخود بیرۆکه‌ی تر.

• ئاسته‌نگه‌کانی به‌رده‌م خوچاود‌یریکردن و پڕنگه‌کانی زالبوون
 به‌سه‌ریدا:

١- نه‌ناسینی هه‌رام‌کراوه‌کان، یان گوئی پئی نه‌دانیان:

کاتیک که‌سی په‌روه‌رده‌کار که‌مه‌رخه‌می ده‌کات له‌ فێرکردنی
 مندال له‌ بواره‌کانی هه‌لال و هه‌رام و درێغی ده‌کات له
 پروونکردنه‌وه‌ی حق و ناحق به‌گویره‌ی نه‌وه‌ی له‌ کتیبه‌که‌ی خوا و
 سونه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ﷺ هاتوه‌ و گوئیان پئی نادات، له
 ده‌ره‌نجامدا مندال له‌ جیهانی‌کدا ون ده‌بیست، که‌ هه‌لال و هه‌رام
 ناسیست، وای لی ده‌کات مندال ده‌ستبه‌رداری ئامانجه‌ پیرۆز و
 بالا‌کانی بیست “له‌وانه‌یه هه‌موو خه‌می گه‌وره‌ی تیربوونی سکی و

۲- به کارهینانی شیوازی دهسه لاتداری و فشاریوهینان و توندوتیژی له لایهن یهروه ده کار:

له گرنه گرتين كوڤسپه كانى بهردهم خوځاود تيريكردن بريتييه له :
به كارهيڼانى شيوازي دهسه لات له لايهن پوره درده كاروه به بې
ره چاوكردنى ريځخستنى دهسه لات هكې، به كارهيڼانى به شيوازي
سته مكارانه “ هره وه ها سه پاندنى سيستمى سهركوتكارانه به سه
مندالدا، به توندوتيرى مامه لى له گه لدا دهكات، جا توندوتيرى
زمان بيت وهك هره شه ليكردنى بهردهوام و سه رزه نشكردن و
پياهه لشاخان، ياخود توندوتيرى جهستى بيت وهك ليدان..
ره چاوى تايه مهندي گه شهى مندال ناكات، ريگه ي نادات گوزارشت
له راوبوچوونه كانى بكات، سه ربارى نه وهى سووره له سه ر نه وهى، كه
ده بيت ته واو ملكه چى بيت “ به وپيښه ي حه زى پوره درده كار له سه
نه وهى به زووترين كات ده رنه نجامى گه شهى مندال له كانى بينيت.
له راستيدا ده رنه نجامه كان ته نيا پروكه شين، نه مه يش ناچارى دهكات
ملكه چ بيت، وا له مندال دهكات ره فتاره كانى له ترسى سزادانى
بيت، وهك نه وهى نوږو بكات، بايه خ به پاكوخاوينى بدات، به سوږ
بيت له گه ل له خوى بچوكتر... له گه ل ره فتارى ترى جوړاوجوړ له
به رامبه ر پوره درده كاردا، به لام ههركه پوره درده كار له بهرچاوا بيت،
ستر نهوكات ته واو به نيجه وانوه ره فتار دهكات.

۳- ھاوړپۍ خراب:

ھاوړپۍ خراب ټو که سیه، که ھاوړپکھی له به ندایه تی خوا دوورده خاته وه، ټه مهیش به دبه ختی دنیا و دواړوژیته، گونا له پیشچاویدا دهرازیته وه، وهک: نوښته کردن، سه پیچیکردنی دایک و باوک“ ټه گهر بیه ویت کاریکی خرابیش ټه نجام بدات هانی ده دات و ټه گهر بیه ویت کاریکی باش ټه نجام بدات ساردی ده کاته وه، خو ټه گهر له بهرامبر قه ده غه کراویکدا شهرمی کرد بوی ټاسان ده کات، ته نانت له سر که مته رخه می له خویندندا هانی ده دات“ ټه مهیش وا ده کات نه فام ده ربجیت، پاوکردنی له لایه نه چه ته کانی عه قل و ټاینه وه ټاسان بیت - وهک بازرگانانی مادده هوشبهره کان -، ههروه ها ده بیت هوی به زایه دانی کات، که خوی گه وره فرمانی پی کردوین به پاراستنی. مندان له ھاوړپۍ خراب جگه له ناوړان و خرابه کاری، هیچی تری ده ستناکه ویت. له وانه به مندان کرداره کانی خوی له گه ټه ھاوړپۍ خرابه کهیدا به راورد بکات، ټه وکات گالته ی پی دیت، لادان و سه پیچییه که ی زیاد ده بیت، سه ټه نجامی ټه م که سه گه ستنی په نجه ی په شیمانیه له پوژی دوایدا“ وهک خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿وَيَوْمَ بَعْضُ الظَّالِمِ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾ (٢٧) يَتَوَلَّى لَيْتَنِي لَمْ اتَّخِذْ فَلَا نَاصِيَ لَنَا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ (الفرقان: ٢٧ - ٢٩)

واتە: "رۆژىك دىت ستەمكار پەنجەى پەشىمانى دەگەزىت و دەلىت: خۆزگە لەگەڵ پىغەمبەردا رېبازى ئيمانم بگرتايەتەبەر.. مەرگ بۆ خۆم، خۆزگە فلان كەسم نەكردايە بە ھاوێ و دۆستى خۆم.. بەراستى گومراو و وىلى كردم لە بەرنامەى خوا، دواى ئەوەى، كە پىم راگەيەنرابوو، شەيتان ھەميشە و بەردەوام ھانى مرۆف دەدات بۆ گوناھ و تاوان، لە كاتى تەنگانەيشدا پشتى بەردەدات".

٤- لاوازی برۋابەخۆبوون:

لاوازی برۋابەخۆبوون واتە: برۋانەبوون بەو ھىز و توانايانەى خواى پەرۋەردگار پىتى بەخشيون، برۋانەبوون بەو پەشت و بەھايانەى لە خودى خۆيەو ھەلەدەقولىن، نەك ئەوانەى لە لايەن دايك و باوكى، يان كۆمەلگەكەيەو ھەيە بۆ دىن "ئەمانەيش ھۆكاريان زۆرە، لەوانە:

- پەخنەگرتن لە شىۋازى كارکردنى منداڵ، ياخود بەردەوام فشارخستە سەرى بۆ ئەوەى كارى زياتر لەو بەكات، كە لە توانايداىە.

- سزادانى زىدەپرويانە لەسەر ھەلە، ئەمەيش وا دەكات منداڵ بە چاۋىكى كەم سەيرى خۆى بەكات.

- بەكارھێنانى شىۋازى بەسووك سەيرکردن، وا لە منداڵ بەكرىت ھەست بە ترس بەكات، ھەرەشەى بەردەوامى لەسەر بىت بۆ سەلمەينەو ھە وازھێنانى لە ئاكار و پەفتارەكانى.

— بەراۋرد كىردى بە ھاۋرى ۋ خىزمە ھاۋتەمەكانى، كە لە ھەمان قۇناغى تەمەندان.

ئەم كارانە دەبنە ھۆى سىپىنەۋەى كەسايەتییەكەى، لە پاشان ھەستىكردن بە كەمى و نەتوانىن، دەبىتتە نىچىرىكى ئاسان بۆ ھاۋرى خراپەكانى، بەپى ئاستى زانستى و زانىارى خۆى “ناتوانىت رووبەروۋى كەس بىتتەۋە، يان پىنمايىان بىكات.

**ئاستەنگەكانى بەردەم خۇچاۋدىرىكردن لەمىانەى
بەكارھىننەى ئاممىرە ئەلىكتىرۇنىيەكان:**

۱ ئاسان دەستگەيشتن بە قەدەغەكراۋەكان بەبى رىگرى:

پەنجەداگرتىنىكى مىندالىنىكى بچووك بەبى ئەۋەى لە شوئىنى خۆى بىزوئىت، لەۋانەيە بىگەيەنىتتە مالىپەرگەلىنىكى زۆرى قەدەغەكراۋ، نەشیاۋ و نەگونجاۋ لەگەل تەمەنەكەى، يان ناۋەپۇكى مالىپەرەكان ئاداب و ئاكارى دەپوشىنىت “لەۋانەيشە وئىنەى نەشیاۋيان تىدا بىت، كە بەدپەۋشتى و خراپەكارى بلاۋدەكەنەۋە، لە دەئەنجامدا ئاكار و پەفتارىكى لى دىتە بەرھەم، كە لە پوانگەى ئايىن و كۆمەلایەتییەۋە پەتكراۋەيە. ئەم كارانەيش لەۋانەيە لە دوورى چاۋدىرى دايك و باوك، يان بىئاگايى ئەۋانەۋە روۋىدات!

۲ تەكنەلۇژيا مىندال توۋشى سەرسامىيى بىنىن و بىستىن
دەكات:

ته كنه لۆژیا به به هیژی سهرنجراکیشانی مندال بۆ لای خۆی ده ناسریت، راسته وخۆ قسه له گهڵ ده زگای بینین و بیستن ده کات، بریتییه له جیهانیکی پسر له نه خشه سازی پهنگا و پهنگ و سهرنجراکیش و وروژینه، وینه ناوختهی نووسین کراوه “تایه تمندی (دهنگ و پهنگ) له گهڵ (چاو و گوێ) کارلیک ده کات، وێرای بوونی کۆمه له شتیکی بۆ کهیف و سهفا، ههروهها بوونی کۆمه له توانایهکی سهیروسه مه ره، که به بی ماندوون پرووده ده ن. هه موو نه مانه يش له گهڵ واقعی راسته قینهی مندالدا ناگوئین.

۳ وابسته بوون به تۆره کۆمه لایه تییه کان و خوپیوه گرتیان:

(خوپیوه گرتن، یان هۆگر بوون) بریتییه له شیوازیکی نه خوشی به رامبه ر پیگه و تۆره کۆمه لایه تییه کان، وا ده کات مندال واز له ژیا نی کۆمه لایه تی خۆی به یتیت و ماوه یه کی درژیان له گه لدا بباته سه ر، ده بینین نایشتوانیت ده سته رداریان بییت، سه رباری نه وه ی وازی شی له کاره گرنه گ و پیوستیه کانی هیئاوه “نه مه يش هۆکاری دروستبوونی کیشه گه لیکی ته ندروستی و دهروونی و کۆمه لایه تییه، له وانه: قه له وی، ماندوو بوونی چاوه کان، خه وزپان، بیرئالۆژی “لاوازی ته رکیزکردن، دابه زینی ئاستی زانستی، دابرا نی مندال له خیزان به تایبه ت و کۆمه لگه به گشتی، ته مه به لی و خاوو خلیسکی “تی که چوونی دهروونی، په شوکاوی، خه مۆکی ... هتد.

• چەند پێگەیهك بۆ زالبوون بەسەر ئاستەنگەکانی خۆچاودێریکردن:

۱- پەرورەدەکار حوكمەکانی حەلال و حەرام پوون بکاتەوه:

پێویستە پەرورەدەکار حوكمەکانی حەلال و حەرام وەك چۆن لە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغمەبەردا ﷺ هاتوو، بۆ منداڵ پوون بکاتەوه، پێویستیشە وای تیبگەیهنیت، کە سەرچاوەی ئەم حوكمانە شەری پیرۆزی خوای پەرورەدگارن "پەندوەرگرتن هەر بەمانە دەبێت، حوكم تەنیا بۆ خوا، ئەو زانایە بەوەی چ شتێك سوود بە مرۆڤ دەگەیهنیت و بەرژەوهندیی ئەو تێدا. هاوڕێ لەگەڵ ئەوەی پێویستە منداڵ خۆی لەو شوێنانە بە دووربگرێت، کە سەرپێچی خوای گەورەیان تێدا دەکەن: ﴿إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يَكْفُرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ﴾ (النساء: ۱۴۰)

واتە: "هەر کاتێك لە جێیە کدا گۆیتان لیبوو کوفر و گالتە بە نایەتەکانی خوا دەکریت، ئەو دایمەنیشن لەگەڵ ئەوانەدا، تا قسە و باسەکیان نەگۆڕن". هەرۆهە خۆبەدوورگرتن لەو شوێنانە فیتنەیان تێدا، وەك لە فەرموودەدا هاتوو: (... بۆ بۆ فلان شوێن و فلان شوێن، خەلکانێکی لێیە خوا دەپەرستن، تۆیش لەگەڵیان خوا ببەرستە، مەگەر پەرۆه بۆ خاکی خۆت، چونکە بەراستی زەویەکی خراپە).^(۱)

^(۱) سەحیحی موسلیم (۳۳۸/۱۳).

یه کیتک له دایکه کان ده لیت: "له باشتین پینگه کانی به هیژکردنی خوجاودی پیکردن لای مندا له کت، به سستنه وهی کار و کرده وه کانه به چاودی پیری خوی گه وره وه، هاوکات له گه لیدا هر کرده وهیه کیش سه ریچی شهرع بیت بوی پروون بکریته وه" ههروه ها پروونکردنه وهی مه به سته شهرعییه کان و قهزا و قهده ره کان. ثم کارانه یش بۆ نه وهیه هۆشیار بیت، نه گهر هه له یهک ناکات بزانیته هۆکاری چیه، نهک نه وهی وهك زۆریک له قهده غه کراوه کان هۆکاره کی نادیار بیت و له بهر ترسی چاودی پیری دایک و باوکی نه یکات و نه یشزانیته هۆکاره کی چیه... جا له سه ر بنه مای نه مه، مندا له که جۆریک له زانیاری به ده ست ده هیئیت و گیانی جوامیری لا دروست ده بیت کاتی نامۆژگاریی کهسانی تر ده کات، چونکه نه وکات نامۆژگارییه کانی به به لگه و پروونکردنه وه پالپشتی کراون، له دوی خوی گه وره نه مه یش هۆکاریکی به هیژه، که برتییه له (نامۆژگاریکردن به زانست).

۲- پهروه دهی دهروونی مندا و جیبه جیکردنی پیوستیه کانی:

پهروه دهی دهروونی مندا، بریتییه له ناماده کردنی له پووی دهروونی و سۆزدارییه وه بۆ ئهرکی سه رشانی ژیا نی "ههروه ها بریتییه له گه شه پیدانی خاسیه تی خیر و باشه و سیفه ته ئهرینییه کان تییدا، ده سترگتن به سیفه ته خۆرسکه کان و گه شه پیدانیان و دروستکردنی ناراسته دهروونییه کان به رامبه ر ژیان و گه ردوون و مرۆڤ، ثم

ئاراستانە جۆرە پىئوهرىكى لە لا دروست دەكەن، كە دەتوانىت حەق لە ناحەق، راست لە ھەلە، پەسەند لە ناپەسەند جيا بکاتەوہ“ ھەروەھا گەشەپىدانی بەھەرە و تواناکان و پىکخستنیان لە چوارچىوہى ياساکانى ئىسلامدا بەبى سەرکوتکردن، يان پىدانی ئازادى پەھا.

پەروەردەى دەروونى پەچاوى پىئوستىيەکانى مەزۇفایەتى دەکات، ئەو پىئوستىيانەى بە گەنگەرىن پالئەرەکانى ئاکار و پەفتارى ژيانى مندال دادەنرىن، ئەم پىئوستىيانەى پەروەردەىەكى دروستى کۆمەلایەتى دەھیننەدى، ئەمەيش لەپىناو دروستکردنى کەسایەتییەكى گونجاو و ھاسەنگ و دوور لە شەژان.

دەکرىت لىرەدا پروون بکرىتەوہ پىئوستىيەکان ئەمانەن: پىئوستىبوون بە دلىايى، پىئوستىبوون بە خۆشەويستى دوولایەنە، پىئوستىبوون بە رىزگەرتنى دەوروبەرى، پىئوستىبوون بە ئازادى“ پىئوستىبوون بە دانپىدانانى دەوروبەرى، پىئوستىبوون بە سەرکەوتن، پىئوستىبوون بە دەسلەتلىكى پىکخەر، بوارەکانى ژيانى بۆ ديارى بکات.^(۱)

۳- دانانى ياسا و پىکخەرىک بۆ بەکارھىنانى تەکنەلۇژيا لە چوارچىوہى خىزاندا:

زۆر جار بابەتى بەھىزکردنى خۇچاودىرىکردن بەبى بوونى ياسا و

(۱) سەبرى (المحاجات النفسية للطفل) بکە، (لا ۸).

رېڭخەرىك بۆ بەكارھىننى ئاممىرە ئەلىكتۇرۇنىيەكان، ۋەك ئەۋەيە
كەسىك مىندالەكەي فېرى مەلەۋانى بىكات، پاشان لە دەريادا جىنى
بەيلىت بەيى چاۋدېرىكىردن، خۆ دەزانن ئەۋكات چىيى بەسەر
مىندالەكەدا دىت!

لەبەر ئەۋەي ياسا و رېڭخەرىكەكان سىستىم و بەرنامەيەكى رۇژانە
دەدەنە ھەموان، بۆيان ديارى دەكەن، كە پىنويستە چى بىكەن و چى
نەكەن. جا، ئەگەر ياسايەك بە رېڭكەۋتنى ھەردوۋ لايەنى
(پەرۋەردەكار و مىندال) دەرېچىت، كاريگەرىي زياتر دەيىت بۆ
پابەندىۋون پىتى و جىبەجىكىردنى. ئەۋەي لىرەدا مەبەستمانە، دانانى
رېڭخەرىكە بۆ بەكارھىننى ئاممىرە ئەلىكتۇرۇنىيەكان لەناۋ مال و لە
دەرۋە، بىگومان دەيىت پەرۋەردەكار دلىيايىت لەۋەي تواناي ھەيە
جىبەجى بىكات“ ھەرۋەھا كۆنترۆلكردنەكەي بەسەر دۆخەكە
كۆنترۆلكردىنىكى سەرگردانە و بە سىستىم بىت، نەك كۆنترۆلكردىنىكى
خۆسەپىن و بەزەبەر، پىنويستە دوور بىت لە توندوتىژى و ھاۋارگردن.

* ھەنگاۋەكانى دانانى ياسا و رېڭخەرىكەكان:

- خىزان لە كەشىكى خۆشەويستى و شادومانىدا كۆبىيىتەۋە،
لەمىيانەيدا پەرۋەردەكار خۆشەويستى خۆى بۆ مىندالەكە دەرېچىت و
ترسى خۆى لەسەرى نىشان بدات، لە پاشان لايەنە نەرتىيەكان و ئەۋ
كىشە و گرفتانە باس بىكات لە چۈرچىۋەي بەكارھىننى ئاممىرە
ئەلىكتۇرۇنىيەكان و خوپىۋەگرتىيەنەۋە توۋشى مىندال دەبن، لە

دواتردا داوا بىكەت چارەسەرىك بۆ ئەم كېشەيە دابىيەت" تا لە كۆتايىدا ھەردوولا بىگەنە ياسايەك بۆ بەكارھىتەن، پاشان پەرۋەردەكار بە مندالەكە رابگەيەنەت، ئەگەر سەرىپچى لە ياساكە كرد تووشى سزا دەيەت. لە ھەموويشى گىرنگىر ئەويە سزاكە بە قەبارەي ھەلەكە يەت، لەگەل سووربۈنى پەرۋەردەكار لە جىبەجىكرەنى سزاكە، ئەگەر پرويدا (ئەمە ئەگەر مندالەكە لە ۸ سالان گەۋەرەتر بوو، بەلام گەر بچوكتىر بوو، ئەوكەت دەيەت پەرۋەردەكار خۆي ياسا دابىيەت و بۆ مندالەكەي شىۋە بىكەت، كە بۆچى دانراۋە).

- دىيارىكرەنى ئەو رەفتارەي داۋاكرەۋە لە ھەر ياسايەك: بۆ نمونە: (ئامپىرى ئەلىكتىرۋنى لە ژوورى نووستن قەدەغەيە)، ئەمەيش خۆي لە خۇيدا بىرىتيە لە رەفتارىكى تر (ئامپىرەكەت لە شوينى دىيارىكراۋ جىبەيەلە و بچۆرە ژوورى نووستنەكەت بۆ ئەۋەي خەۋىكى ئاسۋودە و لەسەرخۆ بىكەيت).

- ھۆكارى نووسىنى ھەر ياسايەكى بۆ پروون بىكەتەۋە، بۆ ئەۋەي مندالەكە ھەست نەكەت پەرۋەردەكارەكەي دەيەۋىت تەنبا ھىز و تواناي خۆي لە چۈرچىۋەي ياساكە بەسەرىدا فەرز بىكەت.

- رەچاۋكرەنى تەمەن و گەشەي ھەر مندالەكە لەناۋ خىزان زۆر گىرنگە، بۆ نمونە: ئەۋەي لەسەر مندالەكەي پىنج سالان جىبەجى دەيەت لەسەر مندالەكەي دوانزە سالان جىبەجى نايەت، بۆ ويەنە:

(مندالە تەمەن پىنج سالانەكە بۆى ھەيە پۇژانە كاتۇمىرىك سەيرى تەلەفىزىون بىكات، بەلام بۆى نىيە ئاممىرى ئەلىكترونى بەكاربەيتىت، بەلام مندالە دوانزە سالانەكە بۆى ھەيە پۇژانە بۆ ماوەى كاتۇمىرىك ئاممىرى ئەلىكترونى بەكاربەيتىت).

- ياساكان بە شىۋەى زۆر پروون و جوان بنوسرىتەۋە، لە زىاتر لە شىۋىتىك لەناو مال و لە ژوورى ھەموان ھەلباسرىت، لە خوارەۋەى ياساكە واژۇى مندالەكە و پەرۋەردەكارى لەسەر بىت.

- ناوبەناو كۆبۈنەۋەى نەيتى لە نيوان ھەردوولا ساز دەكرىت بۆ بەيرەينانەۋە، لەۋەيشى ئەنجامى داۋە ۋرەى بەرزىكرىتەۋە.

- ھەموان داۋاكراون بۆ جىبەجىكردى ئەم ياسايانە بەبى جىاۋازى.

- پىۋىستەى لەسەر پەرۋەردەكار دەست بە ياساكەۋە بگرىت و جىبەجى بىكات و سزاي سەرىپچىكارەكەى بدات.

ئەزمۇنى خاتوونىكى ھاۋرىكم بەناۋى (ئامىنە مەصلوف):

مندالەكان پىۋىستىيان بە كەسايەتتى پىكخەر و ياسايى ھەيە، بەلام بەبى توندوتىژى و لەسەر ھەموانىش جىبەجى بگرىت. ئەم ياسايانە وا دەكەن مندالەكان زىاتر سەقامگىر و پىكخراۋىن، مافەكانىيان دەستەبەر دەكات "ھەرۋەھا مافى دايك و باۋكانىش لە پىزگرتىيان و نەشىۋاندنى ئارامىيان.. ھەموو ئەمانەش - سوپاس بۆ خوا - بەراستى بەسەر مندا ھاتوون - دۋاى ئەۋەى بە ھاۋكارى سەرجەم

ئەندامانی خێزانەكەم یاسا خێزانییەكەم جێبەجێ كرد -، ئەمەش
 دواى ئەوەی ئاماڤی سەرەکیی یاساکەم بۆ ڕوونکردنەوه “هەرۆهە
 لەگەڵ ئەو بەرھەمەى لە داھاتوودا پێکەوه بەدەستی دەھێنین.
 سەرەتای جێبەجێکردنی یاساکەم لە کاتیڤدا بوو، کە کچە گەورەكەم
 تەمەنى شەش سالان بوو، بەگۆڕەى یاساکە قەدەغە بوو ھەر
 مندالێك ئامیریکی تایبەت بە خۆى ھەبێت، بەلام ئازادبون لە
 بەکارھێنانی ئامیری تایبەتیى خۆم (بەگۆڕەى تەمەنیان)” بۆ ئەوەى
 ھەموویان لە ژێر چاودێردا بن. مانگانەش برێك پارەم تەرخان
 کردبوو بۆ کڕینی کتیب و یاریی گونجاو، سوپاس بۆ خوا ھەموو
 ئەندامان ھەستیان بە پزگرتن و بێبەشەنبوون دەکرد. راستە سەرەتا
 کارەكە قورس بوو، بەلام جددییەت لە ڕیاردان و نەرمى نەواندن لە
 سزادانی پێشیلکردنی یاساکەدا وای کرد کارەكە بەگۆڕەى
 بەرنامەبۆدارپێژراو بەرپۆھە بچیت و ئەمەش بوو ھۆى
 پاشەکشەکردنی زۆریك لە مەملانیى نێوان مندالەكان، بەلام کاتێك
 کچە گەورەكەم چوو قۆناغی ھەرزەکارییەوه، دۆخەكە كەمێك گۆرا
 وای لى ھات بەرامبەر ھەندى لە یاساكان بێزارى دەربەریت بەوپیى
 ھەستى دەکرد پزگى لە ئازادییەكانى دەكریت و خۆیشى گەورە
 بوو، بەلام بە فەزلى خوا بەسەر ئەم كێشەییەشدا زال بووم. بۆم
 ڕوونکردووە وەك چۆن ئەرك و مافى لەسەرە، ئەرك و مافیشى ھەیە،
 بۆیە دەبێت بە تەواوى جێبەجێیان بكات و پزریان بگریت، پاشان
 توانیم ھاوڕێكانى ڕابكێشم، كە کاریگەریان لەسەرى ھەبوو. كە

گەيشتە تەمەنى پانزە سالى، ئاممىرىكى زىرەكى تايىبەتم بۇ كرى، لە زۆربەى كارەكان، كە ئەنجاميان دەدات بەشدارىم پى دەكات، بەلكو ئاممىزگارىي خوشك و برا بچووكەكانىشى دەكات و لەسەر پىزگرتن لە ياساكان نەسىحەتيان دەكات.

دەبىت ئامازە بە خالىكى گىرنگ بدريت، ئەويش ئەوئەيە، كە پىويستە ياساكان بە شيۆەى زۆردارانە دانەپىژرىن، دەبىت ياساكان جىگىرىن، بەگوئىرەى مىزاج نەگۆردىن، تا مندالەكان بىروا بە راستگويى ياساكان بىكەن، ئەمەيش وا دەكات ئەندامانى خىزان زياتر لىك تىگەيشتىيان هەبىت، هەست بە بەرپىسارىيتى و جەدىيەت و پىكخراوى بىكرىت.

* كۆمەلە ياسايەكى ئامادەكراو بۇ بەكارهيتنانى ئاممىرە

ئەلىكترۆنىيەكان:

- پىگە نەدرىت زانىارىي كەسايەتى بە مندال بدريت، وەك ناو، ناويشان، ژمارەى تەلەفون، چونكە مندال نازانىت ئەم ئاممىرە چۆن بەكاربەيتىت.

- پىگە نەدرىت مندال وەلامى ژمارەى نەناسراو بداتەو، لە حالەتى ئاوادا پىويستە پەرۋەردەكار ئاگادار بىكرىتەو.

- لە كاتى پۇژانى خويندندا نابىت مندال بە بەكارهيتنانى ئاممىرەكانەو سەرقال بىت، بەلام لە پۇژانى پشودا دەكرىت پۇژانە

بۆ ماوهی تهنیا کاتژمیرتک، یان دوو کاتژمیر به کاری بهیئیت.

- زۆر پئویسته رۆژانه شتیکی به سوود فیربیئت و له بهری بکات، گرنه خویندنهوه و گهرانی به سوودی هه بیئت "ههروه ها نه نجامدانی کاریک، که مندال ههزی پییه تی.

- پئویست ناکات مندال (نامه ی ئه لیکترۆنی) ی تایبهت به خۆی هه بیئت، باشتره پهروه ده کار ئه مه به کار بهیئیت.

*** پێشنیار بۆ پهروه ده کار:**

- پئویسته دنیایی هه بیئت له پاراستنی ئامیره که له ئایرۆس و سیخووری به سه رییه وه، به ده وام پاراستنی زانیارییه که سایه تییه کانی ناوی نوێ بکریته وه.

- چاودێرکردنی مامه له ی مندال له گه ل ئینته رنیئت، ئه مه یش به پێداچوونه وه به سه ر ئه و پێگانه ی به کاری هێناون.

- پێنه دانی (وشه ی نه یئنی) به کاره یئانی ئینته رنیئت به مندال، ئه مه یش بۆ ئه وه ی مندال له کاتی نه گونجاودا سه ردانی نه کات.

- پراگه یاندنی (پشووی ئه لیکترۆنی)، بۆ نمونه: رۆژیک له هه فته دا، له و رۆژه دا سه رجه م ئه ندامانی خێزان ده سته ردار ی هه موو ئامیره ئه لیکترۆنییه کان ده بن.

٤- دانانی به رنامه ی فلتەر و چاودێری:

به برنامه گه لیکی زور هه، که کار له سهر چاودتیریکردنی مندال ده کهن له میانهی به کارهیتانیان بو به برنامه کانی کومپیوتر و نامیره نه لیکترۆنییه کان، رینگریکردن له سهردانیکردنیان بو پیگه خراپ و قهدهغه کراوه کان، که له گهل تمه نی مندالدا ناگوئجین. نه مانهی خواره به شیکن له وانه:

- شاردنه وهی نایکۆنی گهران له مندال، به کارهیتانی نهو شتهی تایبه ته به وان، بو نمونه:

۱- پیگهی www.yahoolignas^(۱)

۲- مالپهری (یا هادی)^(۲) کومه له تایبه تمه ندیه کی تیدایه، که وا ده کهن ئینته رنیتته که پاریزراو بیت بو هه موو نه دامانی خیزان، ده کرت له رپی نه م بارکۆده وه تایبه تمه ندیی به برنامه که و داگرتنی بزنان:

۳- مالپهری www.kidrex.org^(۳)

۴- بهرمانهی Gogden Filter Pro

به برنامه یه کی بهردهسته و به کارهیتان و داگرتنی ئاسانه، له

^(۱) سهیری (کیف نربی أبناءنا في زمن الانفتاح الإعلامي) بکه؛ (لا ۱۰۱).

^(۲) رینگا ته کنیکیه کانی پاراستنی مندال له مهترسییه کانی ئینته رنیت، نه همه د کوردی، (باهه تیکه له ئینته رنیت بلاوکراوته وه) ..

^(۳) ریهه ری سه لامهت به کارهیتانی ئینته رنیت بو مندالان، ریم فایز، (باهه تیکه له نینه رنیت بلاوکراوته وه) ..

تايىبە قەندىيە كانى: پېڭگىرى لە بە كارخستىن و غايىش كىردنى مالىپەر بەدېرە وشتىيە كان، دلتىابوون لە ناوەرۆكى ئەو مالىپەرەنەى مندالە كە سەردانىان دەكات، تۆمار كىردنى ھەموو سەردانە كانى ئىنتەرنېت لەسەر نامىزە كە، لە گەل ئەو مالىپەرەنەى سەردانى كراون“ ھەروەھا قەدەغە كىردنى مالىپەرە قايرۆسىيە كان و پىكلامە بىزار كەرە كان. بەرنامە كە تۆماتىك خۆى لە بە كارھىنەرانى ون دەكات و كەسى بە كارھىنەر ناتوانىت ھەستى پى بكات.^(۱)

۵- بەرنامەى K9 Web Protection

بەرنامەى كى بىبەرەمبەرە لە كۆمپانىيەى Blue Coat دادەبەزىنرېت، بەو دەناسرېتەو، كە تواناى رېزبەندى كىردنى ناوەرۆكى ئىنتەرنېتى ھەيە بە وردە كاريە كى ئىجگار زۆرەو، بۆ داگرتنى بەرنامە لە كۆمپانىيە كەو.^(۲)

لېرەدا شىرۆقەى رېگە كانى داگرتن و جىگىر كىردنى ھەيە:

^(۱) سەبىرى (كى نربى أبناءنا الانفتاح الاعلامي) بکە، (لا ۱۰۴).

^(۲) سەرچاوەى پېشوو.

تاییه تمه ندیی خیزانی سیستمی (ویندۆز)، مامۆستا (عبدالعزیز الحمادی) شروقهی کردوه:

۶- بهرنامهی (Cyber patro):

به باشترین بهرنامه داده نریت، که ریگری دهکات له سهردانیکردنی مالپهره نهویستراوه کان، ده توانریت به گویرهی ته مهنی منداڵ بهرنامه که به دهست بهیئریت^(۱):

۷- بهرنامهی (Surfawatch)

ئهم بهرنامهیه یارمهتیی دایک و باوک ده دات بو زانینی ئهو مالپهرانهی منداڵه که یان سهردانیاں کردوون، له توانایدایه بهرگری بکات له به کارهینانی ۱۰ هزار مالپهری خراب.^(۲)

^(۱) سهیری (أولادنا ووسائل التواصل الاجتماعي) بکه، (لا ۸۲).

^(۲) ههمان سهرچاوه.

• پاكردنه‌وه‌ی (متجر Play، یان سوق Play -
مالپهری دابه‌زاندنی به‌رنامه‌كان)^(۱) له ناوه‌پۆکی بی‌بایه‌خ و
بی‌مانا:

له (نامیژه‌كانی ئه‌ندروید) دا ده‌كریت ئه‌م هه‌نگاوانه‌ی خواره‌وه
جیبه‌جی بكرین:

۱- كردنه‌وه به‌رنامه‌ی (متجر play) له‌سه‌ر شاشه‌ و پاشان
چوون بۆ (الإعدادات)

۲- چوونه خواره‌وه و پاشان دیاریكردنی بژارده‌ی (تصفیه
المحتوى)

۳- دانانی نیشانه‌ی (صح) له به‌رامبه‌ر هه‌موویان، پاشان
كلیككردن له‌سه‌ر بژارده‌ی (موافق).^(۲)

• دانانی قوفل له‌سه‌ر هه‌ندێ به‌رنامه، به‌تایبه‌ت كاتیك
نامیژه‌كه ده‌دریته ده‌ست مندال

^(۱) ئه‌م هه‌نگاوانه‌ی له‌م كتیبه‌دا بۆ به‌كارهێنانی نامیژی شه‌لیكترۆنی نووسراون، بۆ ئه‌و
كاتیه‌، كه زمانی نامیژه‌كه عه‌ره‌بی بی‌ت، ئیتمه‌یش له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه‌ عه‌ره‌بییه‌كه‌مان
وه‌ك خۆی نووسیه‌ته‌وه‌" جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زمانی كوردی له‌سه‌ر نامیژه‌كان نییه‌، یان كه‌مه‌،
بۆیه‌ ناوی بژارده‌كانمان وه‌رنه‌گێژاوه‌ بۆ سه‌ر زمانی كوردی. (وه‌رگێژ).
^(۲) سه‌یری (حلول علیة للوالدين عند استخدام التقنية للأطفال) بکه، (لا ۳۱).

له (نامیڙه کانی نه ندرؤید) دا هم جوړه تاییه تمه نډیسه هه یه، به جوړیک جگه له پهره ورده کار که سی تر ناتوانیت بهرنامه کان بکاته وه. لیږه دا هه نگاهه کانی جیبه چیکردنی قوفلی بهرنامه کان پروون ده کهینه وه:

۱- له سهر شاشه ی موبایل کلک بکه له سهر ئایکونی (متجر Play).

۲- پاشان کلک کردن له سهر نیشانه ی گهړان، پاشان بنووسه (برنامج القفل).

۳- ئایکونی بهرنامه ی (قفل التطبيق Applouk) دهرده که ویت، بهرنامه یه کی بیبه رامبه ره، کلکی له سهر بکه بؤ داگرتنی.

۴- دواتر کلک بکه له سهر بژارده ی (تثبیت) بؤ داگرتنی بهرنامه که.

۵- دواتر کلک بکه له سهر بژارده ی (قبول)، راسته وخؤ بهرنامه که ده ست ده کات به دابه زین.

۶- له دوا ی ته و ابوونی دابه زین، کلک بکه له سهر بژارده ی (فتح) بؤ کردنه وه ی بهرنامه که.

۷- وشه ی نه ینی چوونه ژووره وه داخل بکه، هم وشه یه ده بیته قوفل بؤ سهرجه م ئه و بهرنامه ی ده ته ویت قوفلیان بکه یت.

۸- دواتر بهرنامهكه داوات لیّ دهكات دووباره وشه ی نهیّنی داخل بکهیتهوه.

۹- داخلکردنی پرسیار و وهلامی دئیایی، تاله کاتی له بیرچوونهوهی وشه ی نهیّنیدا بهکاری بهیّیت.

۱۰- له کۆتاییدا لیستی سهرجهم بهرنامهکانی نامیرهکەت بۆ دهردهکهویت، ههموو نامادهن بۆ نهوهی قوفلیان لهسهر دابنییت، یاخود نا.

۱۱- نیشانهی نهیّنییهكه بجهره سهر شهو بهرنامهی دهتهویت قوفلی بکهیت.

۱۲- دواي دانای قوفل بۆ بهرنامهکان دهتوانیت بهرنامهكه دابجهیتهوه.^(۱)

• کۆنترۆلکردنی نامیرهكه لهپیناو پاراستن و قهدهغهکردنی شهو بهرنامهانی نهویستراون:

نهمهیش بۆ شهو مندالانهی نامیری سیستمی (تهپل) بهکار دههینن، لیّرهدا ههنگاوهکان پوون دهکهینهوه.

۱- سهرهتا کلێك بکه لهسهر ئایکۆنی (الاعدادات Setting) لهسهر شاشه ی نامیرهكه.

^(۱) سهیری (حلول علیه للوالدين عند استخدام التقنية للأطفال) بکه، (لا ۳۳).

۲- پاشان كليك لەسەر (الاعدادات العامه) بکە، لە خوارەوهی شاشە کە وشەى (قيود) دەردەکەوێت، کليكى لەسەر بکە.

۳- دەبينيت سەرچەم بەرنامەکان بەبى قوفلن و دەتوانيت بچیتە ناويان، كليك لەسەر (تمكين القيود) بکە.

۴- پاشان وشەى نەيىنى چوونە ژوورەوه لە (اعدادات القيود)دا بنووسە، بەو پيىەيش کەس ناتوانيت بچیتە ئەو شوينە، يان ژمارە نەيىنيە کە بگۆرێت، مەگەر بە هەمان ژمارەى نەيىنى نەيىت، وشە نەيىنيە کەيش لە ۴ ژمارە پيکەهاتوو.

۵- ئاميرە کە بۆ جارى دووهم داوات لى دەکات وشە نەيىنيە کە بنووسیتەوه.

۶- ئیستا دەتوانيت کۆنترۆلى سەرچەم بەرنامەکان بکەيت ئەویش بە دانانى کۆت لەسەر بەرنامەکان.

۷- دەتوانيت ئەو بەرنامە قوفل بکەيت، کە دەتەوێت، ئەویش بە جوولاندنى نيشانە کە لە تەنیشتى. لە کۆتاييدا ئەم بەرنامەيەت ون دەبێت، ناتوانيت بچیتەوه ناوی، تا جاريکی دیکە قوفلە، يان کۆدە کە (قيود) لانهييت.

۸- هەر لەوى دەتوانيت کۆنترۆلى جۆرى ئەو فيلمانە بکەيت، کە پيگەيان پى دەدەيت پيشان بدرين، يان نا.

۹- دەکریت ناوهرۆکی ئاميرە کە لە بەرنامە نەگونجا و

ناشرینه كان پاك بكهیتهوه، ئەم كارەیش به دیاریکردنی تەمەنی ئەو كەسەى نامیرەكە بەكاردهیئیت، بەم جوړه زۆریك له بهرنامه نه گونجاوه كان خویان ون دهبن.^(۱)

- به كارهیئانی بهرنامهى OurPact بو كۆنترۆلكردنی نامیری مندالهكه.

- به كارهیئانی بهرنامهى Youtube Kids بو مندالان، لهسەر نامیری ئەندروید.

۵- بهرەنگاربوونەوهى دهستبهتالی و دانانی هەندى جیگرهوه لهبرى خووگرتن به نامیره زیرهكهكان:

دهیئت ماوهكانى دهستبهتالی مندال كهه بكهینهوه، بیر بكهینهوه لهوهى شتى جیگرهوهیان پیشكهش بکهین، بو ئەوهى نامیرهكانى ئەلیکترۆنى تەنیا بهشیک بن له ژيانى كهیف و سهفایان، نهك ههموو شت بن " ئەمەیش دهكهویتته سەر شانى پهروهردەکاران. لیڤه دا هەندى بیروكه دهخهینهپروو، كه لهوانهیه به پشتیوانیى خوا یارمهتیدەر بیت بو پیشكهشکردنی جیگرهوهى سوودبهخش:

- پیویسته لهسەر پهروهردەکار ههز و ئاواتهكانى مندالهكهى بدۆزیتتهوه و گهشهیان پى بدات، هەر مندالێك له بواریك توانا و

^(۱) سهیری (حلول علیة للوالدين عند استخدام التقنية للأطفال) بکه، (لا ۳۷).

بەھرى ھەيە، ئەم گىرگىيىدەنەش بۆ ئەۋەيە، تا لە لاي بېيىتە ھەز و خوليا، دەكرىت بۆ ئەم مەبەستە مىندال بىخىتە بەر خولى تايىبەت، ياخود كىرىنى ھەندى كىتىبى يارمەتيدەر.

- دابىنكرىنى كىتىبخانەيەكى خىجىلانە بۆ مىندال، تىيدا ھەندى چىرۆك و كىتىبى مەتەل و يارىي تىدا بىت، پىشېركىتى سادە لەمىيانەياندا سازبىكرىت.

- تەرخانكرىنى كاتىكى خىزانەكە - ئەگەر سادەش بىت - بۆ خويىندەنەۋەي ژياننامەي پىغەمبەرى ئازىز ﷺ، يان خويىندەنەۋەي ژياننامەي ھاۋەلەن و پادشا و گەرەپياۋانى مېژوو، لە كۆتايىشدا دەرھىنانى پەند و ئامۇژگارى تىياندا.

- ئامادەكرىنى سوۋچىكى مال، تا بېيىتە شوئىنىكى تايىبەت بە مىندال، لەۋىدا ھەندى كاتى تىدا بەسەرببات، بەشىك لە پىئوسىتىيەكانىشى لەبەردەست بىت، ۋەك: تىپ، سىغ، كاغەزى رەنگاورەنگ، قوتوۋى پلاستىك“ دەفتەر، يان گۆشارى كۆن و سەللەي زىل ... ھتە.

- ھاندانى مىندال بۆ ۋىنەكىشان، پاشان بەرھەمەكانى لە شوئىنىك لەناۋ مال ھەلباسرىت.

- دابىنكرىنى يارى پلاستىكى و ھەۋزى لم - ئەگەر كرا -، چونكە سوۋدبەخشە بۆ گەشەي كارامەيى و بەھرى مىندال.

- (ژەمىكى تايىبەت): رۆژىك لە ھەفتە تەرخان دەكرىت بۆ

ناماده کردنی ژهمه خواردنیکي تایبست له لایهن یه کینک له منداله کان و به هاوکاری به هموان و له ژیر سهرپه رشتی دایک، ههفتهی دواتر مندالیکي تر دهیکات، ئیتر بهم شیوهیه.

- ده کریت منداڵ به شداری پی بکریت له وهرزشی پویشن به پی، یان وهرزشی توپی پی، یاخود وهرزشی تر. ده کریت له میانهی پویشنندا دار و درهختی ده وریهر به منداڵ بناسینرین و پیناسهی جوړی درهخته کانی بو بکریت.

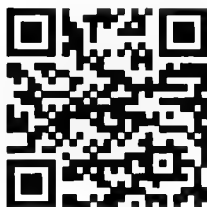
- ته رخانکردنی رۆژیک له ههفته، یان له مانگ بو سهردانیکردنی شوینیکي دیار له شار، یاخود له لادی، وهك: بازار، مۆزه خانه، باخچه و کتیبخانه "پلانی گهشتکردنه ییش له لایهن منداله کهوه دابریژریت.

- دابینکردنی فهرهنگ و قاموسی کاغەزی، یان نه لیکترونی، منداڵ رابهینریت، تا له کاتی توشبوون به زانیاریه کی قورس، یان وشهیه کی زهحمەت تیدا بگه پیت "پوینستیشه له سهر کهسی پهروه ده کار سهره تا له کاتی گه رانیدا یارمهتی بدات و پاشان هانی بدات بو نهوهی له دواتردا بو خوی بگه پیت.^(۱)

- ههفتانه کاتۆمیرک ته رخان بکریت بو ههندی چالاکی له گه له منداڵ نه مه ییش بو گه شه کردنی ههندی به ها له لای، جا ده کریت چالاکیه کانی ئهم کتیبه بن، یان کتیبی (القيم التربوية الأسرية) له

^(۱) سهیری (کیف نجنب أبناءنا مخاطر الإعلام) بکه (لا ۶۷).

ئاماده کردنی (د. علي الشبيلي)، یاخود کتیبی (المتعه التربويه) له
ئاماده کردنی (قمم المعرفه)، یا کتیبی (رېبهری پهروه ده کار، بؤ
چالاکي پهروه ده یی)، له سهر ئهم لینکهی خواره وه:

٦- پېشه وایه تی:

(دکتور عبدالکریم بکار) ده لیت: "له و کاته منداله کاغان
پهروه ده ده کهین، ناتوانین پوځی پهروه ده یمان به کارامه یی
بگيرين، گهر کار نه کهین له سهر پهروه ده کردنی خو مان، چونکه هر
یه کیک له نیمه چند عهیب و که موکوپییه کی هیه پیوستان به
چاک کردن هیه. لیرده ده لیم: پیوستانه منداله کان له مالله کاندا
دایک و باوکیان به پېشه وایه و پېشه نگی خویان بینین". ده کریت ئهم
کارانه ی خواره وه بکړین:

- دوورخستن هوه ی ئامیره نه لیکترونییه کان له دانیشننه
خیزانییه کان.

- ئامیره کان سهرقالت نه کهن له خویندنه وه ی کتیب

— ئامېرەكان بۇ يارى و گالتە بەكارنەھيترين.^(۱)

۷- لە كۆتاييدا:

مندالەكانتان پېشنيارتان بۇ دەكەن تا بەكارھيئانى ئامېرە
زېرەكەكان بە ياسا بکړين

لە بەرنامەى (خوچاودتيريكردنى جيلى سەردەمى ئامېرە
زېرەكەكان)دا، كە كچانى تەمەن ۹ تا ۱۲ سالى دەگريتهوه، ئەم
پرسيارەيان ئاراستە كرا: چارەسەرى ئەو مندالانە چيە، كە وا نیشان
دەدەن دەرس دەخوين، بەلام لەراستيدا يارى بە ئايپاد دەكەن؟

وہلامى زۆربەيان باس لە بەياساکردنى بەكارھيئانى ئامېرەكان
دەكات، كە دەلّين: "دياريكردنى كات بۇ ياريكردن بە ئايپاد"،
"دياريكردنى كات بۇ لیسەندەنەوى ئايپاد"، "دانانى خشتەيدەك بۇ
ئەو كارانەى لەسەر مندال پيويستە ئەنجاميان بدات"، "دياريكردنى
سزا لە حالى ياريكردن لە كاتى پيداچوونەوى وانەكان" "هاندىنى
مندال بۇ ئەوى جەخت لەسەر وانەكانى بکاتەوه"، لەگەل كۆمەلّيك
وہلامى تر، كە ھەموويان لە دەورى ئەم واتايە دەسوورپنەوه!

مندالەكان ھەست دەكەن، كە كيشەيدەك ھەيە و پيپەوہ
دەنالّين، كاريگەريى كروووتە سەر ھەموو ژيانيان، بەلام خودى

^(۱) سەيرى (أولدا نا ووسائل التواصل الاجتماعي) بکە، (لا ۷۶).

خۇيان ناتوانن چارەسەرى بىكەن تەنيا بە يارمەتيدانى پەرورەدەكار نەبىت، ئەمەش قسەى (هيند)ە، كە پۇلى شەشەمى بنەرەتییە و دەلّیت: "ناتوانین وازی لى بهیئین، مادام لەبەرەدەستماندایە!"

نامەى مىندالّیک بۆ دایک و باوکى:

دایە، بابە! ھەست بە خۆشەویستىتان دەكەم بەرامبەرم، ھەست بە دابىنکردنى ھەموو پىداوایستییەگانم دەكەم، ئەمەش بۆ ئەوہیە من ھەست بە كەمى نەكەم بەرامبەر ئەوانىتر، بەلام ئەوہى من لە ئیوہ دەوئ كاری باشتەر بۆ من" ھەندى كاتم بدەنى، بۆ ئەوہى تاموچىژ لە مىندالّیم وەرېگرم، من بە ھەبوونى چالاكى و وزە دەناسریم، ھەزم لىیە جوولە بکەم" لىرە و لەوئ غار بدەم، بازىدەم و ھاوار بکەم... پىئویستەم بەوہیە دەوروہەرى خۆم بدۆزمەوہ، لىمگەرپىن وەك دلّى سافى مىندالّ یارى بکەم و بژیم، بۆیە ھەز بە یارى و جوولەى زیاتر دەكەم دوور لە ئامىرە زىرەكەکان، كە ئازادى مىیان كۆت و بەند کردووە. با بىشزانن من ھەزى گەپان و پرسىارى زۆرم ھەيە، پىئویستەم بە روونکردنەوہى ھەموو ئەو شتانەيە، كە دەكەونە بەرچاوم. ئەگەر پىگەتان پىدام ئامىرە زىرەكەکان بەكاربەینم، ھەندى پىكارم بۆ دابىنن، تا لە جىھانى ئىنتەرنىت بپارێزىت، چونكە من ھىشتا بچووكم" ئەم شتە بە سادە وەرەگرن. بە خۆشەویستى و بپاردانى پىكویكەوہ مامەلەم لەگەلّ بکەن، كاتىكى كەمەم بدەنى، تا فىرى تەكنىكەكانى ئەلىكترۆنى بىم و سوودیان لى وەرېگرم، نەكا ببە ھۆكارى زىانپىگەياندن و بەفەتارەتدانم!

له بۆنه خوښه كانی وهك جهژن و شادییه كاندا نامیره كانم لی
 دووربخه نهوه، بۆ نهوهی بتوانم له گهڵ هاوته مهنه كاندا یاری و گالته
 بكهم و په یوه ندییان له گهڵ ببهستم، توانسته كۆمه لایه تی و
 سۆزدارییه كانم گهشه پی بدهم، تا كاتیك گهوره بووم بۆم بیته
 یادگارییه کی خوش!

ئارامم له سهر بگرن كاتیك بیزار دهیم، یان زۆرتان لی دهكهم
 له سهر په تكر د نهوهی كۆت و پتوهند و یاساكان، بیرم بخه نهوه، كه
 نه مانه بۆ پاراستنی منن و له پیناو خوښه ویستی و بایه خپیدا نناندا
 بۆتان دانام. دهنگم پی كپ مهكهن، راسته له وانهیه سهره تا بیزارتان
 بكهم، تا له خوگرتن بهم نامیرانه چاك ده بهوه، بیربكه نهوه، كه
 نه مه ته نیا مه سه لهی كاته، تا له گهلی رادیتیم. به دواي
 جیگره وهیه كدا بگه پین بۆم (بیگومان ئیوه بۆم دابین دهكهن، تا
 نهوه كو دهسته تالی و بیكاری بمكوژیت!)

ههردووكتان بۆم ببه پێشهنگ و نمونهی بالآ له بهكارهینانی
 نامیره كان، فه رمانم پی مهكهن به خویندنه وهی كتیب له كاتیكدا
 بیفایده خۆتان به نامیره كانه وه سه رقāl كردووه!

له ههندی كار و چالاكیدا به شداریم پی بكهن - نه مه زۆر
 دلخۆشم دهكات - له نزیکتان دهكاته وه لیم، وا دهكات ههست به
 دلئارامی و گرنگییدان بكهم. له خوا زۆر بپارێنه وه بۆم، تا ببه
 نه دنامیکی چالاك له كۆمه لگه و په زامه ندیی خوا به دهست بهینم و

رېگەي دروست بگەرمەبەر، تا خۇاي گەورە بە سالتجىبونى من،
ئۆقرەيى و پرووناكى بە چاۋەكانتان بىبەخشىت و بىمە بەشىك
تەرازوۋى چاكەكانتان لە پۇژى دوايىدا: ﴿رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا
وَذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ (الفرقان: ۷۴)

واتە: "پەرۋەردگارا! لە ھاوسەران و نەۋەكانان كەسانىكىمان پى
بىبەخشە، كە بىنە مايەي پرووناكىي دىدە و شادومانيي دلمان و
بمانكە بە پىشەۋا بۇ پارىزكاران و خواناسان".

واژە: كچە بچكۆلانەكەتان.

• دووهم: تايبەتمەندىيەكانى قۇناغى مندالى:

ھەر قۇناغىكى تەمەن بە چەند تايبەتمەندىيەك لە قۇناغەكانى
تر جيا دەكرىتەۋە، زۆرجار ئەۋەي پەرۋەردەكار لە مندالەكەيدا ۋەك
كىشەيەك دەيىنىت، لەراستىدا تەنيا برىتىيە لە تايبەتمەندىي
گەشەي مندالەكە، بۆيە ۋا باشترە كەسى پەرۋەردەكار شارەزاي
قۇناغەكانى تەمەن يىت، تا بزانيت مندالەكەي بە چى لەۋانىتر جيا
دەكرىتەۋە" ھەرۋەھا تا بە شىۋەيەكى جوان مامەلە لەگەل ئەۋ شتە
بكات، كە پىيوايە كىشەيە. جا ھەرچەند پەرۋەردەكار زانىباريى

زیاتری به تایبه تمندی گهشی منڊال و پیوستیه کانی هه بیٽ، هینده سهرکه وتن و پهروه رده کردنی دروستی منڊاله کهی زیاتر ده بیٽ. لیټرهدا هندی تایبه تمندی باس کراون، ههرکه سیکیش ویستی زیاتر بزانیټ پیوسته بگه پرتسه وه سهر کتیه کانی دهروونزانی گهشه، وه کتیبی (دهروونزانی گهشه له کۆره وه، تا پیری) له نووسینی (عادل الأشول)، یاخود کتیبی (دهروونزانی گهشه: منڊالی - ههرزه کاری - پیری) له نووسینی (عباس عوض)، یاخود کتیبی (دهروونزانی گهشی منڊالی و ههرزه کاری) له نووسینی (حامد زهران)، له کۆتایشدا کتیبی (گهشی پهوشتی، منڊالی و ههرزه کاری) له نووسینی (محمود عطا حسین).

≡ قۆناغی دهستپیکي منڊالیتی له (۳ تا ۶) سالی:

— لهو قۆناغدا توانای جووله و بازدانی زیاتر ده بیٽ، توانای دروستکردنی وینهی بازنه و چوارگهشی ده بیٽ، تا دهگاته توانای له بهرکردنی جلوه برگ و به دهستگرتنی قهله م و نووسین، سهرکه وتن و دابه زین ... هتد.

— پرسیارکردنی زۆر لهو قۆناغدا، منڊال وای لی دیت ههزی زۆری بۆ پرسیارکردن لا دروست ده بیٽ، سه بارهت به هه موو شتیك پرسیار له دهروه بهر و کهسانی گهوره ده کات (بۆچی؟ له کوی؟ چۆن؟)

— زۆر لاساییکردنهوه: منداڵ لاسایی هه موو شتیك ده كاتهوه، گهر باوكی جگهره بكیشیت ههولتی لاساییکردنهوهی ده دات، گهر دایکی وشه ی ناشیرینی له ده م بیته ده ره وه لاسایی ده كاتهوه، گهر بینیی باوكی نوێژ ده كات بۆ نوێژكردن ده چیته ته نیشتی... كه واته منداڵ له م قۆناغه دا لاسایی ده كاتهوه، جیاوازی له نیتوان پاست و هه له دا ناكات.

— چه مكه كانی ژماردن، كات، شوین، قه باره و شیوه له لای دروست ده بن، توانای له بهر كردنی بۆ پهیدا ده بیته، تا له كۆتایی ئه م قۆناغه دا ده گاته ئاستیك پیتی ده وتریته (سه رده می زیپرینی بیره وه ری).

— خه یال له لای به هیتز ده بیته به جوړیك به سه ر واقیعه دا زال ده بیته، منداڵ خه یال هه كانی له میانه ی یاریكردندا زیاده كات “هه ره ها خه ونه كانی به سه ر واقیعه دا گه وه ره ده بیته، وای لی دیت بیركردنه وه كانی پشت به وینه ی هه ستی ده به ستیته، له م قۆناغه دا فیركردن له ریگه ی یارییه وه باشت و به سوودتره له فیربوون به ریگه ی وانه وتنه وه و شوژفه كردن.

— سه رنجدانی منداڵ له م قۆناغه دا زیاتر بۆ شته هه ستیپه كراوه كانه، بۆ نمونه: سه رنجی منداڵ زیاتر بۆ پرۆگرامه كانی كارتۆنه، چونكه سه رنجپاكیش و به باقوبریقن، هه زی گه پانی له لا

دروست دهبیټ و تیگه‌یشتنی فراوان دهبیټ، ئەزموون له جیهانی ده‌ورو به‌ری وەرده‌گریټ.

- هه‌لچوونه‌کانی منداڵ به توندی و زیاده‌پوویی ده‌ناسریټ، له‌وانه (دلخۆشیی زۆر، توورپیی زۆر و...هتد) ئەم هه‌لچوونا‌نە‌یش زوو گۆرانیان به‌سهردا دیټ، ده‌بینین زوو هه‌لده‌چیټ و زوویش داده‌مرکیټه‌وه.

- بازنه‌ی په‌یوه‌ندیی کۆمه‌لایه‌تی فراوان ده‌بیټ، جوژی په‌یوه‌ندییه‌کانیش له‌ نیوان ئەمانه‌دا ده‌بیټ: هاو‌پیه‌تی، پێزگرتن، کی‌پرکی، مه‌یلی به‌ره‌هه‌لستی، خۆ‌یستی و هه‌زی مو‌لکداری.

- وا به‌ باش ده‌زانیت یاری له‌ گه‌ل که‌سانی دیکه‌دا بکات، له‌وانه‌یشه به‌ته‌نیا بیکات، هه‌ندی هاو‌پیی خه‌یالی دروست ده‌کات، که‌ چیی بو‌یت له‌ دنیا خه‌یالاوییه‌که‌یدا بۆی ده‌که‌ن“ هه‌ر په‌گه‌زێک هه‌زی له‌و چالاکی و یارییه‌یه، که‌ له‌ گه‌ل سروشتی په‌گه‌زه‌که‌ی ده‌گو‌نجیت.

- منداڵ له‌م قۆناغه پێ‌یستی به‌ سه‌ره‌نجی‌دانه، بۆیه پێ‌یسته په‌چای ئەم خاله‌ بکریټ، منداڵ دل‌نیا بکریټه‌وه، هه‌ندی جاریش وا پێ‌یست ده‌کات به‌رامبه‌ر هه‌ندی په‌فتاری منداڵه‌که‌ خۆمان بده‌ین له‌ گێلی“ هه‌وره‌ها منداڵ پێ‌یستی به‌ سه‌ره‌به‌خۆیی هه‌یه به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رچاو، بۆیه لی‌ره‌دا پێ‌یسته له‌ کاتی ئەنجامدانی هه‌ندی کاروباریدا یارمه‌تی بدریټ و هان بدریټ.^(١)

^(١) سه‌یری (علم نفس النمو، حامد زهران) بکه، (لا ٢٠٣)، هه‌روه‌ها سه‌یری (النمو

• قۇناغى ناوەندىيى مندالىتى (لە ۶ تا ۹) سالى:

– تواناي تىگەيشتن و لەبەركردن و سەرنجىدانى زىاتر دەيىت،
بىر كۈندە گەشە دەكات، نىشانەكانى تىگەيشتن لە رۇدداۋەكانى لە
لا دەردەكەيىت، بۇ غۇنە: ئەگەر بىنئى كەسيك دەگرى، ھەول
دەدات ئەو بارودوخە بزانىت، كە وای لى كۈدۈۋە بگرى.

– خەيالى مندال بەرەو واقىعبون و داھىنان دەچىت، دەتوانىت
جىاۋازىي نىۋان خەيال و واقىع بكات، ھەزى گەپان و زانىن لە لاي
زىاتر دەيىت.

– پەيۋەندىيە كۆمەلەيەتتەكانى مندال لەگەل چۈنى بۇ
قوتاجانە زىاتر دەيىت، گرنگىدان بە تواناكانى و ھۆشياربون بە
خودى خۇي زىاد دەيىت، دەتوانىت رەفتارەكانى پاست و دروست
بكات.

– ھەلچۈنەكانى مندال زىاتر جىگىرى بەخۇيانەۋە دەيىنن،
لېرەدا مندال دەزانىت چۈن ھەلچۈنەكانى بە رېگەي بىيادنەر تىر
بكات، نەك بە رېگەي توۋرەبون ۋەك ئەۋەي پىشۋوتەر ھەيىبو.

– جۇرى ترسەكانى مندال گۆپانى بەسەردا دىت، دۋاي ئەۋەي

پىشتەر لە تارىكى و دەنگە بەرزەكان دەترسا، لە ئىستادا لە قوتابخانە و مامۇستا و دز و شتى تر دەترسىت.

— مىندال لەم قۇناغەدا پىويستى بە خۆشەويستى بى مەرج ھەيە، پىويستى بە ھاوپىيەتى، دىنەرمى، ھەستکردن بە ئارامى، رېزلىگرتنى كۆمەلەيەتى، قەبوولكرانى لە لاين خەلكىيەو ھەيە، جا ئىتر كەسوكارى خۆى بن، يان ھاوپىكانى.^(۱)

^(۱) سەبىرى (علم نفس النمر، حامد زهران) بکە، (لا ۲۴۷)، ھەروەھا سەبىرى (النمر الإنساني الطفولة والمراهقة، محود عطا) بکە، (لا ۲۰۰) و (خصائص النمر لدى الأطفال، مروة عاشور) بکە، (لا ۳۴).

• قوناغی کوتایی مندالیتی، له (۹ تا ۱۲) سالی:

– گهشې بیره وهری له وهی پیشووتر زیاتر ده بیټ، مندال توانای داهینانی له لا دروست ده بیټ، خوښه ویستی گهړان و خوینگهرمی و په رښی له لا زیاد ده بیټ.

– مندال هه ول ددهات هه لچونه کانی کونترول بکات و دان به خویدا بگریټ، دهستبهرداری مندالیتی بیټ، وهك نه وهی هه ست بکات ټیتر گه وره بووه.

– مندال فیر ده بیټ چوڼ دهستبهرداری پویستییه په له کانی بیټ، نه وانهی له وانهیه دایك و باوكی تووپه بکات، بویه شوړشه کانی دهره وهی كه م ده بیټه وه.

– ههستیاری به رامبه ر گالته پیکردن و په خنه لیگرتن له لایه ن دایك و باوكی، یان نزیكه کانی زیاد ده بیټ، به له دهستدانی باوانی، یان یه کیکیان شیرزه یی و شله ژانی له لا دهرده كه ویت.

– کاریگری هاورپیکانیی له سهر زیاد ده بیټ، ده بینن به هه مان پیوه ری نه وانه پپوانه ده کات، هاوکاریان ده کات، به هه ز و خولیاکانیان کاریگر ده بیټ.

– هه ستکردن به بهرپرسیاریتی و سهر به خو بوون و هه زی

دروستېوونی تاییه تمندی له لا زیاد دهكات، پشتمه ستنی به كهسانی
گه ورهیش كه م ده بیته وه.

— مندان له م قوناغه دا پیویستی به ده سكهوت هیه له یه کیك
له بواره كاندا، هموو تواناكانی خوی بؤ سهر كهوتن تییدا سهر ف
دهكات، له سهر كه سو كاریش پیویسته له م پروه وه هاو كاریی بكهن.^(۱)

^(۱) سهری (علم نفس النمو، حامد زهران) بكه، (لا ۲۴۷)، ههروه ها سهری (النمو
الإنساني الطفولة والمراهقة، عود عطا) بكه، (لا ۲۰۰)، سهری (خصائص النمو لدى
الأطفال، مروة عاشور) بكه، (لا ۳۹).

بهشى دووهم

چەند چالاكییهك بۆ بهیژكردنى بهای

خۇچاودیریکردن

له گەل گۆرانی سهردهم و گۆرینی تایبهتمەندیهكان، پتویسته
 پهروهردەکاران شیوازه تهقلیدییهکانیان بگۆرن، ئەو شیوازانهی
 پتیشووتر پشتیان پت دەبەستن و بەتەنیا جەختیان لەسەر پهروهردەکار
 دەکردهوه، پتویسته له گەل شیوازه سهردهمەییەکاندا بیانگۆرنەوه.
 ئەم شیوازه تازانه هانی مندال دەدەن پهیوهندی نیوان خۆی و
 پهروهردەکارەکەى گەشە پت بدات، له دەرئەنجامدا دەبێتە ھۆکاریك
 بۆ بەرھەو پتیشچوونی ھەز و خولیای بۆ بیرکردنەوه و گەپان، دواتر
 برۋابەخۆبوون و ھەزی سەرکەوتنی له لا بهیژ دەبێت. جا ھەرشتیک
 خۆی بەدەستی بەیئیت کاریگەری زیاتری دەبێت لەسەری، بە
 بەراورد بەو شتەى کەسیکی تر بەدەستی دەھێنیت بۆی.

بەھێژكردنى خۇچاودیریکردن پتویستی بە چالاكیى ئەنجامدان و
 راھێنان ھەيە، جا پتویستە ماوەنى چالاكییهكانى ئەم
 خۇچاودیریکردنە تارادەيەك دريژ بێت، ئەمەيش بۆ ئەوێ مندالەكە
 بە تەواوی بگاتە ئاستی خۇچاودیریکردن، بۆ نموونە: دیاریكردنى

رژژنك له ههفته بڼ بههيزكردنى خوچاوديريكردن، گهر بڼ ماوهى دوو مانگ نهم كاره دووباره بكرېتهوه باشته لهوهى بڼ ماوهى مانگېنك بېت، بهم شپوهيه ماوهى جېبهجيكردنې يهك چالاكى بهستراوتهوه بهگوړهه قوناغى تهمنهوه، بڼ وينه: ماوهى چاوپېكهوتنى تايبته لهگهڼ مندالېنك، كه له قوناغى ناوهنديدايه جياوازه لهگهڼ مندالېنك له دوا قوناغى مندالېدايه، نهوهى يهكهميان پيوستى به نزيكهى ٦٠ خولهك ههيه بڼيهك چالاكى، جا لهوانهيه ماوهكه بهگوړهه چالاكيهكه زياد و كهم بكات.

ليړه دا چهند چالاكيهكه دهخهينهروو، كه به پشتيوانى خوا يارمهتيدهر دېبن له بههيزكردنى خوچاوديريكردنى منداڼ. چالاكيهكان بهسهر دوو بهشدا دابهش كراون، بهشى يهكه م چالاكيهكانى تايبته به قوناغى ناوهندى مندالېتى، بهشى دووهم چالاكيهكانى تايبته به دوا (كوټايى) قوناغى مندالېتى.

یه کهم: چالاکي تایبته به قوناغی مندالیتی ناوهندی:

(۱)

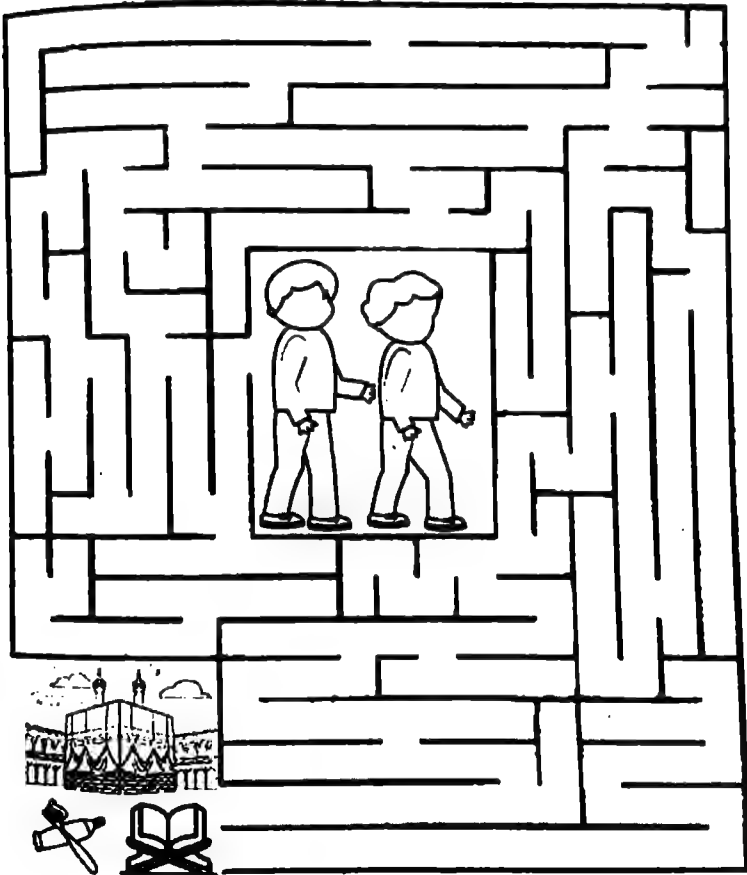
لهم چالاکیه دا کهسی پهروه ده کار فرهمايشتی خوا
ده خوینیته وه: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (الحديد: ۴)

واته: "له ههر شوینیك بن شهو زاته له گهلاندايه و پیتان
ده زانیت، دلنایب، که خوا بینایه به هه موو شهو کار و کرده وانسه
شه نجامیان ده ده ن". پاشان نایه ته که بۆ مندال شرؤفه بکات، که
نابیت بلین: خواي گه و ره له هه موو شوینیكه، چونکه شه قسه یه
واتای وایه له ناو هه موو شتیك بوونی هه یه، شه مه یش راست نییه،
به لكو نیمه پابه ندین به وهی له سوننه تدا هاتوه: (پیغه مبه ر ﷺ له
کیژۆله یه کی کۆیله ی پرسى: خوا له کوییه؟ وتی: له ئاسمانه. ئینجا
پیى فره موو: من کیم؟ وتی: تۆ پیغه مبه رى خوايت. پیغه مبه ر ﷺ
فره موو: ئازادی بکه ن، شه مه بر واداره). ^(۱) له گهل شه وهی له ئاسمانه،
به لام ده توانیت بمانینیت و گوئیستمان بیت له ههر شوینیك بین. ^(۲)
پاشان به فراوانی باسی ناوی پیروزی (البصیر) ی بۆ بکات، وهك شه وهی
له به شی یه که مى کتیبه که دا هاتوه.

^(۱) موسلیم گێراویه تییه وه (۵۳۷).

^(۲) سهیری (پرسیاره ئیمانییه کانی مندالان) بکه، (لا ۱۶).

* پوره‌رده‌کار داوا له مندال ده‌کات به هاوکاری دوو مندالی تر، ئەم هیلە تیکە لاوانه بپریت، تا ده‌گات به کاری چاکه و باشه، ئینجا ئەم کاره به‌ستیت‌وه به‌وهی، که خوی پوره‌ردگار (البصیر – بینەر) به و هیچ کرده‌وهیه‌کی باشی مروت‌ه‌کانی له لا به‌زایه ناچیت.

(۲)

لهم چالاکییه دا پهروه ده کار فیدیوی چیرۆکی (خوا ده مانینیت) بۆ منداله که ی نمایش ده کات.

پاشان ئەم پرسیارانه ی لی بکات؟

- ئەحمەد چیی کرد، کاتێک پیاوێ هه کیمه که سیوه که ی پێدا؟

.....

.....

- ئەوه کام ناوه پیرۆزه ی خوایه، که لهم چیرۆکه دا فیتری ده بین؟

.....

.....

- چ سوودی کمان لهم چیرۆکه بینی؟

.....

.....

(۳)

لېرەدا پەرورەدەكار ئىدىيەكى تر پىشانى مىندالەكە دەدات

ئىنجا پەرورەدەكار پىسپار لە مىندالەكە دەكات:

- كام ناوہ پىرۆزەى خاى گەورە لەم چىرۆكەدا ھەىە؟

.....

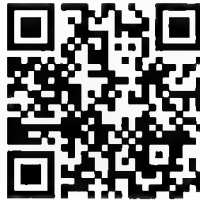
.....

- دواتر پەرورەدەكار ھانى مىندالەكە دەدات بۆ ئەوہى وىنەى درەختىك بكىشىت لە كۆمپىوتەر، يان لەسەر كاغەز، دواتر رەنگى بكات و بەروبومى لەسەر دروست بكات (ئەمەىش لە سوودەكانى چىرۆكى ناو ئىدىيەكەىە).

(۴)

نه مجاره ڦيڊيؤڪه (دهسٽپاڪي) نشان دهات:

پاشان پهروهدهكار هم پرسیارانہ له منداڻه که دهکات:

- پیغمبر ﷺ به چی بهناویانگه؟

.....

- بریاری (سهلما خان) چی بوو، کاتیك گوئیستی رهوشتی

دهسٽپاکی بوو؟

.....

- نمونهیهك له ژیاڼتدا باس بکه، که نه مانهتت تپدا

پاراستوه؟

.....

- منداڻ هان دهریت، که رهوشتی دهسٽپاکی بهسٽیتهوه به

ناویکی پیروزی خوی گهروهوه، وهك: (العلیم - زانا)، (که زانستی

نهو زاته دهوری هموو شتیکی داوه، هیچ شتیك له کردهوهکافمانی

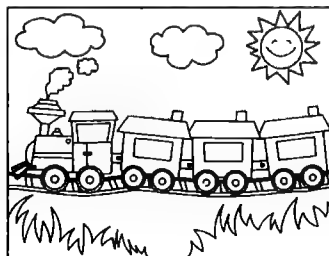
لی ون نابیت).

(۵)

لهم چالاكییه‌دا په‌روه‌رده‌كار وینه‌ی هندی پرفتاری جوان نیشانی
مندال دده‌دات، پاشان داوای لی ده‌کات ناو لهم پرفتارانه بنیت
(یارمه‌تیدان له کاروباری ناومال، پاکوخواینی، به‌زه‌یی هاتنه‌وه به
مندالدا، خویندنه‌وه‌ی کتیبی به‌سوود)، ینجا به‌ستنه‌وه‌ی به‌ناوی
پیروزی (الرقیب - چاودیر)ی خوای گه‌وره‌وه، دواي نه‌وه‌ی بوی شی
ده‌کریتنه‌وه، که (نه‌و زاته چاودیره به‌سهر هم‌موو کار و کرده‌وه و
بارودوخه‌کامانه‌وه).

*مندال هان دده‌دیت بۆ نه‌وه‌ی ناوی پرفتاره جوانه‌که له‌سهر
(شه‌مهنده‌فهره جوانه‌که) بنوسیټ، پاشان په‌نگی بکات و له
شوینیکی دیاری ناومالدا هه‌لبواسریت.

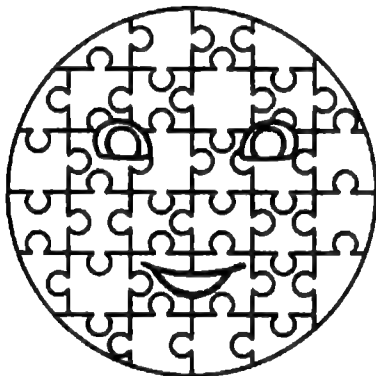
(٦)

لهم چالاكییه‌دا په‌روه‌ده‌كار له‌گه‌ل مندائه‌كه‌ی سوره‌تی (الملك)
 ده‌خوینیته‌وه، واتای ئه‌و ئایه‌تانه‌ی بۆ ته‌فسیر ده‌كات، كه‌ قورسن.
 لهم پروه‌وه ده‌كریت پشت به‌ هه‌ندی كتیبی ته‌فسیر به‌ستیت، یان
 به‌نامه‌ی قورئان و ته‌فسیری وه‌ك (آیات). دواتر ئه‌م یارییه‌ی له‌گه‌ل
 ده‌كات، یاریی (من چاودیرم)، هانی ده‌دات ناوه‌ پیره‌زه‌كانی خوای
 گه‌وره‌ له‌ سوره‌ته‌كه‌دا ده‌ربه‌ییت، ئینجا جه‌خت له‌سه‌ر ناوی (العلیم
 - زانا) بکاته‌وه‌ له‌ فه‌رمایشتی په‌روه‌ردگار: ﴿وَأَيِّرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِۦ
 إِنَّهُۥ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (الملك: ١٣)

واته‌: "چ به‌نه‌ینی قسه‌ بکه‌ن، یان به‌ناشکرا، ئه‌و زاته‌ زانا و
 ناگایه‌ به‌ هه‌موو ئه‌و ختووره‌ و خه‌یالآتانه‌ی دین به‌ کرۆکی
 سینه‌کاندا".

(۷)

لەم چالاكییه دا پەرورده کار ئاماژەى (پێکەنین) چاپ دەکات،
ئینجا پارچە پارچەى دەکات، دواتر داوا لە مندائەکە دەکات
پارچەکان بگەیهنیتەوه بە یەك و وینەى پێکەنینەکە دروست
بکاتەوه.

• پەرورده کار ئەو فەرموودهیهى پێغەمبەرى خوا ﷺ شى
دەکاتەوه، کە دەفرمویت: (هیچ شتیکی چاکە بە کەم مەزانە،
تەنانت ئەگەر بە زەرەخەندەیه کەوه بگەیت بە براکەت).^(۱) یاخود
فەرموودهى: (هەموو کاریکی باش خێرە، یەکیك لەوانە زەرەخەندە
بەرامبەر براکەت).^(۲)

^(۱) موسلیم گێراویەتیەوه (۲۶۲۶).

^(۲) تیرمزی گێراویەتیەوه (۱۹۷۰)، نەلبانی بە "سەحیح" ی داناو.

له ههردوو فهرمووده كه دا گه ورهیی هاندان ههیه بۆ ئه نجامدانی
 کاری باش، با كه م و بچووكیش بیئت، ته نانه ت له بهرامبهر
 زهرده خه نه یهك له كاتی بهیه كگه یشتنی نیوان دوو برادا، مرؤف
 پاداشت وهرده گریت وهك چۆن له بهرامبهر چاكه دا پاداشت
 وهرده گریت.^(١)

^(١) ستایشکردن و مه دحكردنی رووگه شی و زهرده خه نه له سوننه تی پیغه مبهه، مالبه ری
 (الدرر السنية).

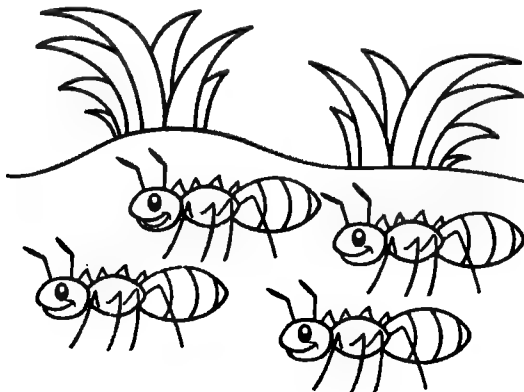
(۸)

لهم چالاکییه دا پهروه ده کار له گه ل مندائه که ی ده چیته باخچه،
پاشان له میرووله راده میئن، له شیوه و قهباره ی، ئینجا لی
ده پرست:

- ئایا گویت له دهنگی میرووله یه؟

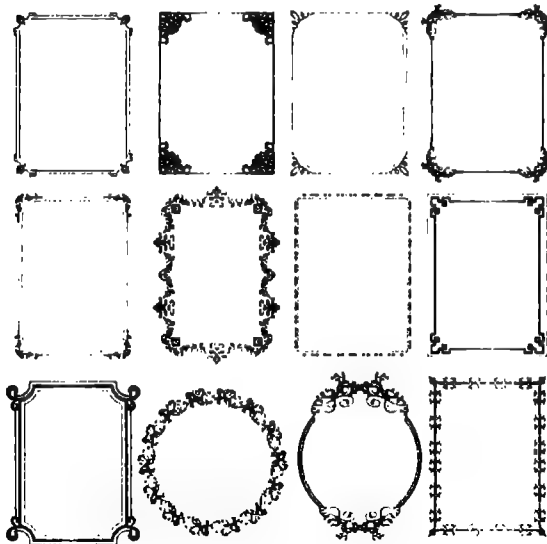
• قهباره ی میروولت به لاهه چونه؟ (گه و ره، مامناوه ند،
بچووک).

• پهروه ده کار په یوه ندی دروست ده کات له ئیوان ناوه
پیروژه کانی خوا (السمیع - بیسر، العلیم - زانا، البصیر - بینهر)
و میرووله دا، ئینجا داوای لی ده کات وینه ی میرووله یه که رهنگ
بکات.

(۹)

لهم چالاڪيهه دا پهروه رده کار مندالڙهه كه هان ده دات بؤ شهوهي
دهسته واژه يهك بؤ يه ڪيٽڪ له كه سه نزيكه ڪاني، يان هاوڙيڪاني
بنو سيٽ و تييدا چاوڌريڪردني خواي گهوهي بير بهيٽيهوه، شهو
زاتيه ده بيٺيٽ و ٿاگاداري هم مو کردهوه ڪانيهتي، ٽينجا
نووسينه كه بڪات به ڪارتيڪي ديزاينڪراي جوان و بهدياري بيدات
به شهو كه سه، يان ده ڪريٽ ڪارتي ٿاماده ڪراو به ڪار بهيٽيٽ، وهك
شه مانهي خوارهوه:

دوهم: چالاكییه كانی تایبته به دوا قوناغی مندالیتی:

(۱)

پهروړه دگار ده فرمویت: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّهِ يَرْئِ﴾ (العلق: ۱۴)

لهم چالاكییه دا مندال گوی له پهروړه دگار ده گړت كاتيك هم
 ثایته په پړوزه ده خوینتته وه، پاشان پهروړه دگار ثایته كه ته فسیر
 ده كات و شیکردنه وهی بۆ ده كات (واتای ثایته كه: ثایا نهو كه سهی
 په تکراره ی رپی هیدایه ت - كه نه بو جه هله - نازانیت، كه خوای
 پهروړه دگار ده یینیت و گوی له قسه كانییه تی و به توندترین شیوه
 سزای كرده وه كانی ده داته وه؟^(۱) ینجا واتای ناوی پیروزی (البصیر -
 بینهر) ی بۆ شروقه ده كات وهك نه وهی له بهشی یه كه می هم كتیبه دا
 هاتوه. دواتر منداله كه ثایته كه به شیوازیکی جوان بنووسیت به
 یه كيك له بهرنامه كانی كۆمپیوتهر و نه خسه سازی و پرهنگی بكات،
 وهك بهرنامه كانی فوتوشوپ، یان وینه كیشان، یان پاوه رپوینت، یان
 هر بهرنامه یه کی تر “ینجا یان بیكاته پاشخانی موبایله كهی، یان
 كۆمپیوتهر كهی، یان به هاوکاری پهروړه دگار كهی چاپی بكات و
 بیكات به لهزگه و له كتیبه كانی قوتابخانه ی بدات.

^(۱) ته فسیری ینین کثیر، بهرنامه ی (آیات).

(۲)

په وهریده کار ته م ځیدوځیهی خواره وه غمایش دهکات

ښینجا په وهریده کار داوا له منداله که دهکات ناوه پیروژه کانی
خوای گه وره دهر بهیښت، که له ځیدوکه دا هاتون، پاشان که میځ
له سهر واتای ناوی پیروزی (الرقیب - چاودیږ) بوه ستیت، وهک نه وهی
له بهشی یه که مدا هاتوه:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(۳)

له م چالاكییه دا په روه رده كار هم چیرو كه ده خوینیته وه:
(ده گیرنه وه ماموستایه کی به ته من، قوتاییه کی گه نجی هه بوو،
به رده وام ریژی ده گرت و پیشی خوی ده خست، هندی له هاورپیکانی
پیان وت: چوڼ به م شیویه ریژی نه مه ده گرت، له کاتیکدا نه و
گه نجه و نیمه یش پیر؟!

ئینجا ماموستا به ته مه نه که هندی بالندهی هیئا، بالندهیهك و
چه قویه کی به هریهك له هاورپیکانی دا و پیی وتن: با هریه کیك
له نیوه هم بالندهیه سهربریت، به لام له شوینیکی نه وتو، که هیچ
کس نه ییښت.

به هه مان شیوه بالندهیهك و چه قویه کیشی دا به دهستی
گه نجه که وه و هه مان شتیشی به و وت، پاش ماوویهك هه موویان به
بالندهی سهربرپاوه گه رانه وه، جگه له گه نجه که، که بالنده کهی هر
زیندوو بوو. ماموستا که پیی وت: چیته، بچی وهك نه وانیت
بالنده که ت سهرنهری؟ له وه لامدا وتی: هیچ شوینیکم نه دوزیه وه
کس تییدا نه مبینیت، له هه موو شوینیك خوای گه وره ناگاداری
من و بینهرم بوو... پاشان ماموستا به ته مه نه که وتی: له نه وه وه

فېرى چاودىرىيىرىكىرىن بىن. ئىنجا وتىان: بەراستى شايدىنى ئەو رېزگرتەنەيە).^(۱)

دواتر لە مندالەكە بېرسىت لەم چىرۆكەدا چ شىتەك سەرنجى راکىشاۋە؟ داۋاي لى بىكەت چىرۆكەكە بېسىتەتەۋە بە چەند ھەلۋىستىكەۋە، كە لە ژياندا بېستونى:

.....
.....
.....

• تېيىنى: كاتىك چىرۆكەكە دەخوئىتەۋە، سوورىيە لەسەر ئەۋەى ئاۋازى دەنگەكەت بە گوئىرەى جىياۋازى پووداۋەكان گۆپانى بەسەردا بىت، تەنانەت خىرايى قسەكرىن بە گوئىرەى پووداۋەكان بگۆپىت“ ئەو پووداۋانەى گرىگ نىن بە خىرايى بەسەرياندا بېرۆ، بەلام ئەۋانەى گرىگىن، زۆر بە ھىۋاشى بەسەرياندا بېرۆ.

^(۱) سەيرى (الأسرة المسلمة ومهمتها في تنمية الرقابة الذاتية لدى الطفل)، بىكە، (لا ۷۹).

(٤)

لهم چالاکییه دا پهروه رده کار نهم چند کارتانه ی خواره وه نیشانی
مندال ددهات، ئینجا داوای لی ده کات بیریان لی بکاته وه و ههول
بدات پرسته ی واتاداریان لی دروست بکات، پیویسته پهروه رده کار
سهرجه م ههولنه کانی منداله که وه برگریته، تا ده گاته پیناسه ی
دروستی خو چاود پیری کردن“ ئینجا گفتوگۆی له گهله بکات:

(... ههست به چاود پیری خوا بکات، داوا له که سیك ده کهین، بو
به دهسته ی نانی په زامه ندیی خوا و پاداشتی نهو، بو نه بجامدانی کاری
چاکه، ههلقولاو له ئیمان هه وه، دوور که وتنه وه له کاری خراپه له ترسی
سزا، ههستیکی ناو ناخه، ناگاداره به سهرجه م کاره کان...)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....

(۵)

لەم چالاكىيەدا پەرورەدەكار پىرسىيار لە مىندالەكان دەكات ئەو
 ھۆكارانە چىن، كە يارمەتىي خۇچاودىرىكردن دەدەن؟ پاشان داواي
 ئامادەكردنى (گۇڧارى دىوارى، راپۇرتى دىوارى)يان لى بىكات.
 باشترە ئەركەكان لەسەر مىندالەكان دابەش بىكات، تا ئەم راپۇرتە
 ئامادە بىكەن، سەرجەم پىداوىستىيەكانىشيان بىخاتە بەردەست وەك:
 (رەنگ، مەقسەت، راستەھىلى گەورە، قەلەمى جۇراوجۇرى ماجىك
 و... ھتد) لە كۆتايىدا كارەكەيان لە چوارچىۋە تابلۋىەكدا لە
 شۈننىكى دىارى مالىكە ھەلدەواسرىت:

(۶)

لەم چالاكىيەدا گوى لەم سىروودەي خوارەو دەگىرن، ئىنجا
 پەرورەكار پىرسىيار لە مىندالەكە دەكات، كە چۆن ھاورپى باش
 دەبىتتە ھۆكارىك بۆ ھەستىكردن بە چاودىرىكردنى خوا؟ سىفەتى
 ھاورپى باش چىيە؟

(۷)

پەرۋەردەكار پىرسىيار لە مىندالەكەى دەكات: ئايا دەكرىت نەبوونى
خۇچاودىرىكردن ھۆكارتىك بىت بۆ ئەمانە:

• ملكەچنەبوون لە نوژدا؟

• دلرەقى بەرامبەر ئاژەلان؟

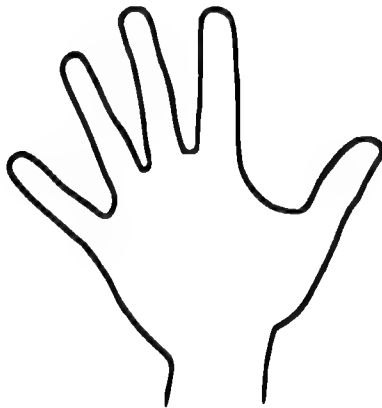
• ئازاردانى ئەوانىتر؟

• دواكەوتن لە قوتابخانە؟

پاشان ئەو ھۆكارانەى بۆ باس بكات، كە پىتويستە مرۆڭ
ئەنجاميان بدات، بۆ ئەو ھۆ بەرامبەر ئەم كارانە چاودىرىى خۆى
بكات.

(۸)

(په‌نجەكان قسه ده‌كەن) په‌روه‌رده‌كار داوا له مندالەكان ده‌كات، هه‌ریه‌كه‌یان وینه‌ی ده‌ستی خۆیان له‌سه‌ر په‌ریه‌ك بكێشن و پاشان بیانرازی‌ننه‌وه و په‌نگیان بكەن، دواتر نیشانه‌كانی هاو‌پیتی خراپ بنوسی‌ت، ئینجا هه‌ریه‌كێك له په‌نجەكان باس له ری‌گه‌یه‌ك بكات بۆ خۆ‌دوورخستنه‌وه لی‌ی.

(۹)

گوځگرتن له شهرحی فهرموودهی (چاکه)، ئینجا پهروهرده کار
 ریځه‌ی (بیرکړنه‌وهی میښک) به کاربیهنیت، تییدا داوا له مندال
 بکات ههرشتیک به خه‌یالیاندا دیت له بیروکه و فیکره، به شیوه‌ی
 خالبه‌ندی و خیرا بینووسن.

(۱۰)

پەرورەدە كار ئىدىيى (ھاۋكارىكردن) و (ئەمانەتپارىزى) نىشان
دەدات:

ئىنجا پەرورەدكار گىتوگۆ بىكات لەگەل مىندالەكان، داوايان لى
بىكات ھەرىيەكەيان تابلۆيەك نامادە بىكات و لەسەرى بنووسىت: (بۆم
دەركەوت...) ئىنجا دابەشى بىكات بۆ دوو بەش و بنووسىت:

• بۆم دەركەوت: ئەو پەفتارانەى بە چاۋ بىنىمىن چىن، كە
پەيوەندىيان بە خۆچاۋدىرىكردنەۋە ھەيە.

• بۆم دەركەوت: ئەو پەفتارانەى بە گوڭىكانم بىستومىن چىن، كە
پەيوەندىيان بە خۆچاۋدىرىكردنەۋە ھەيە.

دەكرىت لەم پەروەۋە يارمەتى مىندالەكان بدرىت.

(۱۱)

په روه رده کار هم هه والې روظ نامه وانه يه نيشانی منډال ددهات:

هه والې: ده ستگير کړدنې باندېکې دزینی مالان

دوای نه غامدانی چندان تاوانی دیزیکردن، پولیسی پاریزگای هه ولیر باندیکې دزینی ده ستگير کړد، که پیکهاتبوون له چنده که سیکې بیانی به هاوکاری چنده که سیکې ناوځوی.

وته بیژې پولیسی هه ولیر رایگه یاند، که توانیوویانه گروو پیکې دزینی ناشکرا بکه، که پیکهاتبوون له دوو بیانی و چوار که سې ناوځوی، ته مهنی سې که سیان له بیست سالی و سې سالیډا بوون، له گه ل نه وچه وانیکې ۱۵ سالی و دوو نافرته ناوځوی.

ناماژې به وده پروودای ده ستگير کړنه که دوای شه هات، که ژماره یهک مال له شاری هه ولیر له گه پړه کی جیاجیا پویه پرووی دزیلیکړدن بوونه وه، دواتر که سانی پسپور له پولیس ده ستیان کړد به لیکولینه وه له پرووداوه که، له نه غامی گه پان و لیکولینه وه له شوتنی پرووداوه کان و کزکړدنه وهی سهرجه م به لگه پیوسته کان له سهر تاوانه که“ به پشتیوانی خوا و سهرکه وتنی پیاوانی پولیس توانرا گومانه کان سهارهت بهم گروپه که کزیکه ینه وه و له کزانیډا ده ستگيریان بکه ین.

وته بیژې پولیس پروونیشی کړده وه باند که کاره که یان له نیوان ځویان دابهش کړدبوو، به شیکیان چاودتیری مالک کانیان ده کړد بهر له دزیکردن، پاشان ژماره یه کیان هه لده ستان به دزیکردن له مالک کان و دزینی زیر و زیو و پاره و

شتى گرانبەھا، دواتر ئەو كەلۈپەلانەيان بە شىتۈزى جىيا جيا ساغ دەكردەو، كە
دوای دەستگىر كىردىيان ئاشكرا بوو. لە ھەمان كاتدا لە كاتى دەستگىر كىردىياندا
توانرا دەست بەسەر بېرىك زېر و پارە و كەلۈپەلى گرانبەھادا بگىردىت، دواچار
تومەتباران و دۆسىيەكانىيان رەوانەى دادوهرى گشتى كران.

پاشان داوايان لى بىكرىت جەلەوى خەيال كىردىيان شىل بىكەن: چۆن
ھاوكارى پىاوانى پۆلىس دەكەن؟ چى دەبىت، ئەگەر يەككە لە ئىتو
خاوەنى مالىك بىت، كە دزى لى كرايىت؟ چۆن ھەلسوكەوت دەكات
و ھەستى چى دەبىت؟ نایا ئەم پرووداۋە پەيوەندى بە
خۇچاۋدىرىكردنەۋە ھەيە؟ چۆن دەتوانرىت ئەم كىشەيە بە ھاوكارى
لەگەل خاوەنى مالە دزىلىكراۋەكاندا چارەسەر بىكرىت؟

(۱۲)

پەرۋەردەكار داۋا لە مىندالەكان دەكات پىشنىارەكان بۆ
 مەبەستى بلاۋكردنەۋەى بىرۆكەى خۇچاۋدىرىكردن لە كۆمەلگەدا
 بنووسن، لە شىۋەى (كارت، نووسىنى دەستەۋاژەى جۇراۋجۆر و
 پازاندنەۋەيان)، پاشان لە كۆبونەۋەىيەكى خىزان، يان لەناو مزگەوت،
 يان لەناو خەلكى گەرەك، ياخود قوتابخانەدا دابەش بىكرىت "بەلام
 دەبىت پىداۋىستىيەكانى ئەم بابەتەيان لەبەردەست بىت.

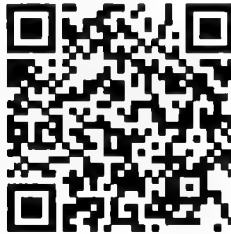
(۱۳)

لهم چالاكییه‌دا په‌روه‌رده‌کار داوا له مندان ده‌کات نامه‌یه‌کی
ده‌ستی بو هاورپیسه‌کی بنوسیت، که له هه‌لویستیکیدا
خوچاودیریکردنی نه‌نجام نه‌داوه، تئیدا واتای خوچاودیریکردنی بو
پوون بکاته‌وه و نه‌وه‌یشی، که چوون بتوانیت له پروداوی هاوشیوه‌دا
نهم چاودیریکردنه له‌سهر خوی جیبه‌جی بکات؟

له كۆتایی چالاکییه كاندا ده كریت پهروه ده كار گهشتیک، یان
 پیاسه یهك، یاخود ئاههنگیکی خنجیلانه له مالهوه به هاوکاری
 منداله كان نه نجام بدات، له میای ئاههنگه كه دا دیاری به سهر هه موان
 دابهش بكریت. ده كریت وینهی خویان له سهر نهو چالاکیانه بیت،
 كه نه نجامیان داوه و ئینجا نمایش بكرین“ ههروه ها ده كریت
 پروانامه ی ریزلینانیان پیشكهش بكریت، با پهروه ده كار شیرینی و
 خواردنی بۆنه و ئاههنگه كه ی له بیر نه چیت بهو شیوه یه ی، كه دلی
 منداله كان خوش ده كات.

- سهرجه م چالاکییه كان له یهك فایلدا كۆكراونه تهوه، تا
 بتوانریت چاپ بكریت، یان له م لینكه ی خواره وه دا دابهزینریت.

بهشی سییه م پرسیار و کیښه واقعییه کان

● کچه کدم و شوینه واری خړچاود تیریکردن

پرسیار:

≡ کچه کدم ته مهنی ۹ سالانه، ماوهی نریکه ی دوو ههفته یه هه ولئی به هیزکردنی خړچاود تیریکردنی له گهل دده دم، به لام هیچ شوینه واریکی پوونی له سهر نابینم. بوچی؟

وه لام:

ته ی دایکی دل سوژ! ثایا دره ختی (هه زهران) ت بینوه؟ ده زانیت چوڼ ده چینیټ؟ ده زانیت چهند کاتی ده ویت، تا گه شه ده کات و جووتیاره کهی به ره مه کهی ده چینیټه وه؟

یه کیکه له دره خته به ناوبانگه کانی ولاتی چین، سهره تا جووتیاره که زهویه کهی بو ناماده ده کات، پاشان توه کهی ده چینیټ و هه موو رږژیک ناوی ده دات، نه گهر پیویتی به گورینی پدین بیت بزی ده گوریت“ بو ماوهی سالیك هم کاره دووباره ده کاته وه که چی هیچ شتیك نابینیت! دواتر بو سالی دووهم و سییه م و چواره میش به

ھەمان شىۋە، جووتيارەكە بۆ ماۋەى چوار سال گرنىگى پى دەدات، كەچى ھىچ بەروبوومىك نابىنىت، تا سالى پىنچەم دىت و چرۆيەكى بچوك دەردەكات، ئىنجا دواى شەش پۆژ درىژىيەكەى (۹۰ سم) زياد دەكات... بە ھەمان شىۋە بۆ ئەو بەھايە - لىرەدا مەبەستم خۇچاودىرىكردنە - گومانى تىدا نىيە، كە پىۋىستى بە ئارامگرتن و بەتەنگەۋەھاتن و ئاگاداربوون و پەنجەدان و پشتبەستن بە خوا و پارانەۋە و بەرگەگرتنى ھەلەى مندال ھەيە، (ھەموومان خاۋەن ھەلەيەن) ئەمە سروشتى مەۋجە... بە پشتىۋانىى خوا ئەو پۆژە دىت، كە بەرھەمى چاندەكەت بىنىت. ئىنجا دواى ماۋەيەك لە راھىتان، ئاستى ھۆشيارى و ھەستىپىكردن و زانىنى مندالەكەت بە خۇچاودىرىكردن دەبىنىت، كە خۆت فىرت كەردوۋە، دەتوانىت بۆ خۆت ھەست بەمە بكەيت، بۆ نمونە: كاتىك پەرسىارى لەبارەى ماناى خۇچاودىرىكردنە لى دەكەيت، ياخود لىى پەرسىت ئايا ھىچ ھەلۋىستىكت بىنىۋە لە خۆت، يان ھاورپىكەت، كە بابەتى خۇچاودىرىكردنى تىدا دەرکەوتىت؟ ھەرۋەھا پەرسىارى ھاۋشىۋە... دواى ئەمە دەتوانىت چاودىرىى ھەلۋىكەوت و پەفتارەكانى بكەيت، كە ئايا ئەم زانىارىيەى ھەيەتى جىبەجىتى دەكات؟ گەر ھىچت نەبىنى، ئاۋمىد مەبە، چۈنكە ئەم كارە ۋەكو بالاخانەيەك واىە لەسەر پەنجەدان و ئارامگرتن خۆى دەگرىت. تۋىش مامەلە لەگەل

مندالىڭدا دەكەيت، كە دە سالى تىپەر نە كىردوۋە، ھەندى جار دەرك بە شتەكان دەكات و ھەندى جارېش دەركيان پى ناكات، ھەندى جار بىرى دىتەۋە و جارى وائىش ھەيە بىرى دەچىت. تىبىكۆشە و رەنج بەدە و دەست بە ھۆكارەكانەۋە بگرە، خۋاى گەۋرەھىش پىشتوپەنايە.

● كەللەپرەقى و سەركىشى كۈپرەكەم پىگرە لەبەردەمدا

≡ مندالەكەم بە (خۋا) دەترسىنم، تا دووربەكەۋىتەۋە لەۋ شتانەى خۋا پىيان نارازىيە، بەلام لەگەلىدا پۈۋبەپۈۋى توورپەيى و كەللەپرەقى دەبەۋە“ چۆن بتوانم خۆچاۋدىرىكىردن لە لاى بەھىز بكم لە كاتىكدا ئەۋ سىفەتانەى ھەيە، كە زۆر عىنادىم لەگەل دەكات و توورپەيەكەى بىزارم دەكات؟

ۋەلام:

دايكى ئازىز! ھەۋل و ماندوۋبۈۋنەكانت بۆ بەھىزكىردنى خۆچاۋدىرىكىردنى مندالەكەت و دوورخستەۋەى لە توورپەيى خۋا، بەرز دەنرخىنم، بەلام سەرەتا پىۋىستە خۆت بەدوور بگرىت لە ترساندىنى مندالەكەت بە خۋا، يان زۆرى لى بىكەيت لەم بابەتەدا. بە توورپەيى مەيتىرسىنە، ئەگەر سەرىپچى كىرد، چۈنكە ئەم كارە نازارى دەدات، ئەۋىش تۆلە دەكاتەۋە و لە دەرئەنجامدا بەفەتارەت دەچىت“

بەلكو پىۋىستە سەرەتا خۇشويستنى خۋاي فېربكەيت، چونكە كەسەك خۋاي خۇش بويت، لە ئەنجامدا شىكۆى ئەو زاتەي لە پەنھان و ئاشكرادا لە لا دروست دەييت، ئىنجا لە پەرستنىدا تاموچىژ و بەختەوهرى دەيىنيت، چونكە خۋاي پەرۋەردگار لەگەلىدا دەييت و دەپارىژت و چاودىرىي دەكات. ھەركەسەك خۋاي خۇش بويت، سوور دەييت لەسەر بەجىگەياندىنى نويزەكانى و خوئىندىنى قورئان و پەرستشەكانى تر، سەرئەنجام مندال ھەست بە ئاسودەيى و دلئىايى دەكات دوور لە شىرزەيى و نىگەرانى. دۋاي ئەم كارە، ئەگەر بە لاي بابەتى (ئاگر، دۆزەخ)دا تىپەرى، پىۋىستە بەپەلە و بى جەختكردنەوى زۆر بەسەرىدا برۆيت، ئەمەيش بىگومان دەييت دۋاي ئەو دەييت، كە مندالەكەت بەجۋانى فېرى خۇشويستنى خۋاي پەرۋەردگار كرىدەيت.

ئىستا با بچىنە سەر توورپەيەكەي، لىرەدا باس لە ھەندى ھۆكار دەكەين، تۆ خۆت دەتوانىت ئەو ھۆكارە دىارى بىكەيت، كە بووئە ھۆى توورپەيى مندالەكەت:

— لەوانەيە ھۆكارەكە ئازار و موعاناتى باوكەكە يىت لەگەل توورپەيى و رقتەستورىي خۆى، يان لەوانەيە دايك لە رۋبەرۋوبوونەوى كىشەكاندا ھەلچوو و توورپە يىت، ياخود لەوانەيە زالبوونى دايكەكە بەسەر مندالەكەدا بىيئە سەرچاۋەي تىكشكانى، ئىنجا بە ھەموو توانايەكەيەو بەرامبەرى دەۋەستىتەو. لىرەدا مندال كەللەرەقى و عىنادى لە دايك و باوكەيەو ۋەردەگرەيت.

- كاتیك نازیبدانی زۆر به مندالّه كه و زیاده‌پژی له پارێزگاریلیکردنی ده‌بیته باو، ئه‌وكات ده‌بیته هۆی توورپیی و رفته‌ستووری. ئه‌و فیڕ بووه، كه ده‌بیته پێویستییه‌كانی به‌بی دواكه‌وتن بۆ جیبه‌جی‌بێ، گهر بۆیشی جیبه‌جی‌نه‌بێ، ئه‌وه هه‌ڵده‌چیت و توورپ ده‌بیته.

- له‌وانه‌یه به‌ده‌ست لاوازی ناستی عه‌قڵیه‌وه بنالینیت، ئه‌وكات هه‌ست به‌ فشاری دایك و باوكی ده‌كات له‌سه‌ری، تا كاره‌كانی به‌جوانی ئه‌نجام بدات و زیاد له‌ توانای خۆی باری قورس ده‌كهن، له‌سه‌ر هه‌موو هه‌له‌یه‌ك سهرزه‌نشتی ده‌كهن، یاخود به‌پێچه‌وانه‌وه “ئه‌وكاته‌ی ناستی عه‌قڵی مندالّه كه به‌رزه، له‌گه‌ڵ هاوته‌مه‌نه‌كانی خۆی له‌ شیوازی بێركردنه‌وه‌دا جیا‌ده‌بیته‌وه، زوو تێده‌گات و خێراتر و دووربین‌تر له‌ كه‌سانی تر، هه‌ز به‌ دووباره‌كردنه‌وه ناكات، پرسپاری زۆر ده‌كات له‌وانه‌یه ڕووبه‌پرووی گالته‌پێكردن و پشت‌گۆی‌خستن ببێته‌وه” له‌ ئه‌نجامدا تووشی دلتنه‌نگی و تێكشكان ده‌بیته و ئه‌مه‌یش سهرده‌كیشیت بۆ كه‌له‌په‌قی و توورپیی.

- له‌وانه‌یه مندال هه‌ست بكات ته‌شقه‌له‌ی پێ ده‌كریت و به‌سووك سه‌یر ده‌كریت، هه‌ست به‌ خۆشه‌ویستی نه‌كات له‌ نیوان خێزانه‌كه‌یدا.

- له‌وانه‌یه كیشه‌كه ته‌ندروستی بیت، وه‌ك كه‌میی فیتامین

(D)، یاخود تیځکچوونی پږینه کانی (دهرهقی)، یان که میی ماددهی ناسن و که مخوینی، یان دواکهوتنی قسه کردن. لهوانه‌یشه به‌دهست خراپی و تیځکچوونی خه‌وی بنالینیت، دره‌نگ بجه‌ویت و زوو هه‌لبستیت!

دوای ده‌ست‌نیش‌انکردنی هوکاری توورپه‌یه‌که‌ی، ینجا پوآلی چاره‌سهر کردن دیت، نه‌گهر هوکاره‌که ته‌ندروستی بیت، نه‌وکات ده‌بیت سهردانی پیشک بگریت و چاره‌سهر وه‌برگریت“ خو نه‌گهر نه‌مه‌یش نه‌بوو، نه‌وه چاره‌سهره‌کان به‌م شیوه‌ی خواره‌وه‌ن:

– دروستکردنی که‌شینکی نارام و به‌خته‌وه‌ری بی ژاوه‌ژاو له‌ناو مال.

– په‌خساندی ده‌رفه‌ت بو مندال بو نه‌وه‌ی له‌گه‌ل که‌سه نزیکه‌کانیدا کاری به‌کو‌مه‌ل بکات، هه‌روه‌ها پیدانی نازادی هه‌لسوکه‌وتکردن له کاروباره تایبه‌تیه‌کانیدا به‌گویره‌ی پیویست، به‌لام به‌پیی پینمایی و ناراسته‌کردنی.

– دوورکه‌وته‌وه له شیوازی سووک سهر کردن و رقلیبوونه‌وه له مندال، لئی بگه‌رپی با خو‌ی گوزارشت له هه‌ست و سوزه‌کانی بکات.

– ریځ‌خستنی کاته‌کانی خه‌وتنی مندال، بو نه‌وه‌ی کاته‌کانی خه‌وی به‌ته‌واوه‌تی وه‌برگریت. پیداگر بیت له‌سهر نه‌وه‌ی شه‌وان زوو بجه‌ویت، بو نه‌م مه‌به‌سته‌یش ده‌گریت له نامیزی بگریت و چیرۆکی جوړاوجوړی به‌ر له خه‌وتنی بو بخوینیته‌وه، وه‌ک نه‌وه‌ی باسی

منداللىكى ھىمىن و ئارامى بۆ بىكەيت، كە لە ھەمان تەمەن و تايىبە تەندى و ژىنگەي ئەودايە“ بۆ ئەو ھى مندالە كەت خاسىيەتى كەسايەتتى ئەو مندالە ئارام و ھىمەنە ۋە رېگىت.

— لە كۆتايىدا دايك و باوك بىنە پېشەنگىكى نمونەيى بۆ ئەو ھى مندالە كەيان فېر بىكەن چۆن بتوانىت بە ھىۋاشى و شىنەيى و دوور لە تورپەيى و ھەلچوون مامەلە لە گەل بارودۆخە كاندا بىكات و پروپەرۋى كېشەكان بوەستىتە ۋە.

بەلام سەبارەت بە كەللەپەقى و عىنادىي مندالە كەت، بە گشتى مندالان سىفەتى (خۆسەلماندن) يان ھەيە، ئەمەيش دۋاي ئەو ھى دەگاتە سالى دوو ھى تەمەنى، يەككە لە نىشانەكانى (عىنادى) ئەو زمانەيە، كە مندال بۆ بە دەستەيىنانى سەربەخۇيەكەي بەكارى دەھىنەيت، بەۋپىيەي لە پىشتەستەن بە دايكىيە ۋە دەچىتە قۇناغى پىشتەستەن بە خۇي. زانايان دەلىن ئەو مندالەي بەو قۇناغەدا نارۋات، كە كەسايەتى و خودى خۇي بىسەلمىنەيت، ئەو منداللىكى ئاسايى نىيە.

لە سوۋدەكانى (عىنادى) ئەم قۇناغە ئەمانەيە:

— يارمەتتى مندال دەدات لە دۆزىنە ۋەي كەسايەتى و سەربەخۇيى خۇي.

— مندال دەتوانىت لەميانەيدا ھەست بىكات، كە كيان و كەسايەتتى سەربەخۇيى تايىبەت بە خۇي ھەيە، دوور لە ھى كەسانى تر.

- ئیراده‌ی ئازادی خوی ده‌دۆزیت‌هوه، دواتر سیفه‌تی
سهر به‌خوبون له‌ ده‌وروبه‌ریدا به‌ده‌ست ده‌هینیت.

به‌لام، تا منډال له‌م قوناغه‌دا به‌ سه‌لامه‌تی تیپه‌ر ده‌بیست،
پیویسته له‌سهر دایکان و باوکان ئارام بگرن و له‌ منډاله‌که‌یان
تیبگن، له‌ تیپه‌پرینی ئه‌م قوناغه‌دا یارمه‌تی بدن، گهر دایک به‌
زه‌بروزه‌نگه‌وه مامه‌له‌ له‌گه‌ل منډاله‌کانیدا بکات “ئه‌وانیش لاسایی
ده‌که‌نه‌وه، پاشان په‌نا ده‌به‌نه به‌ر که‌للهره‌قی (عینادی).

بۆ ئه‌وه‌ی کیشه‌ی (عینادی) منډاله‌که‌ت چاره‌ بکه‌یت،
پیویسته ئه‌م کارانه‌ بکه‌یت:

- زۆر جه‌خت له‌سهر ئه‌م سیفه‌ته مه‌که‌ره‌وه، به‌لکو سهرنجی
خۆت بخه‌ره سهر ره‌فتاره ئه‌رینیه‌کانی منډاله‌که‌ت.

- له‌ کاتی نواندن هه‌لۆیستی عینادی، ئارامی و هاوسه‌نگیی
هه‌لچوونی خۆت بپاریزه، فیری هونه‌ری پاشه‌کشیی ئه‌رینی ببه‌ له‌
مه‌یدانی جه‌نگه‌ ساده و بیمانا‌کانی پۆژانه‌دا.

- خۆت گیل بکه‌ له‌ هه‌ندێ هه‌لسوکه‌وتی منډاله‌که‌ت، که‌
که‌للهره‌قی و عینادیان تیدا ده‌رده‌که‌ویت، که‌ منډال ده‌یه‌ویت
له‌میان‌ه‌یاندا خوی به‌سه‌لمینیت. کاتیك منډالێکی پینج سالان
خواردنێك ره‌ت ده‌کاته‌وه و خۆی ده‌دات به‌ زه‌ویدا، دوا‌ی ماوه‌یه‌ك،
که‌ زانیی که‌س به‌ دوا‌ی داواکه‌یه‌وه ناچیت، هه‌لده‌ستیت‌هوه و
ده‌گه‌ریت‌هوه سهر خواردنه‌که‌ی و ده‌که‌ویت‌ه خواردنی.

— بەجىگە ياندنى داۋاكارى مىندالەكە بە شىۋە يەكى ھاسەنگ،
ئەمەش وای لى دەكات ھەست بە مەنتبارى بکات بەرامبەر دايەك
و باۋكى، بە ھەمان شىۋەش مامەلە دەكاتەۋە.

— مىندال پىۋىستى بە ھەستى خۇشەۋىستى و گىرنگىپىدان
ھەيە، پۇژانە بەشىك لە كاتى خۇتى پى بدە (لانىكەم دە خولەك)،
گالتەۋگەپ و يارىلى لەگەل بکە و لىيى بېرسەۋە. ئەم پەيۋەندىيە و
دەكات مىندال كەمتر ئەو شتانە رەت بکاتەۋە، كە تۆ داۋاى لى
دەكەيت.

— داۋا و وتارەكانت بۆ مىندالەكەت بە نەرمونىانى و پرونى و
عەزم و جەزم بىت، ئەمە رۇخى ھەلچوون و بەرگى و عىنادى
مىندالەكە كەم دەكاتەۋە، بۆ نمۇنە: پىيى بىلىت: "خۇشەۋىستەكەم!
بىزەھمەت پەرداخىك ئاۋم بۆ بەيئە".

— پرونى كىرەنەۋە ھۆكارى فەرمانەكان، ئەم جۆرە كارە
كەرامەت و شىكۆ مىندالەكە دەپارتىزىت و رەچاۋى ھەست و شىۋورى
دەكات، پالپىستى دەكات بۆ ئەۋە ھۆكارى پروداۋەكان بزانىت.
دەزانىت، ئەگەر كارىك ئەنجام نەدات چ زىانىكى دەبىت،
بەپىچەۋانەشەۋە دەزانىت، ئەگەر ئەنجامى بدات چ سوۋدىكى
دەبىت.

— دوۋرەكتەنەۋە لە راسپاردنى مىندال، تا كارىك بکات لە
كاتى بوۋنى ناكۆكىدا، بەلكو دەبىت ئەو راسپارادەنە لە كەشىكى

ئارام و دانیشتنیکی گفتوگۆنامیزدابن.

- مندالەكەت لە گۆشەییەکی تەسكدا قەتیس مەكە، كاتیك بە شیوێ زەبروزەنگ و خێرای داوای لی بکەیت کاریك بکات، بی ئه‌وه‌ی بواریکی پی بدهیت، یان بژاردەییەکی تری بجه‌یتە بەرده‌م“ یاخود گفتوگۆ، یان راویژی پی بکەیت. لەم جۆرە حالەتانه‌دا کەللەرەقیی مندالەكە شتیکی چاوە‌روانکراو دەبی‌ت، بە‌لام باشترە داواکە بەم شیو‌ه‌یه‌ بی‌ت: حەزت لی‌یه‌ نی‌ستا ئەم کارە بکەیت، یان دوا‌ی دە خولەکی تر؟

لە‌میان‌ه‌ی ئەو چارە‌سە‌ریانە و خۆ‌زگارکردن لە شی‌وا‌زی مامە‌لە‌ی هە‌لە لە بواری بە‌هێزکردنی خۆ‌چا‌ود‌ی‌ریکردن‌دا، وا باشترە لە‌گە‌ڵ‌یدا ئەو چالاکیانە جی‌به‌جی بکەیت، کە لەم کتیبە‌دا هە‌ن. هە‌روه‌ها بگەرێ بزانه‌ هیچ بە‌ر‌به‌ستیک هە‌یه‌ ر‌ی‌گری لە ر‌اپەراندنی کارە‌کە‌ت بکات؟ نزا و پارانه‌وه‌یش‌ت بیر نە‌چ‌یت، ئە‌مه‌ چە‌کی تۆیه‌.. خ‌وای پە‌روه‌رد‌گار سە‌ر‌که‌وت‌و‌وت بکات و لە پە‌روه‌ردە‌کردنی مندالە‌کە‌ت‌دا هاو‌کار‌یت بکات.

● شهرمنیی کچه کهم و دهسته خوشکه کانی:

پرسیار:

≡ کچه کهم زۆر شهرمنه، نازانیّت پارێزگاری له دهسته خوشکه کانی بکات، زۆر له وه دهترسیت دهسته خوشکه کانی کاتیک هاوپیته کی تازه دهناسن، دهستبرداری نهو بن. چۆن وای لی بکهه هاوپی باش پیدای بکات و هاوپیته تیایان بهردهوام بیت؟ وهلام:

نیشانه کانی شهرمنی به واتا راسته قینه کهی، گه لیک زۆرن (شهرمنی پلهیهك له: ترس، گۆشه گیری و په شوکاوی بهرزتره، به تایبته کاتیک مندال دهگاته کهسیکی دهره وهی خیزانه کهی)، نهویش بهم شیوهیه:

— به گۆیره ی توانا، خۆی له بینینی خه لکی دهشاریته وه، خۆی به دوور دهگریت له گفتوگۆکردن له گه ل کهسانی نامۆ، یان سهیرکردنی چاویان.

— چالاکیی مندال و کرانه وهی مندالی شهرمن له چوارچیوهی خیزاندا ده مینیتته وه، گۆشه گیر ده بیت، ته نانه ت له وانده ده موچاوی خۆی به دهستی داپۆشیته، تا کهس نه یبینیت.

- بىرۈبەخۇبۇنى كەمە، لە بەرامبەر ئەنجامدانى ھەر كارىكدا دوۋدەلە، ھەز لە دەستپىشخەرىيى كارى چاكە ناكات.
- مندال لە خستەنەروۋى پىرسىارى زانستىدا ھەست بە زەھمەتى دەكات، لە ۋەلامدانەۋەي پىرسىارى خەلگىش ھەست بە زەھمەتى دەكات.
- ناتوانىت كىشە قورسەكان چارەسەر بىكات، بەھۆى ئەو پەشۋاۋىيە ھەستى پى دەكات ناتوانىت بەجۋانى گوزارشت لە خۆى بىكات.
- زۆر بەدەگمەن كىشە و ئالۆزى دەنىتەۋە، بەكەمى قسە دەكات، گەر قسەش بىكات دەنگى نزم دەبىت.
- بەھۆى شەرمىنيەۋە لە چۈۋنە ناو يارىي بەكۆمەل ھەست بە زەھمەتى و دژۋارى دەكات، بۆيە ئەزمۈۋنى كەم دەبىت، تەنيا ژمارەيەكى كەم ھاورپى ھەيە.
- بەھۆى شەرمىنيەۋە، كچەكەت ناتوانىت بەئاسانى ھاورپى پەيدا بىكات، گەر ھاورپىشى ھەبىت ناتوانىت لەگەلى بەردەوام بىت.
- ھەندى ھۆكارى شەرمىنى ھەن، لىرەدا بەكورتى باسيان دەكەين:
- پىۋىستىبۈۋن بە كەشىكى ئارام، مندال كاتىك تىكەلى خەلك دەبىت پىۋىستى بەۋەيە، كە ھەست بىكات پارىزراو و رىزلىگىراۋە و دەتوانىت سەرکەۋتن بەدەست بەينىت "ئىنجا دەتوانىت پەيۋەندى

لەگەل كەسانى تردا بېسەتت، بەلام كاتىك حالەتى ترس زال دەيىت بەسەرىدا، ئەوكات ھەست دەكات گۆشەگىرى باشتىن چارەيە.

— ناكۆكىي بەردەوامىي نىوان دايك و باوك.

— پشتگوپىخستنى دايك و باوك بۆ مىندالەكەيان و سەرقال نەبوون پىيەو، لە دوايىدا مىندال ھەست بە شەرم دەكات و وا دەزانىت شاھەنى گىرگىپىدەنى كەسانى تر نىيە، ئەمەش پالى دەنىت بۆ ئەوھى كەنارگىر بىت و لە بەشدارىكردن لەگەل خەلكانى تر بترسىت.

— پاراستنى لە رادەبەدرى دايك و باوك بۆ مىندالەكەيان، كە لە بەرامبەر ھەموو شتىكدا چاويان لەسەرىيەتى، ھەزيان لىيە بەردەوام لە لايان بىت، مىندالەكە وا لەم جۆرە ھەلسوكەوتە تى دەگات: (تۆ ناتوانىت بەرپرسىارپىيەكان ھەلگىرىت، يان بەرگىريان لى بگەيت، بۆيە ئىمە لەبرى تۆ ئەم كارە دەكەين)، ئىتر ئەويش لەسەر بىنەمانى ئەم تىگەيشتنە ھەلسوكەوت دەكات.

— پووبەپووكردنەوھى مىندال بە پەخنى توند و سەرزەشتكردن، لە دەرئەنجامدا پىلىبىوونەوھ لە خۆى و تىكشكان سەرھەلدەدات، ئەوھىش پالى دەنىت بۆ شەرمىنى.

— لەوانەيە دايك، يان باوك شەرمىن بىت، ئەم سىفەتەش دەگوازىتەوھ بۆ مىندال.

پشت بە خوا بېستە و ھۆكارى شەرمىنى مىندالەكەت ديارى بگە،

پاشان دەست بکە بە چارەسەرکردنی، وەك ئەمەى خوارەو:

- لە ھۆکارەکانی شەرمی منداڵەكەت تێبگە، ئەگەر زانیت بە ھۆی زیاد ئاگالیبوون، یان پەخسەگرتنى توند، یان پشتگوێخستنهوێه "ئەو پێویستە لەسەرت دەستبەرداریان ببیت، تا بتوانیت چارەسەری کێشەكە بکەیت.

- کارى زیاتر لە ھێز و توانای خۆى مەخەرە سەرشانی، ئەمە وای لى دەكەت ھەست بکات ناتوانیت ئەنجامیان بدات، لە دەرئەنجامدا شەرمى زۆرتر دەبیت، بەلكو بەگوێرەى توانای خۆى بەرپرسیاریتییى بخەرە ئەستۆ.

- بێپاریزە لە پەخسەى توند و نازناوى ئازارەخش لە چوارچێوەى خێزاند، وەك وشەكانى (شەرم، گۆشەگیر و... ھتد)، چونكە بە زۆر گوێگرتنى بۆ ئەم جۆرە وشانە وای لى دەكەت بپروایان پى بکات و لەسەر بنەمای ئەوانە ھەلۆسوكەوت بکات.

- ھانى بەدە لەسەر پێشەنگایەتى و وتاردان لەناو خێزاند، وای لى بکە ھەندى سروود لەبەر بکات، كە واتای جوانیان ھەيە و لە كۆبوونەوێ خێزانیدا پێشكەشیان بکات. لەسەر ھەندى پرسى گرنگ كۆبوونەوێ دوو قۆلى تايبەتى لەگەڵ ساز بکە، بوارى بەدە گوزارشت لە راوبۆچوونى خۆى بکات.

- كچەكەت ھان بەدە ھەرچییەكى دەوێت بەئازایی و بەبێ ترس و شەرم داواى بکات، ھەروەھا لە چەند چالاکییەكى پەرورەدەیی

ئامانجداردا بەشدارى پى بىكە، كە كىژۆلەي بەرەوشت و خاوەن
سيفەتى جوانىش تىيدا بەشدارن، بۆ نمونە: خولى لەبەرکردنى
قورئانى پىرۆز، يان بىكە پەرورەدەيەكان. لەميانەي ئەم كارانەدا،
بە پشتىوانىي خاى گەرە ھاورپى باش دەناسىت، كە خىر لە
سىمايان بەدى بىكات.

- بۆ سەردانىکردنى كەسوكار و خزمان لەگەل خۆتدا بىبە،
رايپەيتنە، كە تىكەلەي كەسانى باش و چاك بىت، بە جۆرىكى ئەوتۆ
رايىت بە تىكەلەبون و بتوانىت ھاورپى نوى بە دەست بەيتىت.

- لەبارەي ھاورپەيتى كەسانى باش و سيفەتى كچانى باشەو
زانبارى پى بە، بە ھەمان شىو لە ھاورپەيتى كەسانى خراپ و
سيفەتى كچانى خراپىش، ئەمەيش بۆ ئەوئەي بتوانىت جياوازي بىكات
لە نيوان ئەم دوو جۆرەدا.

- با پىشوازي لە ھاورپى تازەكانى بىكات و سنوورى
مامەلەکردن لە نيوانياندا فراوان بىكات، وا بىكە ھاورپىكانى لەگەل
بنەمالەكانيان بانگەيشتى مالەوئەتان بىكەيت، ئەم كارە ھەستى
ئارامى و جواغامەلەکردنى پى دەبەخىت.

خاى گەرە چاوت بە سالىجىبونى كچەكەت ئاسوودە بىكات و لە
جوان پەرورەدەکردندا يارمەتيت بدات.

• به هیژکردنی خۆچاود ییرکردن له لای کورپه هه رزه کاره کهم

پرسیار:

≡ بۆ به هیژکردنی خۆچاود ییرکردن، چۆن مامه له له گه له
کورپه کهم بکهه، که ته مهنی له دوانزه سال زیاتره؟
وه لام:

منداله کهت چوه ته قوناغی هه رزه کارییه وه، لی ره دا ناراسته کردن
و به هیژکردنی خۆچاود ییرکردن به گویره ی تایبه ته ندیی ته و قوناغی
پییدا تی به ر ده بیته، گۆرانی به سه ردا دیت:

❖ سه ره تا، ته م قوناغه قوناغی هاو پیه تی نیوان ته و
کورپه که ته، نا کریت وهك مندال مامه له ی له گه له بکهیت، به لکو
ده بیته وهك که سیکی پیگه یشتوو مامه له ی له گه له بکهیت“ ههروه ها
راو بۆ چونه کانی وهك راو بۆ چونی که سیکی گه وره وه ربگریته، بۆ
ته وه ی کردار و گوتارت یهك بیته، پیو یستیشه بیته نمونه یه کی
پی شنه نگ بۆ کورپه که ته.

❖ ناگالی بیوونی خوی گه وره ی بیر بخره وه، که هیچ شتیکی لی
ون نابیت، با ته م کاره ییش له میانه ی گفتوگو ی هه ندی له نایه ته
پیرۆزه کانی قورئاندا بیته، له وانه: نامۆژگاریی لقمان بۆ کورپه که ی،
پهروه ردگار ده فه رمویت: ﴿يَبْنِيْ اِيْتَهَا اِنْ تَكُ مِنْكَ مُشَقَالٌ حَبْرٌ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ

فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِيهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ (لقمان: ١٦)

واته: "نهی کوری ټاږیزم! به پاستی، نه گهر گونا هیك به هیندهی تووی خهرته له یهك هدیټ و له ناو به ردیكدا له ناسمانه كان، یان له زه ویدا حهشارد راییټ، نه وه خوا ده هیټیټه میدان، چونكه به پاستی خوا هیچ شتیکی لی شاراوه نییه و له راده به ده ریش ناگایه".

یان نه و فرمایشتهی خوی مه زن، كه ده فرمویټ: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَعَلَهُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ رَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبْأَتٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الانعام: ٥٩)

واته: "كلیلی هموو شاراوه كان و زانینی هموو نهیټییه كان به ده ست خوايه و هدر لای نه وه، كهس نایان زانیت، جگه له و زاته. هرچی له سهر و شكانيیه خوا پیټی ده زانیت، ههروه ها هرچی له ده ریاكانیښدا هن ناگای لیټانه و هیچ گه لایهك ناكه و ټټه خواره وه خوا پیټی نه زانیت" ههروه ها ده نكيك، یان توویك له تاریكاییه كانی زه ویدا نییه، نه و ده نك و تووه چ شیدار بیټ، یان وشك، هیچ شتیك نییه له خوا په نهان بیټ" بهلكو له (لوح المحفوظ) دا، یاخود له دوسییه و ده زگای تابیه تدا تومار كراوه".

❖ ده كړیت له رټی چیرو كگیټرانه وه وه هندی زانیاری بده یتی

له باره ی به های خوځاودتیریکردنه وه، وهك چیرۆکی نهو سی کهسه ی په نایان برده بهر نهشکهوتیک. چیرۆکه که له (بوخاری) و (موسلیم) دا هاتوه، (عبدالله) ی کور ی (عمر) ی کور ی (خطاب) ﷺ ده فهرمویت: گویم له پیغهمبه ری خوا ﷺ بوو فهرمووی:

(رۆژتیکیان سی کهس له ئوممه تانی پیش ئیوه له ماله وه ده رچوون، بۆ پشوودان چوونه ناو نهشکهوتیک، له ناكاو تاشه بهردیک له شاخه کهوه کهوته خواره وه و ده رگای نهشکهوته که ی لی گرتن، وتیان: هیچ شتیک لهم برده پرزگارمان ناکات، ته نیا دوعا و پارانه وه له خوای گه وره نه بیّت به کرده وه چاکه کاغان.

یه کیك له وان وتی: دایک و باوکیکی پیرم هه بوو، هه رگیز پیش نه وان، که شیرم ده دوشی نه مده دایه مال و مناله کهم. رۆژتیکیان له بهر کاری له وه راندنی ناژه له کانم لیان دوور که وتمه وه، تا کاتی خه وتن نه گه رامه وه، شیره کهم بۆ دوشین، بینیم خه وتبون“ له چاوه پروانی هه لسانیدا به بی نه وه ی خه بهریان بکه مه وه له لایان مامه وه و جامی شیره کهیش به ده ستمه وه بوو، تا به یانی داها ت، ئینجا هه لسان و شیره کهیان خواره وه.. ده سا پهروه ر دگارا! نه گه ر نهو کاره م له پیناوی تۆدا کردوه، ده رگامان لی بکه ره وه و پرزگارمان بکه.

تاشه بهرده که که میك ترازا، به لام نه یان توانی ده ربجن.

پیغهمبه ر ﷺ فهرمووی:

كەسى دوۋەمىش وتى: خوايە! من كچە ئامۇزايەكم ھەبوو، لە ھەموو كەس لام خۆشەويستەر بوو، ويستم بۆ لاي خۆمى رابكىشم و لەخستەي بەرم، پىگىرى لى كىردم، تا جارىك تووشى ھەژارى و برسيتى بوو، پۇژىكيان ھاتە لام، سەد و بىست دىنارم پىدا بە مەرجىك خۆيم تەسلىم بكات، ئەويش خۆي تەسلىم كرد، تا توانيم لىي نزيك بىمەو، پىي وتم: لە خوا بترسە! پاكىزەيى منت بۆ ھەللا نىيە، تەنيا بە مافى خۆي نەبىت (واتە بە مارەكردن)، شەرمم كرد زىناي لەگەل بكەم، وازم لى ھىنا، لە كاتىكدا ئەو لە ھەموو كەس لام خۆشەويستەر بوو، ئەو پارەيەيشىم لى ۋەرنەگرتەو، كە پىمدا بوو...

دەسا پەرۋەردگار! ئەگەر ئەو كارەم لەپىناۋى تۇدا كىردوۋە، دەرگامان لى بكەرەوۋە و لەو ھالە رىزگارمان بكە، كە تىيدايىن.

بەردە كە ھەندىكى تر جوۋلا و تراز، بەلام ھەر نەيانتوانى بچنە دەرەوۋە.

پىغەمبەر ﷺ فەرموۋى:

كەسى سىيەمىش وتى: چەند كرىكارىكم بەكرى گرت، كرىي تەواوم بە ھەموويان دا، جگە لە يەكىكيان، مافى خۆي جىھىشت و پۇيشت، پارەكەيم خستە كارەوۋە، تا زياد بوو. دواي ماۋيەك كابرا ھاتەوۋە بۆ لام، وتى: ئەي بەندەي خوا! كرىكەم بىدەرەوۋە. پىم وت: ھەرچى دەبىنىت لە وشر و مانگا و مەر و كۆيلە ھەر ھەموۋى ھى

تۆیه. وتی: نهی بهنده خوا! گالتهم پی مه که. منیش وتم:
به دلنیا ییه وه گالتت پی ناکهم و هی خۆتن، نهویش ههموو شتیکی
برد و هیچی جینه هیشت.

ده سا پهروه ردگارا! نه گهر نه کارهم له پیناوی تۆدا کردووه،
دهرگامان لی بکهره وه لهو حاله ی، که تیداین.

نیر تاشه بهرده که به تهواوی ترازا و لاچوو، نهوانیش هاتنه
دهروه).^(۱)

هه ریه کێک لهو سی که سه کرده وه یه کی چاکیان نه نجامدا بوو، که
چاودیریکردنی خوا ی پهروه ردگاری تیدا ده رکه وتبوو، له کاتی
به توانایی و شینه ییدا سنووری خوا ی گه وه ریان پاراستوو،
پهروه ردگاریش له کاتی تهنگانه به هانایانه وه هاتوو و پرزگاری
کردوون.

یاخود چهۆکی فروشیاری شه ده که:

(عبدالله ی کوری (زیدی کوری (أسلم) له باوکییه وه، نهویش له
باپیرییه وه ده گێریتته وه و ده فهرمویت:

"له کاتیکدا ئیمه له گه ل (عمر ی کوری (خطاب) ﷺ بووین، که
شهوانه به کوچه و کوژانه کانی مه دینه دا ده گه را، له ناوه راستی
شهوا ماندوو بوو پالی دا به دیواری یه کێک له ماله کانه وه، گوئی

^(۱) سه حیح بوخاری (۲۱۲۱).

لی بوو دایکېك به کچه که ی ده لیت: پرؤ لای شیرده که و هندی ناوی
تیکه ل بکه.

کچه که وتی: دایه گیان! نایا ناگاداری بریاره تونده که ی نه مړی
پیشه و ا عومهر نه بویت؟

دایکه که وتی: کام بریاره تونده؟

کچه که وتی: که سیک بانگه وازی کرد، که نایت که س ناو تیکه ل
به شیر بکات.

نینجا دایکه که وتی: ده ههسته کچه که م پرؤ ناوی تیکه ل بکه،
تو له شوینیک ی نه عومهر و نه بانگه وازه که ی عومهریش ناتبین!

کچه که وتی: سویند به خوا، من نه و که سه نیم، که له ناشکرادا
ملکه چی م و له ته نیایشدا سهریچی بکه م.

کاتیک عومهر گو بیستی نه مه بوو، وتی: نه ی نه سلمه
دهرگاهه نیشانه بکه، تا بیناسیته وه، پاشان له گه پان و سوورپانی
به رده وام بوو. کاتیک به یانی داهات، فهرمووی: نه ی نه سلمه! پرؤ بو
شوینه که، بزانه کی بوو نه م قسانه ی کرد، نایا هاوسه ری هدی ه؟

منیش چوومه شوینه که و زانیم کچه که شوی نه کردووه، ته نیا
خوی و دایکی بوون، هیچ پیاویان نییه. گه رامه لای (عمر)ی کوری
(خطاب) و پیم راگه یاند، نینجا عومهر کوره کانی خوی کو کردنه وه و
پی وتن: که ستان هه زی لیه ژن بهینیت و بسوی بهینم؟ نه گهر

باوكتان ويستى بۇ ژنان ھەبوايە، كەستان بۇ ئەو كىژۆلەيە پېشى
نەدەكەوت.

عەبدوللا وتى: مەن خىزانم ھەيە. عەبدولرەھمانىش وتى: مەنىش
خىزانم ھەيە. پاشان عاصم وتى: مەن خىزانم نىيە، بۇ مەنى بەيئە.
ئەوئىش ئاردى بە دواي كىژۆلەكەدا و لە عاصمى مەارەكرد. ئەو
ئافرەتە لە عاصم كىچىكى بوو، ئەو كىچەش كىچىكى بوو، لەم
كىچەشيانەو (عمرى كورى (عبدالعزيز) (رەھمەتى خاى لى بىت)
لەدايك بوو."

بەم شىۋەيە دەكرىت چىرۆكى مېژوۋىيى بۇ بھوئىرئىتەو، كە
دابونەرىتى گەل و نەتەوۋەكانى پېشۋى تىدەيە، كە چۇن خاى
پەرۋەردگار ھەقى بەسەر ئاھەقدا سەرخستۋە، مانەوئىش تەنبا بۇ
خاى تاك و تەنبا و بۇ ئەوانەيە، كە دەست بە دىنەكەيانەو دەگرن و
سەرخى دەخەن.

❖ پاداشت و خەلاتى خاىيى بۇ دەربخە، كە بۇ كەسىكە رەچاوى
مافەكانى خاى پەرۋەردگار دەكات و خوا دەپەرسىتت و لە پەنھان و
ئاشكرادا ئاگادارى چاودىرىي ئەو زاتەيە: ھەك دەلەين (ابن عباس)
ﷺ دەگىرپىتەو و دەفەرەمۆيت: پۇژىكىان لە پشتكەي پىغەمبەرى
ﷺ خواو ۋە سوارى ۋەلاخىك بووم، پىيى فەرەموم: (ئەي لاۋ! مەن چەند
ۋەشەكت فېر دەكەم، ئايىن و سەنۋەرەكانى خاى گەورە بىپارىزە،
ئەوئىش دەتپارىزىت. ئايىن و سەنۋەرەكانى خاى گەورە بىپارىزە، لە

كاتی پتووستیدا خوای گەورە لە بەرامبەرتدا دەبینیت. ئەگەر پارایتەوێ لە خوا بپارێژەوێ، ئەگەر داوای پشتیوانیت کرد لە خوا داوا بکە. بیشزانە، ئەگەر هەموو خەڵک کۆبینەوێ بۆ ئەوێ سوودیکت پێ بگەیەنن، هیچ سوودت پێناگەیەنن مەگەر خوای گەورە بۆی نووسیبیت، خۆ ئەگەر هەموو خەڵکیش کۆبینەوێ بۆ ئەوێ زیانیکت پێ بگەیەنن، هیچ زیانت پێناگەیەنن مەگەر خوای گەورە بۆی نووسیبیت. قەڵەمەکان بەرزکرانەوێ و پەراوەکانیش وشک بوونەوێ.

❖ گفتوگۆی لە گەڵ بکە لەبارەى چارەنووسى کەسیکەوێ، کە گۆی بە چاودێریی خوای پەرورەدگار نادات و بە چاویکی کەمەوێ سەیری دەکات:

(ئوبان) ﷺ لە پیغەمبەرەوێ ﷺ دەگپێتەوێ، کە دەفەرمویت: (خەڵکانیک دەناسم لە ئومەتە کەم، پۆژی دواى بە چاکەیه کەوێ دین بە ئەندازەى شاخى (توھامە) سپى، بەلام خوای گەورە هەموویانیان لێ پەرشوێلاو دەکاتەوێ).

ئوبان وتی: ئەى پیغەمبەرى خوا بۆمان وەسف بکە و سیفەتەکانیانمان بۆ ئاشکرا بکە، ئەوێ ئێمە لەوان بین و هەستیشی پێ نەکەین!

فەرمووی: (ئەوان براتانن، لە پشتی ئێوەن، وەك ئێوە بەشیکی شەویان بە بەندایەتى دەبەنەسەر، بەلام ئومەتیکن گەر بچنە ناو

قهدهغه كراوه كانی خواوه سنوور ده به زینن).^(۱)

❖ خالّه شارواه باشه كانی بورووژینه، نرخ و به های خوئی لای پهروهردگار پی بناسینه، كه نهو زۆر گه وهره تره له وهی كاریك بكات خوای پهروهردگار رازی نه بیّت لیی.

یه كێك له دایكه كان ده لیت: "هه میشه باسی كه سایه تییه باش و جیاوازه كهی كوپه كه م بۆ خوئی ده كه م، كه له پله و پایه ی بهرز ده كاته وه، بهرده وام پێی ده لیم: تۆ كه سیكی ژیر و باشیت.. سوپاس بۆ خوا شوینه واری ئەم قسانەم له هه لسو كه وته كانیدا بینیه ته وه، به تایبته كاتێك بۆ خوئی پێداچوونه وه به هه له كانیدا ده كات.

❖ لهو شته قورسانه ی ده بنه كو سپ له بهردهم ههست كردنی به بوونی چاودیری خوا، گفتوگۆی له گه له بكه و چاره سه ری زانستی بۆ دابنی.

❖ هۆیه كانی به هیز كردنی خو چاودیری كردن بگۆره و هه رجاره و به شیوازیك، به ته نیا پشت به یهك شیواز مه بهسته، هه میشه سه رنجی ئاستی گه شه سه ندنی نهو به هایه ی له لا به ده. خو ئه گه ر زانیشت خه سه له تیكی جوان و باشی تێدایه، به هیزی بكه له لای، له به رامبه ریشدا نه گه ر زانیت خه سه له تیكی تێدایه باش نییه، به شینه یی و قوناغه بندی گفتوگۆی له گه له دا بكه، به نه رمونیانی سه رنجی بۆ نهو سه ری پچیه رابكیشه، كه نه نجامیداوه. خو ت دوو ر

^(۱) تیرمزی گێراویه تییه وه و ده لیت فهرموده یه کی (حسن صحیح) ه.

بەھرەۋە لە پىياھەلشاخان و ھەرەشەلىكردن، يان خۆيىنشاگاكردن، يان ئەۋەي فشارى بھەيتە سەر و توندىيىت لەگەلدا، چونكە لەوانەيە ئەم جۆرە ھەلسوكەوتانە واى لى بىكەن بەناشكرا كارى باشە بىكات و لە پەنھانىيشدا كارى خراب.

❖ تواناى خۆت سەرف بىكە و داۋاى پىشتىۋانىيش لە خوا بىكە، پەلە مەكە لە بەدەستەيتىنانى بەروبومەكەى (ۋەك ئەو كەسەى بەر لە پىنگەيشتن ميوە بخوات). خۋاى گەۋرە بۆ ھەموو كارىكى خىر سەركەوتوت بىكات و چاۋەكانت بە سالتىبوونى كۆرەكەت ئاسوودە بىكات.

• كۆرەكەم و يارىيە ئەلىكتىرۇنىيەكان

پرسىار:

≡ چۆن بىرۋا بە كۆرەكەم (تەمەنى ۱۲ سالانە) بەيىنم، كە نابىت ئەم يارىيە بىكات، يان خراپە بۆى، لەگەل ئەۋەي ھەموو ھاۋپىكانى دەيكەن و خۆيشى زۆر پەيۋەست بوۋە پىۋەيەۋە، ئەگەرچى من ئاممىرەكەى نادەمى، تەنيا لە پىشۋى ھەفتەدا نەبىت ئەۋىش بۆ چەند سەعاتىكى ديارىكراۋ؟ داۋم لى دەكات بە شىۋەى (ئۆنلاين) يارى لەگەل ھاۋپىكانى بىكات، بىزىرى دەردەپرېت لە ئاستم، چونكە زۆر لەسەرى توند دەكەم و ۋەك ھاۋپىكانى نازادىي تەۋاى پى نادەم،

ھەروەھا لە سەيرکردنى (يوتىوب)دا كاتىكى زلار بەفپۆز دەدات بۆ
ئەوئى بزانيىت ئەم يارىيە چۆن دەكرىت؟
وئەلام:

لە پرسىيارەكەتدا ئەندازەى خەمخواردن و شپەرەزەيىت ھەست پى
دەكەم، ھەروەھا ھەست بەو مىللانىيە دەكەم، كە ھەموو جارىك لە
كاتى پىدانى ئاممىرەكە بە كۆرەكەت دووبارە دەبيىتەو.

كۆرەكەت لەم تەمەنەدا پىئويستى بە چەند خالىكە، تا لەگەلىدا
رېككەوتنىك واژۆ بكەيت بۆ چارەسەرى ئەم كىشەيە:

يەكەم: دەكرىت لە كەشىكى ئارامدا وتووئۆى لەگەل بكەيت،
كە ئايا بە بۆچوونى ئەو، لايەنە باش و خراپەكانى ئەم يارىيە چىن؟
قسەكانى بە بىبايەخ وەرەگرە و گالتهى پى مەكە، قەشمەرى بە
راوبۆچوونەكانى مەكە تەنەت، ئەگەر بە دلېشت نەبن.

دووم: دواى وتووئۆەكە ھەول بەدە لەگەلى بگەيتە رېككەوتنىك
لەبارەى جۆرى ئەو يارىيەى بېيارە بىكات، با دادوهرى ئەم بابەتەيش
سەنتەرى رېكخستى و پىشخستى يارىيە ئەلىكترونيەكان بىت لە
تۆپى ئىنتەرنەت، بەم ئاونىشانە: <http://egrdc.org>.

ئەم سەنتەرە بەكارھىنانى يارىيەكان دىارى دەكات، تا چەند
سوود، يان زىيانان ھەيە. ئەم رېگەيە (ياخود ئەم مالىپەرە: سەنتەرى
رېكخستى يارىيەكان) سوودى دەبيىت، چونكە مىندال لەم قۇناغە
زىاتر مەيلى بە لاي لاسايەكردنەوئى ھاوئىكانىدا دەچىت وەك لەوئى
گوى لە ئاموژگارەيەكانى دايك و باوكى بگريىت.

كه زانیشی ئەم ڕووخسەتییان و نامۆژگارییانە، تەنیا تایبەت نین ب ئەوهوه، بەلكو بۆ تەواوی ئەوانەیه، كه له هەمان تەمەندان، ئەوه وا دەكات قەبوولی بكات و تەسلیمی بێت. زۆریك له مندالەكان بەهۆی ملکه چبوونیان بۆ دایكان و باوکانیان ڕووبەڕووی گالته پێکردن و ڕەخنەى هاوڕێکانیان دەبنەوه، بەلام کاتیك زانییان سەرچاوهی نامۆژگارییه كه شوینیکی دیکهیه و بۆ هەموانه، ئیتر ئەوه به پشتیوانیی خوا وا دەكات قەبوولی بكات.

ئەم مالبەرەى سەرەوه پوختهیه کی له بارەى ناوەرۆکی یارییه کانهوه تێدايه، كه مندالەكان ئەنجامی دەدەن، له بارەى هەر یارییه کیشهوه پێناسهیه کی کورتی له ڕوانگهی ئیسلامهوه تێدايه، ههروهك ئاستی تەمەنی گونجاو بۆ هەر یارییهك دیاری دەكات. ناوی یارییه كه له نیشاندهری گهڕان بنووسه، یان داوای رێکخستنی لی بکه. خۆزگه کۆره کهیشته لهم گهڕانهدا بهشداریی له گهڵ ده کردیت.

جا ئەگەر دەرکهوت یارییه كه گونجاوه، ئەو کات ئاساییه له گهڵ هاوڕێکانی له کاتیکی دیاریکراودا بیکات، بەلام ئەگەر گونجاو نه بوو پێویسته جیگرهوهی تری له ناو یارییه کاندای بۆ بدۆزەیتەوه، كه له ڕووی ڕهوشتهوه گونجاو بێت و ڕهچاوی قۆناغی تەمەنه کهیشی بکات.

بەلام سهبارهت به قسه کهت له بارهی به فیڕۆدانی کاتهوه، کاریکی باشت کردووه، بەلام گرنگه به گفتوگۆکردن له گهڵیدا له بارهی ئەم بابەتهوه شیوازی نهرمونیان و دوور له توور و توندوتیژی

بەكاربەيتىت. دەكرىت پىكەو بەچىن بۆ باخچەيەكى نرىك و دەمەتەقىيەكى گالتەنامىزى لەگەلدا بكەيت و بابەتەكەى بەگرىگىيەو لەگەل بكەيتەو، لەتەك تىبىنىيەك، كە لە بىر نەكەيت و برىتيە لەوہى، كە: تۆ بەپىي تۈانا پىشەنگى بىت، ئاسايە گوپىستى بەرەلستىيەكەى، يان پەخەكەى بىت، بەلام بە مەرجىك بە شىوہەكى ئارام و دروست گوزارشتيان لىو بكات. يان دەكرىت لە ساتىكى ترى ئارامىدا - بۆ نمونە كاتى ناغواردن - باسى ئەوكاتانە بكەيت كۆرەكەت بەجۈانى بەسەرى بردوۋە، ستايىشى بكە و سەرسامىي خۆت بۆ ھەلسۈكەوتەكەى دەرپەرە. لە كاتى تردا دەكرىت ھەندى چىرۆكى بۆ باس بكەيت، كە گرىگىي (كات) دەرەخەن و چۆن تۈانىويانە سوودى لى ۋەرىگرن. بە نامۆزگارىكردن پەيمانى پى بدە، شىۋازەكانى باسكردنەكانت بگۆرە، زۆر لە خوا بپارپەرەو، كە بۆتى سالىج بكات و لە پەرۋەردەكردنىدا يارمەتت بىت.

• كۆرەكەم و ئازادىيان

پرسىار:

≡ ھەزم لە كارى خىرە بۆ مىندالەكەم "نامۆزگارىيان دەكەم، چاۋدىرييان دەكەم، گرىگى بە كاروبارىيان دەدەم، بەلام گرتەكەم لىرەدا ئەوہە، كە بەبىبايەخەيەو لەم كارەم دەرۋانن و پىز بۆ

ماندوویوونم دهرناپږن! وا دهزانن نهم جوړه کارانه دهستوهردانه له
تایبه تمه نندیان، گرایه ده بیټ نهوان نازادی که سایه تیایان هه بیټ..
که واته چاره سهری گونجاو بۆ نهم جوړه مامه له یه چیه؟

وه لām:

خۆزگه نمونه یه کت باس بکردایه، تا زیاتر لām پروون بوايه،
چونکه نازادی تاکه که سی له لای باوان و منداله کان جیاوازی
هه یه!

هه ندی له باوان دهستوهردان له هه موو کاریکی منداله کانیندا
ده کهن، پښگه یان پي نادهن ته نانهت کاروباری تایبه تی خۆشیان
پایه پښن، بوار له بهردهم پښوستان به سهر به خۆی و پشته ستن به
خۆیان و هه سترکردن به توانا کانین ته سک ده که نه وه. بۆیه نهم جوړه
باوکانه به تیگه یشتنی خۆیان بۆ نازادی، مافی نازادی نادهنه کوږ و
که چه کانین، له بهرام بهردا پښوستانه کوږان و که چان بزنانن هیه
نازادیه کی په ها له مالدا بوونی نییه، نه گهر وا بیټ نه وه مال
ده بیټه دارستان و گهره لاوړه دروست ده بیټ و ده بیټه هوئی
له ده سترچوونی مافه کان و ونبوونی بهر پر سیاریه تییه کان و تیکه لښوونی
نامانج و هویه کان..

چاره سهر میانه گرییه، نهك زیاده پړوی و که مته رخه می. بۆیه
پښوستانه سهرنج بدریته نه مانه ی خواره وه:

※ پښوستانه ناکات خۆشه ویستی - که بزوی نه ری سهره کیی

په یوهندی نیوان باوك و منداله كانه - بگوردریت بۆ ترسی زۆر، یان بۆ جوریک له كۆترولكردن، ئه مه بۆ منداله كان نازاربه خشه، توشی كه ساسیان دهكات“ دهیانكات به كه سایه تییه کی شله ژاو، كه توانای بریاردانیان نه بیئت.

* ده بیئت هه موو منداله كان بزنان، كه نازادی هه ر ئه ندامیکی خیزان به كۆمه لیک سنوور و پیکه ر ده وره دراوه، پیویسته له به رامبه ر سه ریچیکردنی ئه م یاسایانه سزا دابنریت، وهك:

- فلانه كهس مافی هه یه نامیژی زیرهك له پوژانی پشوودا بۆ ماوه ی دوو كاتۆمیر به كاربه یئیت، هه روه ها له پوژانی دهوام یهك كاتۆمیر. له دوا ی كاتۆمیر ههوت به كارهیئانی قه دهغه یه، سه بارهت به كاتۆمیره كانی تر خوی نازاده چ كاتیك به كاری به یئیت و چ كاتیكیش وازی لی به یئیت.

- له كاتی بانگ، یان چوون بۆ مزگهوت، به خیرایی سه رهجه م نامیره كان داده خرین.

- چوونه قوتابخانه هه رگیز جیی قسه له سه رکردن نییه، به لام ده كریت بۆ ههزی خواردنی ئیواران، یان به یانیان مافی هه لبراردنی هه بیئت.

(له بهشی یه كه مدا، چۆنیتی دانانی یاساكان به به شداریی منداله كان شیکراوه ته وه).

* لهو بوارانهی یاسای ناوماڵ نایگریته وه، مندالان نازادیان پی

بدریٲ، ھموو ئەندامیٲک مافی ھدیە کاروباری تایبەتی خوٲی لە کاتی گونجاودا راپەرینیٲ، جوړیٲک لە ئازادیښان لە جیبەجیٲکردنیدا پی بدریٲ“ ھروھا ھلی بریاردانیان لە ھندی کاردا پی بدریٲ، وە ئەوێ بتوانن لە پوژی ھینیدا شوینی دەرچوون بو پشوودان دیاری بکەن، یان دیاری جەژن بو خوٲیان دەستیښان بکەن، بەرپرسیاریٲیی سەرئەنجامی ھموو بریارەکانیش لە ئەستۆ دەگرن، چونکە ئەم کارە ھستی بەرپرسیاریٲیان پی دەبەخشیٲ.

* له بري نهوان نيش و کار نه کړيت، قسه يـش به ناوې نهوانه وه نه کړيت، به لکو بواړيان بدرت خوږيان گوزارشت له راوبوچوونيـان بکـمن. گوښـان بو بگره و راوبوچوونه کانيـان وه بگره، هـمـو نهـندامـيک مافي هـيه بيـروبوچـونه کاني بخاته پوو و له باره يـه وه گفـتـوـى له گهـلت بکات، جا ئـم راوبوچوونـانه هـرچوـنـيک بـن.

* وەك ھاوړې مامەلەیان لە گەڼ بکړیت، دەرگای گفتوگويان به ئارامی و دلنەرمی بۆ بکړیتەوه، تا بتوانن دلەکانیان بکەنەوه و تۆیش لە نازار و مەینەتی و ئاواتەکانیان بەشداری پێ بکەن. ئەم جوړه کارەیش هەلت پێ دەدات، تا بتوانیت هەڵه و تێگەشتنه کانیاو بۆ راست بکەیتەوه.

* هەرگیز نه کهیت ناستی خۆت له بهرامبەر کۆره کانتدا کهم بکهیتوه، تا متمانهیان به خۆت و حیکمهت هکانت بهردهوام بێت و تۆیش بتوانیت له قهدهغه کراوه کان بیانوهستینیت.

* رەق و توند مەبە لە گەلێان، نەوێك بگەنە قۆناغى
 (گوێپێنەدان)، كە گرنگیت پى نەدەن و لە سزا نەترسن، یاخود لە
 ئامادەبوونى تۆ گوێگر و پێكوپێك بن و لە ئامادەیی تۆیشدا
 سەرپێچى بكەن، چونكە ئەمە زۆر مەترسیدارە. بەلكو دڵنەرم بە
 لە گەلێان، رێز لە هەست و سۆز و حالێان بگرە، ئەمە واتای ئەو
 ناگەیهنیت لە رێكخستن و چێبەجێکردنى یاساكان بیانبوری، بەلكو
 هەلبژاردنى باشتەین جۆرى شیوازە، تا بگەیتە ئەو ئامانجەى
 داواكراوە.

خوای گەورە سەرکەوتووت بکات و بە مندالەكانت سوودت پى
 بگەیهنیت.

• كچه كەم لىم وەرناگریت:

پرسیار:

≡ كچه كەم تەمەنى یانزە سالە، هیچ شتێكم لى وەرناگریت،
 وێپای ئەوەى لەناو خێزانیكى موحافیزكار دەژى، زۆر جار ستایشى
 دەكەم و بەناوى عایشەى داىكى باوەردارانەو - پەزای خوای لى
 بێت - نازناوى (عایشە) پى دەدەم، بەلام هیچ سوودى نییه " من

ۋاي دەبىنىم لاسايى ھاورپىكانى دەكاتەۋە، لە بەرامبەرياندا شانازى دەكات بەۋەى، كە ھەزى لە يارىي (جومناستىك)ە، ئەمە زۆر نىگەرەنم دەكات“ چۆن ۋاي لى بىكەم قىسەم لى ۋەرىگىت، تا بتوانم بەھاكانى لە لا گەۋرە بىكەم، بەتايىبەت خۇچاۋدېرىكىردنى؟

ۋەللام:

رات چىيە بۆ ئەۋەى بتوانىت كاريگەرەيت لەسەرى ھەبىت سەرەتا پەيۋەندىيەكى ئەرىنى لەگەل كچەكەتدا دروست بىكەيت؟ ياسايەكى زىرپىن لە پەرورەدەدا ھەيە، كە دەلىت: (تا بۆشايى نىۋان مىندال و پەرورەدەكار بچوۋىكتر بىت، تواناي چاۋدېرىكىردن و كاريگەرى لەسەر مىندال زىياتر دەبىت، پىچەۋانەكەيشى راستە).

لىرەدا بۆ ئەۋەى بتوانىت لە ھەز و خولياكانى بگەيت و كاريگەرەيت لەسەرى ھەبىت و بەھاكانى لە لا پىرۆز بىكەيت، پىۋىستە لەسەرت پردى پەيۋەندىي نىۋان خۇت و كچەكەت دروست بىكەيت، پەيۋەندىيەكى ئەرىنى لەسەر بىنەماي خۇشەۋىستى و بايەخپىدان بىياد بىيىت، ئەم كارەيش بەم ھەنگاۋانەى خوارەۋە دەبىت:

❖ تەرخانكىردنى ۲۰ خولەك كاتى پۆژانە ۋەك گىفتوگۆى ھاورپىيەك لەگەل ھاورپى كچەكەى (بەلام بەبى ئامۆزگارەيكردن و ۋانەپىدان)، بە جۆرىك لە كاريكدا بىت ھەردوۋىكتان كۆبكاتەۋە بەبى كەسى سىيەم (ۋەك ئەنجامدانى ۋەرزىشكى سووك لە مائەۋە، يان

پىياسە لە ھەوشەى مالا و... ھتد). يان دەكرىت لەمىيانەى ناغواردن، يان چوون بۆ بازاركردن، ياخود ھەر كارىكى تر... ئەمە واى لى دەكات ھەست بە نزيكى و خوشەويستىت بكات بۆ خۆى.

❖ كچەكەت پىويستى بە بەركەوتنىكى سۆزدارى تۆ ھەيە، دوودل مەبە لە دەستھىنان بە سەريدا كاتىك بەيانيان لە خەو ھەلدەستىت، بەرلەوہى لە مال بچىتە دەرەوہ لە ئاممىرى بگرە، بە ھەمان شىوہ كاتىك دەيشگەرپىتەوہ. پۆژانە پىنج جار ماچى بكە، ماچى پەرۆشبوون و شانازى پىوہ كردن. لە كاتى پرسىاركردن دەستى بدە لە پشتى و لىى بېرسە: كچەكەم! چىت كرد لە قوتابخانە؟

رابطەرمەن لەم پرووہە پىغەمبەرە ﷺ، كە سەردانى ئەنسارپىيەكانى دەكرد و سەلامى لە مىندالەكانيان دەكرد و دەستى دەھىنا بەسەرياندا.^(۱)

ئەبو ھورەيرە ﷺ دەگىرپىتەوہ و دەفەرموئىت: پىغەمبەرى خوا ﷺ (حسن)ى كورپى (علي) ماچ كرد، لەو كاتەدا (أقرع)ى كورپى (حابس التميمي) لە لای دانىشتبوو، ئەقرەع وتى: مەن دە مىندالەم ھەيە، تا ئىبىستا ھىچىئام ماچ نەكردووە. پىغەمبەرى خوا ﷺ سەيرىكى كرد، پاشان فەرمووى: (ھەر كەسىك پەھم و بەزەبى نەئوئىت، پەھم و بەزەبىشى لەگەل نانوئىت).^(۲)

^(۱) حديث موقوف، صحيح ابن حبان ٤٦٤.

^(۲) بخارى (٤٦٦).

❖ رۆژانە ستايىشى پىنج رەفتارى ئەرئىنى كچەكەت بىكە، گەرچى بە دىدى تۆ بچووكىش بن (تۆ زۆر باشىت، چونكە پارىزگارى لە نۆيىژەكان دەكەيت). ھەرۋەھا ستايىش و پىياھەلەدان بە پروخسارىيەۋە ۋەك: (چاۋەكانى، زەردەخەنەكەي و... ھتد)، پىنج جار ئەمە بىكە،^(۱) چونكە ستايىشكردن ۋرە بەرز دەكاتەۋە و خالە جوانەكانى لە لا دەچەسپىنەت، ھۆيەكى پەرۋەردەيە، كە پىيۋىستى مىندالەكە تىر دەكات.

❖ بۆ ئەۋەي مىتمانەي نىۋانتان زىاد بىت، بەجوانى گۈيى بۆ بگرە، بەبى فەرزكردى راۋبۆچوونت لەسەرى، يان پچراندنى قسەكانى "ئەمەيش دەبىتە ھۆي دروستبۈنى گىفتۈگۆي زۆر لە بابەتگەلى جۆراۋجۆردا.

❖ بەشدارىيىتكردى لە ھەندى چالاكى دا، كە ھەزى لىيانە، ۋەك ۋىنە و رەنگكردن و ھەلۋاسىنى بەرھەمەكانى لەناۋ مال.

❖ بەھرەكانى بدۆزەۋە و كار بۆ گەشەپىدانىيان بىكە (ھۈنەرى جوانكارى، دروستكردى كىك، بەرگدۈۋرىن، ھۈنەرى ۋىنەگرتن و... ھتد). دەكرىت بەشدارىيى پى بىكەيت لە ھەندى خولدا لەم پۈۋەۋە، ئەۋ پىيۋىستى بە دەستكەۋتە دەبىت ھاۋكارى بىكەيت. كارنەكردى مىندال لە ھىچ بۈارىك لەم بۈارانەدا جۆرىك لە ھەستكردن بە

^(۱) ئىدىيۋى بىيادنانى پەيۋەندى ئەرئىنى لەگەل مىندالان، مصطفى ابو سەيد ئەبۇ سەعد، (بەدەستكارىيەۋە).

كەموكۆرى و بىتوانايى لە لا دروست دەكات.

ھەندى لەو كىشانە - كە دىنە رىت - بىخەره بەردەمى كچەكەت
و بۆچوونى لە بەرامبەرياندا ۋەربىگرە، رىز لە قسەكانى بىگرە گەرچى
بىمانايش بن.

لەسەر ئەم شىۋازە بەردەوامبە تاماۋىيەك، تا دەبىنىت خەرىكە
دلى بۆت دەكاتەۋە و سەبارەت بە خەمەكانى بەشدارىت پى دەكات،
ئا لىرەدا ھەول بەدە چ بەھايەكت دەۋىت لە لاى پىرۆز و بەھىزى بىكە،
بەلام بە مەرجىك فشارى لەسەر دروست نەكەيت، پاسپاردەكان
ئاۋىتەى سۆز و خۆشەويستى بىكە، شىۋازەكانى ئامۆزگارىکردن
بىگۆرە (بەگۆيرەى بارودۆخى دەۋرۋەر و ھالى كچەكەت). بەھاكان
ناگۆردىرىن و جىنگۆر كىيان پى ناكىت، بەلام پەرۋەردەكار پىۋىستى
بە دەستبەردار بۈنە لەو شىۋازە تەقلىدىيەى، كە لە پەرۋەردەكردندا
ھەيەتى، يان ئەو شىۋازە كۆنەى پىشۋوتىر پىشتى پى دەبەست بۆ
چاندنى بەھاكان. دەبىت لەبىرت نەچىت، كە سەردەم گۆراۋە و ھەر
سەردەمىك تايىبەتمەندىي خۆى ھەيە، بۆيە دەبىت شىۋازە
پەرۋەردەيەكان بەگۆيرەى گۆرانكارىيەكان گۆرانىيان بەسەردا بىت،
جارى ۋا ھەيە ئامۆزگارىکردن بە وشەى خىرا دەبىت (خاتوو... ما
شاء اللہ ھەر جارىك سەيرىم دەكەيت، زەردەخەنەم بۆ دەكەيت! يان
ھەر جارىك داۋاى شىتىكم لى كىر دىت بەخىرايى ئەنجامت داۋە!).
ھەندى جارىش بە شىۋەى درىژدادىرى و شىكىردنەۋە دەبىت، جارى
وايش ھەيە بە شىۋەى ناراستەوخۆ، ھەندى جارىش بە شىۋەى ھاندان

بۆ ھەزىرىدىن، ياخود بە شىۋەنى نواندىن، يان چىرۆكگىپرانەۋە... لىرەدا
 ھەول بىدە رېگەنى غىيىشەكەت سەرنىچراكىش بىت، چىرۆكگىپرانەۋە كار
 لەسەر ورووژاندىنى سۆزدارى و ھەلچىۋونەكان دەكات، كچەكەت
 كەسايەتتى ناو چىرۆكە ۋەردەگىرەت و لەگەللى ئاۋىتتە دەبىت... لەگەل
 ھەموو ئەمانەدا، پىۋىستە خۆت بە ئارامگىرتن و كۆلنەدان و
 جۈاننامەلەكەردن برازىنىتەۋە، داۋاى پىشتىۋانى و يارمەتى و
 راستەپىكىردن و سالىھكىردنى كچەكەت لە خوا بىكەيت، چۈنكە ئەو
 پىشتىۋانى ئەم كارەيە و تواناى ھەيە لەسەرى.

• مندالەكاهم و لاوازیی متمانه به خۆبوونیان

پرسیار:

≡ ده‌بینم مندالەكاهم زۆر له سزای خوا ده‌ترسن، وێرایی ئه‌وه‌ی هاوێی له‌گه‌ڵ سزادا باسی پاداشتی‌شیان بۆ ده‌كهم، وای بۆ ده‌چن هه‌ر كاریکی ئه‌نجامی ده‌ده‌ن هه‌له‌یه، متمانه به‌ خۆیان ناكهن“ پێویستم به‌ پێگه‌یه‌كه‌ به‌بێ ترسیکی زۆر، تا بتوانم متمانه به‌ خۆبوونیان لا به‌هێز بكهم. بۆ زانیاریت ته‌مه‌نیان له‌ نیوان ۶ بۆ ۸ سالانه، له‌گه‌ڵیاندا ده‌ستم كرد به‌ ستایش‌كردنیان و چه‌ندان پێگه‌ی تر، به‌لام ده‌ترسم له‌ داها‌توودا شله‌ژاو باربین!

وه‌لام:

خوشکی به‌پێزم! سه‌ره‌تا پێویسته‌ خۆت له‌ ترساندنێ مندالەكانت به‌ خوای په‌روه‌ردگار به‌دوور بگه‌یت، چونكه‌ مندالەكان ده‌روونیکی هه‌ستیاریان هه‌یه‌ له‌وانه‌یه‌ پێچه‌وانه‌ لێی تێبگه‌ن. وا بکه‌ قسه‌كانت له‌گه‌ڵیان لایه‌نی خۆشه‌ویستکردن و باسکردنی پاداشتیان زیاتر بێت.

له‌وانه‌یشه‌ لاوازیی متمانه به‌ خۆبوونی مندالەكانت وای كردیبت په‌شوكاو و ترساوبن له‌ هه‌ر ر‌ه‌فتاریك بیه‌كن و پێیانوابیست هه‌له‌یه. سووربه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌م هه‌سته‌یان له‌ لا سووك بکه‌یت و بپه‌وه‌نیته‌وه‌، بیروبۆچوون و كاریت‌كردنیان راست بکه‌یته‌وه‌ به‌

مەرچىك كىردەۋە كانىيان دوۋرىن لە ھەلە (ھەموۋىشمان ھەلە دەكەين).

لېرەدا چەند ھەنگاۋىكى بەھىز كىردى متمانە بەخۇبۇن باس دەكەين:

* مندالەكەت وا تېبگەيەنە، كە تۆ متمانەى تەۋاوت بە ھىز و تواناكانى ھەيە - بەكردەۋە ئەمە بەملىنە، نەك بە قسە - دەكرىت ئەم كارەيش بە پىدانى بوار بۆ ئەنجامدانى ھەندى كار و چالاكى گونجاۋ لەگەل تەمەنى پى بدرىت، تۆيش ھانى بدە و ورەى بەرز بىكەرەۋە. بۆ ئەم مەبەستەيش ھەندى كاروبارى ناۋمالى پى بسپىرىت ۋەك رېكخستنى ژوۋرى نوۋستى، يان كاروبارى چىشتخانە. ئاگادار بە كارىكى پى نەسپىرىت لە سەروۋى تواناى خۇيەۋە بىت و ھەست بىكات بىدەسەلاتە بەرامبەرى.

* رەخنە لە مندالەكەت مەگرە، يان سىفەتتىكى ناشرىنى پىۋە مەلكىنە، لەبەر ئەۋەى كارىكى ھەلەى كىردۋە، بەلكو رەخنە لە رەفتارەكەى بگرە، نەك لە خودى خۇى. لەجىياتى ئەۋەى پى بلىيت (تۆ كورپىكى بى زەۋىت)، پى بلى؛ (مامەلەكەت لەگەل براكەت بىزەۋقىسى پىۋە دىاربو و ھەستت برىندار كىرد)، يان بلىى (بچوۋكەكەم! خۆشم دەۋىت، بەلام ئەم رەفتارەت لای من جوان نىيە)، يان (تۆ كورپىكى رەۋشەرزىت، چۆن درۆم لەگەل دەكەيت!)

* ھەمىشە پى رابگەيەنە، كە خۆشت دەۋىت و مەۋقەىكى

خۆشهويسته له لات، هەر ږهفتاريكې ئهرينى ههبرو تو گهوره
 نيشانى بده نهگهرچى له ديدى تويشدا بچوك بيت. بو نمونه: نهگهر
 يارييه كانى خوځى ږيځخستبون، پيى بلي، كه پاكوخاوين و
 ږيځويكي. نهگهر يارييه كى دا به براكه، ستايشى بكه بهوه،
 كه كهسيكى بهخشنده و بهږهوشته.

* جيگرهوهى ئهرينى پيشكهش بكه، لهبرى نهوهى پيى بليت
 (له براكهت دووربكهوه)، پيى بلي (وهره ليره يارى بكه).

* نهگهر ويستت هاوكاريت بكات له كاريكدا، ږوونكرنهوهى
 تيروتهسلى پي بده لهسهر شو شته، كه له نهوت دهتهويت:
 (بهيارمهتيت يارييه كهت كوښكهروه، لهناو سندووقى يارييه كان
 داينى، دوور له سهرهږيگه).

* هول بده سوپاسى منداله كهت بكهيت لهسهر هركاريك، كه
 يارمهتيت ددها، تنانته، نهگهر كاريكى سادەيش بيت.

* لهسهر ږياردان هانى بده، پريارى ږاوږچوونى لى بكه، له
 ههندي كاردا بوچوونى وهريگه.

* چيړوك سيجريكي سهيرى ههيه، كاريگهريى لهسهر شيوازي
 بيركرنهوهى مندا و ههلسوكهوته كانى دهبيت، هول بده ږوژانه
 لهگل منداله كهتدا چيړوكيځ بخوينيتهوه، لهوانهيه چارهى كيښه كانى
 پيشان بدات“ يان ههندي نارامى و ئوقرهه پي ببهخشيت، ياخود
 لهوانهيه ههندي بههره و شاهزايى تييدا گهشه بكات.

خوای گه وړه بهر ده كهت بخاته تواناكانته وه، چاوه كانت به
سالمبوونی منداله كانت ناسووده بكات.

● كچه كهم و سهرسامبوونی به نه ستيړه و پالنه وانی فیلمه كان

پرسپار:

≡ من دايكيكهم، خوچاودتيريكردن له لای كچه بچووكه كهم
به هيژ ده كهم، هه وئيش ده دهم بوی بيمه پيشه نكيكي بالا، نه و كنهال
و بهرنامه نهي هه ست ده كهم زيان به ره وشتي ده گه يه نن دايان بخدم
به لام جاري وا هديه له قوتا بخانه ده گه پرتوه يه كيك له
ده سته خوشكه كانی باسي قيدزيهك، يان زنجيره درامايه كي بز كردوه،
كه شتي خراپي تيډايه، باسي پالنه وان و نه ستيړه كانی ناو فيلمه كان
ده كات و هانی ده دات لاسايي كاره كانيان بكاته وه، كچه كه يشم
سهرسام ده بيت به مه! چون پيگري له منداله كهم بكهم نه كه ويته ژير
كاريگه ربي ده سته خوشكه كانی؟

وه لām:

* سه ره تا پتویسته هه لئه چیت کاتیك شتیكت پی
 راده گه یه نیئت، که گوپی لی بووه و شته که گونجاویش نیسه، تا
 بهرده وام بیئت له قسه کانی و هه موو شتیكت پی ده لئیت.

* له سهر ئه نجامدانی بیر کردنه وهی ره خنه گرانه یارمه تیی بده،
 ههروه ها توانای هه لسه نگاندنی ئه و شتانه ی هه بیئت، که گوپی لی
 ده بیئت له باره ی فیلمه کان، یان ئه و شتانه ی له ره فتاره کانیا
 ده بیینیئت. تۆیش ده توانیت لایه نی راست و هه لئه، باش و خراپی بو
 پروون بکه یته وه، ئه مه ییش ده کریت له ری هه ندی پرسیاره وه بیئت
 له باره ی ئه و شتانه ی گوپی لی بوون (چی؟)، (بو چی؟)، (چۆن؟)،
 (که ی؟)، (له کو ی؟)، (کی؟) ... بهم جو ره پرسیاره گفتوگو ی له گه ل
 بکه، بو وینه:

چ شتیك سهرنجتی پاكیشاوه؟ هه لسو كه تی فلا ن بو تو خراب
 بوو؟

چاوه ری ده كه ی چ شتیك پروو بدات؟ بو چی ئه مه باشه، یان
 خراپه؟

بو وا ده كات؟ وا ده لئیت؟

چۆن ده توانین له مه دلنیا بین، كه ...؟

چۆن ده کریت په یوه ندیه كه ...؟

چ ده کاتیك ده كریت ئەم كارە بكریت...؟

چ كه سیك سوود لەمە دەبینیت...؟

پرسیاری راو بو چوونی لی بکه له باره‌ی ئەو شتە‌ی گوێبێستی بووه، ئایا حەقیقەتە، یان تەنیا دەرپرینی راو بو چوونە؟ ئایا ئەو هاوڕایە، یان لە دژ؟ ئەو كەسە‌ی قسە دەكات، بە‌لگە‌ی لە‌سەر قسە‌كە‌ی چیه؟ جیاوازی نیتوان ئەو هە‌لۆیستە لە‌گە‌ڵ هە‌لۆیستیکی تردا چیه؟ شوێنە‌واری جیماوی ئەم كارە چیه...؟

لە‌ بە‌رامبەر‌دا پتۆیستە لە‌ وە‌لامە‌کانی تی‌بگە‌یت گەرچی سادە‌یش بن، هە‌روه‌ها پتۆیستە سەر‌جە‌م وە‌لامە‌کانی بە‌ سینگ‌راوانی وەر‌بگریت، زۆر بە‌ جوانی گوێی بو شل بکه، کاتی بدە‌ری، تا بە‌ر لە‌ وە‌لامدانە‌وه‌ بیر بکاتە‌وه‌. بیر‌کردنە‌وه‌ی پە‌خنە‌گرانە‌ سە‌لیقە‌یە‌که‌ بە‌ناسانی فێری نابیت و گە‌شە‌ی پی نادریت، پتۆیستی بە‌ ئارام‌گرتن و کۆ‌لنە‌دان هە‌یه، تا بە‌ پشتیوانی خوا دە‌بیتە‌ بیرمە‌ندیکی پە‌خنە‌گر.

* فێری بکه، که هەرچی دە‌بینیت لە‌سەر شاشە‌کان لە‌ جوانی و با‌قو‌بریقی ئە‌ک‌تەر و ئە‌ستێ‌ره‌ و پالە‌وانان، چە‌ند هۆ‌کار‌یکیان لە‌ پشتە‌وه‌یه، گرو‌پ‌یکی تە‌واو هە‌یه لە‌ شارە‌زایانی ب‌واری جوان‌کاری و قژ‌داه‌ی‌نان و نە‌خشە‌سازی ج‌ل‌وبەر‌گ و پ‌اه‌ی‌نە‌زان بو ئە‌ک‌تەرە‌کان.. پی‌ی‌ بلێ، که هە‌ندی فێلی سینه‌مایی هە‌ن شارە‌زایانی فیل‌م‌سازی دە‌یان‌زانن، تا وا ب‌کە‌ن ئە‌ک‌تەر و پالە‌وانە‌کان جوان‌تر و ئاز‌ات‌تر و بو‌یر‌تر

لەوێ لە واقعیدا هەبە دەریکەون، تا بێتە هۆی سەرنجپراکێشانی بێنەرەن.

* بۆ چارەسەری سەرسامبوونی بە ئەستێرە و پالەوانی فیلمەکان، دەکرێت شیوازی گێڕانەوێ چیرۆکی پالەوانە راستەقینەکان بە کاربەیت، پالەوانەکانی ئومەتی ئێمە بە درێژایی میژوو خواوەنی جوانترین چیرۆکن، لەوانە:

- (النعمان)ی کورپی (بشیر) ﷺ یە کەم لە دایکبووی ئەنساریەکانە دواى کۆچ، لە جەمادی دووهمى سالى دووهمى کۆچیدا لە دایک بوو، کاتێک پێغەمبەرى خوا ﷺ وەفاتى کرد، تەمەنى نوعمان نۆ سالان بوو، بەلام فەرمودەى گێڕاوەتەو، یە کێک لەو فەرمودانە: (هەلال دياره و هەراميش ديار، لە نێوانیاندا چەند شتیکی گومانای هەن).

- هاوێلى موحاهید خاتوو (أسماء) کچی (ابوبکر)، خاوەن دوو پشتین (ذات النطاقین)، کاتێک بوو بە موسلمان تەمەنى چوارده سالان بوو، کە پێغەمبەرى خوا ﷺ کۆچی کرد بۆ مەدینە، لە پێى کۆچدا خواردنى بۆ دەبرد. کاتێک ویستی توێشووی خواردنە کە بێستیت، هیچ پەتیکى گونجاوى دەستەکەوت، ناچار پشتینەکەى خۆى کرد بە دوو پارچەو، بە پارچەیهک خواردنەکەى پێى بەست و بەوێر دیمکەى ئاوى پێى بەست "بۆیە ناوى (خاوەن دوو پشتین)ى لێرا. پێغەمبەرى خوا ﷺ دۆغای ئەوێ بۆ کرد، کە خواى گەورە لە بەهەشتدا بۆی بگۆڕیتەو بە دوو پشتینی تر.^(١)

^(١) بابەتیک بە ناوێشانى (الشباب في السيرة النبوية)، مالمیری (طريق الإسلام).

- (معاذی کورې (جبل)، که تهمه‌نی سیانزه سال بوو له‌گه‌ل
(معوذی کورې (عفرا ۴)، که تهمه‌نی چوارده سال بوو، له جه‌نگی
به‌دردا (نه‌بو جه‌هل)یان کوشت، که سهرکرده‌ی سوپای بی‌باوه‌پان بوو
لهم جه‌نگه‌دا.

- (زید)ی کورې (ثابت) تهمه‌ن سیانزه سالان، نووسه‌ری وه‌حی
بوو، له ماوه‌ی ۱۷ رۆژدا فی‌ری زمانه‌ی یه‌هوودی و سریان‌ی بوو، بوو
به‌وه‌رگی‌ری تایبه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، قورنانی پی‌روزی له‌به‌ربوو،
به‌شداربوو له‌کو‌کردنه‌وه‌ی قورناندا.^(۱)

* فی‌ری نازیه‌تی و بو‌یری بکه، پروابه‌خوبوونی پی‌ببه‌خه‌شه،
تا بتوانیت به‌هاو‌پی‌ کچه‌کانی بل‌یت هه‌ز ناکات گو‌ییستی نهم
جو‌ره‌هه‌وال و دیمه‌نانه‌ بی‌ت، بو‌ نمونه: (کچی‌ک هه‌زی له
گو‌ییستبوونی گو‌زانی و سه‌یرکردنی زنجیره‌ دراما‌کان نه‌ده‌کرد، بو‌یه
گه‌ر به‌چوايه‌ته‌ لای ده‌سته‌خوشکه‌کانی نه‌وان، که نه‌وان قسه‌ و باسی
سه‌باره‌ت به‌م جو‌ره‌ باب‌ه‌تانه‌یان ده‌پچراند، وه‌ک ری‌زیک بو‌ نه‌و کچه‌ و
هه‌زه‌کانی).

خوای گه‌وره‌ سه‌رکه‌وتووت بکات و له‌ جوان په‌روه‌رده‌کردنی
کچه‌ک‌ه‌ت هاوک‌اریت بکات.

^(۱) باب‌ه‌تیک به‌ ناو‌نیشانی (قاده‌ صغار لکنهم کبار)، مال‌په‌ری (الالوکه).

• چۆن مندال دەتوانىت كاريگەرىي لەسەر دەوروپەرى خۆى ھەيىت؟

پرسىيار:

≡ دايك چۆن دەتوانىت مندالەكەى وا پەرورەدە بگات
يادخەرەو و كاريگەر بىت بەسەر دەوروپەرى و سووديان پى
بگەيەنيت، نەوەك بۆ ھاوتەمەنەكانى و نزيكەكانى بىتە
رېنىشانەرى خراپە؟

وہلام:

خۆشەويستم دايكى بەخشندە! پرسىيارىكى پېرمانايە بە چەند
وشەيەكى كەم، بەو پىيەى تۆ دەتەويت مندالەكەت بىتە
سوودبەخش بۆ دەوروپەرى، واتاي وايە دەتەويت بىتە سەرکردە و
پابەريان و گرنگيان پى بدات، بۆ لاي خۆى و بىروبۆچوونەكانى
رايانبىكىشىت. دەكرىت بە پەوشتى بەرز و خەسلەتى جوان لايەنى
جوامىرييان بۆ ئەنجامدانى كارى باش تىدا بورووزىنىت، بە
پشتىوانىي خوا ئەم كارە دەكرىت، ئەويش بە بەدەستەينانى چەند
كارامەيەك، لىرەدا بە كورتى باسيان دەكەين:

۱- گەشەپىدانى گيانى دەستپىشخەرى لاي مندال:

دهستپیشخه‌ری به واتای (پیشکه‌وتن دیت، پیشکه‌وتن له‌و
 شتانه‌ی ده‌کریت به نامنجی گۆرانکاری پیشکه‌وتن‌یان تیدا بکریت،
 نه‌وانیش چهند کاریکی ستایش‌سکراون، ده‌کریت ده‌ستپیشخه‌ری به
 وتار بیت، یان به کردار)، نه‌مه‌یش سیفه‌تیکه له‌ سیفه‌ته‌کانی به‌نده
 باوه‌رداره‌کانی خوا، وه‌ک پ‌ه‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ
 خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُتَشَفِّقُونَ ۝۵۷ وَالَّذِينَ هُمْ يَأْتِبَتْ رَبِّهِمْ يَوْمَنُونَ ۝۵۸﴾ وَالَّذِينَ هُمْ يَرْبَهُمْ لَا
 يُنْزِلُونَ ۝۵۹ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ۝۶۰﴾ أُولَٰئِكَ
 يُسْرِعُونَ فِي الْخِزْيَةِ وَهُمْ لَهَا شَافِقُونَ ﴿المؤمنون: ۵۷ - ۶۱﴾

واته: "به‌راستی نه‌وانه‌ی، که ترسی پ‌ه‌روه‌ردگاریان له‌ دل‌دایه و
 ده‌ترسن لییان بره‌نجیت.. نه‌وانه‌یش پروا به‌ نایه‌ت و فه‌رمانه‌کانی
 پ‌ه‌روه‌ردگاریان ده‌هینن.. نه‌وانه‌یش، که هاوه‌ل و هاوبه‌ش و شه‌ریک
 بۆ پ‌ه‌روه‌ردگاریان بریار ناده‌ن.. نه‌وانه‌یش، که ده‌به‌خشن و له‌ زه‌کات
 و خیر دل‌یان ده‌ترسیت، نه‌وه‌ک لییان وه‌رنه‌گیریت.. چونکه نه‌وانه
 بی‌گومان، که بۆ لای پ‌ه‌روه‌ردگاریان ده‌گه‌پینه‌وه.. ئا نه‌وانه به‌په‌له‌ن
 بۆ نه‌نجامدانی هه‌موو چاکه‌یه‌ک و پیش‌پ‌کیش ده‌که‌ن له‌ چاکه‌دا".

ده‌کریت گه‌شه‌پیدانی نه‌و گیانه به‌م پ‌نگه‌یانه نه‌نجام بدریت:

- پیشه‌نگایه‌یی دروست: کاتی دایک بۆ منداله‌که‌ی ده‌بیته
 پیشه‌نگ، نه‌ویش به‌ ده‌ستپیشخه‌ری‌کردن له‌ کاری خیر و
 یارمه‌تیدانی هه‌زاران و که‌سانی پیوست، یان هه‌ر کاریکی باش، که
 منداڵ هه‌ستی پی‌بکات، نه‌وکات گرنگی ده‌ستپیشخه‌ری

دهرده كه ویت “ههروه ها گرنگی به شداریکردنی مندال له یارمه تیدانی كهسانی تر و سهرقالنه بوون به خویه وه.

– هاندانی مندال له سهر ههولدان: ئه ویش به هاندانی، تا خزمه تیك پیشكهش بكات و له شكسته یێنان نه ترسیت، له سهر بهرگه گرتیش ئارام بگریت و له پیگه یشتنی بهروبوو مه كهی په لهی نه بییت یان زیاد له توانای نه خریته ئه ستۆ. ده بییت دایكه كه بۆی پروون بكاته وه، نه گهر ههول بدهات پاشان شكست بهییت زۆر باشته له وهی، كه ههر ههول نه دات.

– ههلی زۆر و جۆراوجۆر: دایك بۆ منداله كه پروون بكاته وه، كه ههلی دهستی پیشخه ری زۆرن، پتیوسته گونجاوترینیان ههلبژیری، چاوه پێی پاداشتیش له خوای پهروه ردگار بكات، پیغه مبه ری په حمه ت ﷺ ده فهرمویت: (ههركه سیك یارمه تی براكه ی بدهات، خوای گه وه ییش یارمه تی ئه وه ده دات، ههركه سیكیش خه م و په ژاره یه ك له سهر موسلمانێك لایبات، ئه وه خوا خه م و په ژاره یه ك له خه م و په ژاره كانی پۆژی دوا یی له سهر لا ده بات).⁽¹⁾

. ههروه ها ده فهرمویت (ههركه سیك بانگهواز بۆ هیدایه ت بكات، هه مان پاداشتی ئه وه كه سانه ی ده بییت، كه دوا ی هیدایه ته كه ده كه ون بێ ئه وه ی له پاداشتیان كه م بیته وه “ ههركه سیكیش بانگه وازی گومرایی بكات گونا ه ی هه مان ئه وه كه سانه ی بۆ ده نووسریت، كه

⁽¹⁾ بوخاری و موسلیم گێڕاویانه ته وه.

دوای گومپاىيەكە دەكەون، بىئ نەوہى لہ گوناھەکانيان كەم
بېيتەوہ).^(۱)

يەكېك لہ داىكەكان دەئيت: "لە پشوى ھاوينەدا كۆرەكانم
كۆكرەوہ، گەتۆگۆكەمان دەربارەى نەوہ بوو، كە چۆن مەوۇ بتوانيت
بۆ ھاوړيكانى بېيتە سەركردەيەك بۆ چاكە، دروشمان ئەمە بوو
(ھاوړيكانم دەرفەتېكى باشن بۆ زيادكردنى چاكەكانم). بوارم پيدان
بېر لەوہ بكەنەوہ، كە چ شتېك پيشكەشى ھاوړيكانيان بكەن و
بەيەكەوہ بەشداربن لە كاريكدا. لە دياريكردنى بېرۆكەدا يارمەتيم
دان، دواتر دەستمان كرد بە جېبەجېكردنى، بەبى زيادەپۆيى ئەم
دەستكەوتە لہ ھەرە جوانترين دەستكەوتەكانى ژيانى كۆرەكانم
بوو).^(۲)

۲ - گەشەپيدانى متمانەبەخۆبوون لای مندال:

كەسى كاريگەر لەسەر دەورو بەرى، بېگومان دەبیت كەسيكى
جىي متمانە بىت، ئەم كارەيش ناكريت، مەگەر متمانە بەخۆى و بە
ھىزەكانى خۆى نەبیت. دەبیت لەم پووەوہ مندال پاهيئەنى پى بكریت
تا متمانەبەخۆبوون بەدەست دەھيئيت، ستاييشى بكریت و
گرنگىيەكەى بۆ دەربخريت. ئەم بابەتە پيشووتر باس كراوہ بە
ناونيشانى (مندالەكانم و لاوازى متمانەبەخۆبوونيان)، لەوى

^(۱) موسليم گېراوہتيەوہ.

^(۲) سەيرى (كيف تصنع من طفلك الصغير رجلاً كبيراً) بكە.

چۆنیتی به دهستهینانی متمانه به خۆبوونی مندالی تیدا باس کراوه.

۳- گه شه پیدانی بهرپرسیاریتی لای مندال:

مندالی یادخه ره وه و کاریگه ر بۆ ده و روبه ری، ده بیست که سیکی بهرپرس بیست. مندال، که له دایک ده بیست بهرپرسیاریتی نازانیت، بۆیه پیویسته ورده ورده فیتر بکریت، فیترکردنیشی کاتی زۆری ده یه ویت “
 ئه م کاره ییش ئه وکات ده ست پی ده کات، که منداله که ئاماده یی نیشان ده دات، هه رچه ند ته مه نیشی بچووک بیست. ئینجا پیویسته هان بدریت و یارمه تی بدریت و له سه ر وه رگرتنی بهرپرسیاریتییه که راهینانی پی بکریت، به لام به بی فشاربو هینانی زۆر. ئه وه ی، که یارمه تی ئه م بابه ته ده دات ئه مانه ن:

– ریگه پیدان به ئه نجامدانی ئه و کارانه ی خۆی داوایان ده کات، گه ر ویستی به گسک مال پاک بکاته وه، یان وه لامی ته له فۆن بداته وه، یان شیر بداته برا بچووکه که ی... تو ریگه ی پی بده، وازی لی بهینه تاقیی بکاته وه، به مه ییش فیترده بیست چۆن کاره کان به شیوه یه کی دروست ئه نجام بدات.

. – راسپاردنی مندال بۆ هه ندی ئه رک و کاری ساده، به گویره ی ته مه نی ئه رکه کانی زیاد بکریت. ده توانیت جلوبه رگی خۆی هه لبواسیت، یارییه کانی ریگبخات، یان پیتلاوه کانی له شوینی خۆی دابنیت.

– پله پله بهرپرسیاریتی پی بدریت و راهینانی له سه ر بکات،

بەۋپىيە، كە دەگاتە تەمەنى ھەت سالان بتوانىت كارەكانى بە تەنيا راپپەرتىت، بھات و بھاتەو و جلوبەرگ بېۋشەت و ژوورەكەى رېكېخات...

— كاتىك مىندالەكە دەلىت (ئەم كارە بىزاركەرە، ھەزم لى نىيە بىكەم)، پىۋىستە بەزىرەكى كارەكەى لا خۆشەۋىست بىكەت، بەرپىسارىتتەكان ھەمەجۆر بىكە، لە ھەندىكىاندا بەشدارى پى بىكە... لەبارەى جىبەجىتكردى ھەندىكى تىشەو پىسارى لى بىكە: ئەم وئەنە لە كۆى ھەلباسىن؟ چۆن دىكۆرى ژوورەكە بگۆرپىن؟ راي ۋەربگرە.

— پىاھەلدىن و ستايشكردى مىندال لەسەر ئەنجامدانى كارەكانى، با زۆرىش بچوك بىن، ئەمەش بۆ ئەۋەى ھەست بە پەزەمەندبوون و رېزلىتكرتنى خۆى بىكەت“ ھەروەھا ھانى دەدات بۆ كرىنى كارى زىاترىش.

— سەرئەنجامى كەمتەرخەمى و پىشتگۆيخستەكانى بھرىتە ئەستۆ، ئەو شتانەشى خراپى كىردوون چاكىان بىكەتەو، ئەمە ۋا دەكات لە ھەمبەر ھەلسوكەوت و ئەو شتانەى ھەيەتى ھەست بە بەرپىسارىتتى بىكەت.

— يارمەتىدانى مىندال لە دەركردى بىپار، ھاندانىشى، تا بە جوانترىن شىۋە پىتى ھەلبىستىت، بۆ نمۇنە: شۆين و كاتى گەشتكردى، ئەو چالاكىيانەى لەمىيانەيدا دەركرىن، لەگەل خواردنى گەشتەكە

دىيارى دەكات. ^(۱)

— بەشدارىيىتىڭىزنى لە كارى بەكۆمەل:

بە كارى ھاوبەشى و بەكۆمەل مىندال پادەھىيىتىڭىز چۈن ئامانجە ھاوبەشەكان دىيارى بىكات، كۆلنەدان و ئارامگرتن و ھاوكارىيىتىڭىز فېردەبىت، ھەلى ئالوگۇر كىرىنى پۆلەكانى بۆ دىتە پىش “ھەروەھا رەچاوكىرىنى مافى كەسانى تر و رېزگرتن لە دىد و پەياميان. ئەم كارەش بە چوونى مىندال بۆ نىو گروپەكانى (خاوەن ئامانجە پىرۋەكان) دەبىت، ۋەك گروپى مىزگەوت، خىۋەتگەي ھاوينان، چالاكىيەكانى قوتابخانە، خولەكانى ھاوينە ... ھتە.

۴- بە دەستەيىننى كارامەيى بىرۋاپىيىنەن و وتاردان.

بە دەستەيىننى ئەم كارامەيىيە ۋا لە مىندال دەكات تۋاناي ھەبىت كارىگەرىيى بەسەر دەۋرۋەرىيە ۋە ھەبىت. لىرەدا چەند رېگەيەك بۆ گەشەپىدەنى ئەم كارامەيىيەنە دەخەينەپۋو:

• كارامەيى بىرۋاپىيىنەن:

— فېربىكىرىتىڭىز كاتى گونجاۋ بۆ قسەكانى دىيارى بىكات، چۈنكە قسە و بىرۋەچۈنەكان قەبۋول ناكىرىن، ئەگەر كاتەكە نەگونجاۋ بىو، تەنەنەت ئەگەر بىرۋەكەكەيشى باش بىت.

^(۱) سەمىرى (ابن زمانە، عبدالكريم بىكار) بىكە، لاپەرە (۱۲۸).

- ده بیټ سهره تا خۆی باوهړی بهو بیرۆکه یه هه بیټ، که ده یه ویټ خه لک باوهړی پی بکات.

- په وهرده کردنی مندال له سهر گفتوگو، به جوریک مندال دیدوبوچوونی خۆی بۆ که سیکێ تر پروون بکاتهوه، له هه مان کاتدا که سی بهرام بهریش نازاده نهو شته وه بگریټ، که پییوايه دروسته.

- بۆ برواپیټکردن، مندال فیټ بگریټ سهره تا لهو شتهوه دهست پی بکات، که له گه ل که سی بهرام بهردا له سهری ریککه وتوون.

- مندال فیټ بگریټ بیروبوچوونه کانی به گویره ی توانای ناسان بکات و پروونیان بکاتهوه، جهخت له سهر یه ک بیرۆکه بکاتهوه، به جوانی و نهرمونیانی وتووێژی له سهر بکات، خۆی به نارامگرتن و له سه رخۆیی پرازیټیتهوه، تا ده گات به ناماغه که ی.

• کارامه یی وتاردان:

- مندال هان بدریټ له بهرام بهر دایک و باوکی و براکانی قسه بکات، ماوه که ی له پیټنج خوله ک تیټهر نه کات، ههروه ها خۆیشی بۆ ئاماده بکات و راهیټانی له سهر بکات.

- مندال هان بدریټ هه ندیک ئایه تی پیروژ و فهرمووده ی کورت له بهر بکات و له کاتی قسه کردنیدا پشتیان پی بهه ستیټ.

- به دهه سته یټانی کارامه یی وتاردان به خیرایی نایه ته دی، به لکو پیویستی به نارامگرتن و کۆلنه دان و خۆئاماده کردنی باش هه یه.

خوای گەورە يارمەتیت بدات و سەرفرازت بکات، مىندالە کەشت
بکاتە نوور و ھىدايەت بۆ دەورو بەرى.^(۱)

• جۆراو جۆرى پىنگە كانى بە ھىز كەردنى خۇچاودى تىرىكەردن:

پرسىار:

≡ ئەو كىشەيەي دىتە بەردەم ئەمەيە: مىن لەبارەي
خۇچاودى تىرىكەردنى مىندالە كەمەو ھەموو ھەلسوكەوتى نەيتىنى و
ئاشكراي دەبەستەو بە رەزامەندىي خوای گەورەو، دەقە كانى
قورئان و فەرموودە بە كاردە ھىتەم. بۆ غوونە: كاتىك بىەو پىت
دەستدرىژى بکاتە سەر كەلوپەلى كەسانى تر، ئەم فەرموودەي بە
گويدا دەدەم (موسلمان ئەو كەسەيە، كە موسلمانان لە دەست و
زمانى پارىزراوبن). ئەگەر دەنگى بەرزىكاتەو، پىي دەلەيم (واغىض
مىن صوتك: دەنگت نزم بکەرەو). ئەوكات مىندال ھەست دەكات،
كە فەرمان و قەدەغە كەردنە كان لە لايەن خوای پەروردگارەو. .
دوای 'جىگىر بوونى ئەم چەمكە لە لاي، ئىنجا لە كاتى تەنيايدا
بابەتى خۇچاودى كەردنى بە گويدا دەچرىنەم و پىي دەلەيم: (ألم يعلم بأنَّ
الله يرى: ئايا نازانیت خوای گەورە دەتەينىت؟)، بەتەواو ەتەيش خۆم

^(۱) سەبىرى (ابن زمانە، عبدالكريم بكار) بکە، لاپەرە (۱۲۸).

بەدوور دەگرم لەوێ پۆلى داىكىكى ئاسايى بىينم، كە ھەول
 دەدات ھەرچى مندالەكەى لە تەنيايدا دەيكات بىزانىت، يان بە
 مندالەكە رابگەيەنم، كە من بەرنامەى چاودىريکردنم لەسەر ئامىرە
 ئەلىكترونىيەكەى داناو، چونكە ئەمە وا دەكات زياتر لە چاودىرى
 مروڤ بترسىت لەسەر حىسابى چاودىرى خوايى "بەلام باوكى بە
 چاودىريکردنى خۆى لەسەرى دەيترسىنىت، وا ھەست دەكات بەردەوام
 چاوى لەسەرە، كەلوپەلەكانى دەپشكىنىت، پىي رادەگەيەنىت دواى
 تەواوبونى" تۆمار ئىنتەرنىتەكە دەكاتەو، تا بزانىت چى كردۆتەو؟
 ئىستا پرسىارەكەم ئەمەيە: چارەسەر چىيە؟ ئايا ئەم باوكە
 كاريگەريى گەورەى دەبىت لەسەر شىواندى ئەو كارەى من
 دەيكەم؟

وہلام:

دايكي خوشەويستم! دەستخوشيت لى دەكەم بۆ شىوازە جوانەى
 پەرورەدەکردنى مندالەكەت، خواي گەورە بەرەكەتدارت بکات و
 سالتجىبونى كۆرەكەت پى ببەخشىت.

بزانه ھەندى كاروبار لەبەر ئەوێ پەيوەندىدارن بە كەسيكى
 ترەو، ناتوانين بۆ خۆمان بىيانگۆرپن، يان بەتەواوى دەستكارىيان
 بكەين، ھەر لەدەرەوێ كۆنترۆلى ئىمەدا دەمىننەو. لىرەدا
 لەسەرمانە لە چوارچىوێ ئەوێدا كار بكەين، كە پىمان دەكرىت،
 وەك ئەمانە:

* بە زۆر نزاكردن و پارانەو، پشت بە خوا بىستە، لە ئاشكرا و پەنھاندا خوو بگرە بە نزاكدنەو، كە خوا مندالەكەت بپاريزيت و لە ھەرچى خراپە ھەيە بەدوورى بگريت، وەك ئەم دوعايانە:

﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ﴾ (ابراھىم: ٤٠)

واتە: "پەروەردگارا! خۆم و نەوەكەم بگيرە لەو كەسانەى، كە ئەنجامدەرى نوێژ بىن بەچاكى. پەروەردگارا! دوعاو نزام گىرا بكە."

﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ (الفرقان: ٧٤)

واتە: "ئەوانەيشن، كە دەلێن: پەروەردگارا! لە ھاوسەران و نەوەكەمان كەسانىكەمان پى بىخەشە، كە ببەنە ماىەى پروناكىي ديدەمان و شادومانى دلمان و بمانكە بە پيشەوا بو پاريزكاران و خواناسان."

﴿رَبِّ آوِزْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي﴾ (الاحقاف: ١٥) واتە (پەروەردگارا! كۆمەكىم بكەو يارمەتيم بدە، تا شوكرانەبژير و سوپاسگوزارى ئەو نازونيمەتانه بىم، كە بە من و دايك و باوكم بەخشيون. ھەروەھا يارمەتيم بدە لەو جوړە كار و كردەو چاكە ئەنجام بدەم، كە تو پيشان رازيت، داواكاريشم چاكە بروينيت لەناو نەوەكەماندا لەبەر قازانجى خۆم."

* بهردهوام به لهو شیوازهی پهیرهوت کردووه له بهستنهوهی
حوکمه شهرعییه کان به نایه ته پرۆزه کان و سوننه ته خاوینه کانه وه،
ده کریت سوود لهم کتیبه یش وهریگریت لهو چالاکییانهی تییدایه،
نهوانه گونجاون له گهل قوناغی تهمه نی.

* له سهرته په یوه ندیی نیوان خوت و منداله کت به هیژ بکهیت،
تا په یوه ندییه که به هیژ تر بیت، هیژی کاریگهریت زیاتر ده بیت.
به دریژی باسی هم خاله کراوه له کیشه یه کدا به ناویشانی (کچه کم
لیم وهرناگریت).

* ناساییه دید و بوچوونی هاوسه ره کان جیاوازن نه میس به هوئی
جیاوازیی ناستی روښنیری و زانستی و لایه نی تره وه، به لام گرنګ
نه وه یه بگه نه چاره سهریکی نه وتو بو هم راجیایی و دژیه کییه، که له
به رژه وه ندیی منداله که بیت، تهمه یش ده کریت بهم شیوه یه بیت:

- گفتوگو و وتووژ له نیوان خوت و باوکی منداله کت له باره ی
به هیژ کردنی خوچاودیریکردنی منداله که تان له که شیکی نارام و
هیمن و پراوپر له خوښه ویستی و ریزه وه به ریوه بچیټ. ده کریت بو
روونکردنه وه ی دید و بوچوونه کانت و تیگه یشتنیان و هه لېژاردنی
کات و شوینی گونجاو دور له دیتن و بینینی مندال، پشت به
نهموونی خهلکانی تر ببه ستیت.

- به کارهی نانی ریگه ی ناراسته وخو بو چاره سهری کیشه کان،
یه کیك له دایکه کان ده لیت: "بو چاره سهرکردنی کیشه ی قوتا بییه

كچه كانم ږاوښم به هاوسه ره كه م ده كرد و ږاوښوچونيم وهرده گرت، بږ
 ږوڅي دواتر سوپاسيم كرد، چونكه ږاوښوچونه كه ي دروست بوو، دواي
 ماوهيهك واي لي هات هاوسه ره كه م زياتر له جارن ستاييشي شيوازي
 پهروهرده كردنې ده كرد."

خواي گه وړه سهركه وتووت بكتات و كاروبارت راست بكتات و
 ږيزدارت بكتات، هاوسه ر و منداله كانت بږ سالح بكتات.

● مندالەكەم و پاراستنی نویژهکانی له کاتی خۆیدا:

پرسیار:

≡ کاتێك دەست دەكەم بە بهێزکردنی خۆچاودەتێرکردن له لای
مندالەكەم، ئەو ههنگاوانه چين بيانگرمه‌به‌ر، تا پارێزگاری له
نویژهکانی بکات له کاتی خۆیاندا؟

وه‌لام:

خوای گه‌وره پاداشتی خێرت بداته‌وه له‌سه‌ر گرنگیدان به
مندالەكەت له‌سه‌ر نویژهکانی له‌کاتی خۆیدا، چه‌ند رێگه‌یه‌ك باس
ده‌که‌ین، که به پشتیوانیی خوا لهم ڕووه‌دا یارمه‌تیت ده‌ده‌ن:

✽ ئە‌گەر مندالەكەت بچووكه، ئە‌وا پێویستی به بیره‌ینانه‌وه‌ی
به‌رده‌وام هه‌یه، هه‌رکه چووه ناو کاتی نویژ، له‌وانه‌یه خۆی نه‌توانی‌ت
کاته‌کانی نویژی رێك ب‌ج‌ات، له‌وانه‌یه سه‌رقالی یاری بی‌ت و پێویستی
به که‌سی‌ك هه‌بی‌ت بیری ب‌ج‌اته‌وه، پشت به خوا ببه‌سته و بی‌زار مه‌به و
سستی داتنه‌گریت.

✽ وا مه‌که کاتی ناخواردن هه‌مان کاتی نویژی نیسه‌رپۆ و نویژی
خه‌وتنان بی‌ت یان نویژه‌کانی تر، به‌ل‌کو پێشی ب‌ج‌ه، یان دواي ب‌ج‌ه.

✽ بۆ ده‌ست‌نوێژ‌گرتن ئاوی گه‌رمی بۆ ساز ب‌که، گه‌ر که‌شوه‌ه‌وا
سارد بی‌ت.

* كاتىكى تەۋاۋى پىي بىدە بۆ نوۋستى، با بەر لە كاتى نوۋىژ
نەخەۋىت، پاشان بۆ نوۋىژ ھەلنەستىتەۋە.

* ھەندى جار بەرپرسيارىتى بىرھىنانەۋەى نوۋىژى بىخەرە ئەستۆ،
ھەر كاتىك گوتى لە بانگ بوو.

* پاداشت پىدانى دۋاى ئەنجامدانى نوۋىژ، نەك بەر لە ئەنجامدانى
(جا ئەگەر پاداشتەكە ماددى بىت، يان مەعنەۋى).

* وا بىكە ۋادەى كاروبارەكان بىهستىتەۋە بە كاتەكانى نوۋىژەۋە،
ۋەك ئەۋەى بلىيت سەردانى خىزمان دۋاى نوۋىژ دەبىت، يان دەرچوون
بۆ ناغۋاردن، يان بۆ پارك و شتى تر.

* دەكرىت ئاممىرىكى (بىداركەرەۋە)ى تايبەتى بۆ بىكرىت،
سەرەتا بە ھاۋكارىي تۆ كاتەكانى نوۋىژى بىر بىھىنىتەۋە.

* زۆر پارانەۋە لە خۋاى گەۋرە بە دۆعاكردن: ﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ
الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ﴾ (ابراھىم: ۴۰)

ۋاتە: "پەرۋەردگارا! خۆم و نەۋەكانم بگىپرە لەو كەسانەى، كە
ئەنجامدەرى نوۋىژ بىن بەچاكى. پەرۋەردگارا! دوعاۋ نزام گىرا بىكە".

خۋاى پەرۋەردگار خۆت و مندالەكەت سەرفراز بىكات و لە
پىۋاچاكانتان بگىپرەت.

ناوەڕۆك

- دەروازە..... ٧
- دەستپێك..... ٩
- پێشەکی..... ١٥
- بەشی یەكەم..... ١٩
- یەكەم: خۆچاودێریکردن:..... ١٩
- چەمکی خۆچاودێریکردن:..... ٢٠
- گزنگیی خۆچاودێریکردن:..... ٢١
- ئەو ھۆکارانەی یارمەتیی خۆچاودێریکردن دەدەن:..... ٢٣
- مەندائ چۆن لێپرسینەو لە خۆی بکات؟..... ٤١
- ناستەنگەکانی بەردەم خۆچاودێریکردن لەمیانەی بەکارھێنانی نامیرە ئەلیکترۆنییەکان:..... ٥٠
- چەند ڕینگەبەك بۆ زالبوون بەسەر ناستەنگەکانی خۆچاودێریکردن:..... ٥٢
- .. پاککردنەوەی (متجر Play، یان سوق Play - مانیپەری داوەزاندنی بەرنامەکان) لە ناوەڕۆکی بێبایخ و بێمانا:..... ٦٤
- دانانی قوفڵ لەسەر ھەندێ بەرنامە، بەتایبەت کاتێک نامیرەك دەدرێتە دەست مەندائ..... ٦٤
- کۆنترۆڵکردنی نامیرەك لەپێناو پاراستن و قەدەغەکردنی ئەو بەرنامانەی نوێستارون:..... ٦٦
- دووھ: تاییەتەندییەکانی قۆناغی مەندائی:..... ٧٥
- قۆناغی ناوەندیی مەندائیتی (لە ٦ تا ٩) سالی:..... ٧٩
- قۆناغی کۆتایی مەندائیتی، لە (٩ تا ١٢) سالی:..... ٨١

بەشی دووھ

- چەند چالاکییەك بۆ بەھێزکردنی بەھای خۆچاودێریکردن..... ٨٣
- یەكەم: چالاکی تاییەت بە قۆناغی مەندائیتی ناوەندی:..... ٨٥

دووهم: چالاکییەکانی تاییبەت بە دوا قۆناغی مندانی: ٩٦.....

بەشی شێم

- ١١١..... پرسیار و کێشە واقعیەکان
- ١١١..... ●کچەکەم و شۆتینەواری خۆچاودێریکردن
- ١١٣..... ●کەللەپەقی و سەرکێشیی کۆرەکەم پێگرە لەبەردەمدا
- ١٢١..... ●شەرمیی کچەکەم و دەستەخوشکەکانی:
- ١٢٦..... ●بەهێزکردنی خۆچاودێریکردن لە لای کۆرە هەرزەکارەکەم
- ١٣٥..... ●کۆرەکەم و یارییە نەلیکتۆنییەکان
- ١٣٨..... ●کۆرەکانم و نازادیان
- ١٤٢..... ●کچەکەم لێم وەرناگریت:
- ١٤٨..... ●مندالەکانم و لاوازی متمانەبەخۆبوونیان
- ١٥١..... ●کچەکەم و سەرسامبوونی بە نەستێرە و پالەوانی فیلمەکان
- ١٥٦..... ●چۆن مندال دەتوانیت کاریگەری لەسەر دەورووبەری خۆی هەبێت؟
- ١٦٢..... ●کارامەیی برۆپیتەنتان:
- ١٦٣..... ●کارامەیی وتاردان:
- ١٦٤..... ●جۆراوجۆری پێگەکانی بەهێزکردنی خۆچاودێریکردن:
- ١٦٩..... ●مندالەکەم و پاراستنی نوێژەکانی لە کاتی خۆیدا:
- ١٧١..... ناوەڕۆک

ئامېرى زىرەك و مندالى سەردەم

بابەتەن خۇچاودىيىرىكىدىن لە لاپ مندال لە بابەتە ھەرە گىرنگەكان ئەژمار دەكرىت، كە كۆمەلگە زۆر پىئويىستى پىئىيەتەن. مەبەست لە خۇچاودىيىرىكىدىن برىتتىيە لە: چاندەن ئەو بەھايانەن، كە وا لە مندال دەكەن خۇي چاودىيىرىي پەفتارەكانى خۇي بكات.

رېگەكانى خۇچاودىيىرىكىدىن مندال چەند جۆرىكن، لەوانە راستەوخۇ، ھەيشيانە ناراستەوخۇ، ۋەك: ئامۇژگارەن بە چىرۆك و سوودوەرگرتەن لە رووداۋەكان، خۇيئەنەۋە و راھىنان ئەنجامدان.

لە ئىستادا جىھان لە ھەموو كاتىك زياتر پىئويىستى بە گەشەپىدان و راھىنانەن مندال ھەيە لەسەر بابەتەن خۇچاودىيىرىكىدىن، چۈنكە پىشكەوتەن خىراي زانست و تەكنەلۇژيا بۇ ئامېرىەكانى پەيوەندىي كۆمەلەيەتەن، ئاسان دەستگەپىشتەن مندال و ھەرزەكاران پىيان و بەدەستەپىنانەن زانىارىيەكان، لەوانەيە كاريگەرييەكە ئىجگار خراپان ھەيىت ئىتر چ لەسەر لايەنەن ئايىنەن بىت، يان لەسەر لايەنەكانى تر ۋەك: پەۋشتەن، پەروەدەيەن، دەروۋنەن، كۆمەلەيەتەن و تەندروستەن.

ئوسىنگەي تەفسىر

بۇ بىلگۈردەۋە

ھەيلىز - ئىنقىلىبى، ۳۰مەنزى ئەپىستەن مەنزى چۇي

ئىرخى 4000 دىنار

9 789922 690476

f t y s i /TafseerOffice

+964 750 818 08 65

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com